

УЖК

Український журнал

9-10 | 2010

ціна 30 Kč

Тема:
сусідка

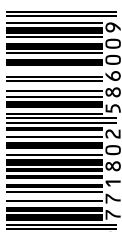
Російська військова
міфологія

Віра „всієї Русі“

Хто тут

09

9 771802 586009

В нашому просторі

Росіянка.

Фото: The Library of Congress

вдома на чужині

- 8 Богдан Копчак
Безнадійні перемоги
- 9 Ігор Ісаєв
Зробіть Бога непомітним!

Варто змінити підхід держави до релігійних установ, адже вони – особливо деякі з них – мають величезні привілеї, яких немає в жодній політичній сили

- 10 Новий польсько-російський газовий договір: перемагає „Газпром”
Розмова із Якубом Мельніком
- 12 Лубош Палата
У сусідстві з Німеччиною – добре місце для життя

гості

- 13 Валерій Чалий:
„Все, що покращує стосунки Росії з Заходом, насправді на користь України”

тема: сусідка

- 17 Віталій Кулик
Російська політика на пострадянському просторі
- 20 Михайло Самусь
Російська військова міфологія
- 23 Богдан Копчак
„Ручное управління”
- 24 Петро Андрусечко
„М’яка підчеревина” Росії
- 26 Олександр Бойченко
Умом Россию не понять?

В усі часи в Росії знаходилися люди (від митрополита Філіпа Количева до академіка Андрея Сахарова), гідні звання загальноросійських моральних авторитетів – якби лише російський загаль хоч трохи цікавився їхніми моральними імперативами.

- 28 Валентина Люля
Колишній політв’язень – в Росії персона нон грата
- 29 Онджей Соукуп
Інтерес Кремля до Чехії зростає.
І від цього стає трохи моторошно
- 31 Бартош Боярчик
Російська Федерація та Іран – стратегічний союз
чи тактична кооперація?

з краю

- 34 Ігор Ісаєв
Віра „всієї Русі”

„Український журнал”
www.ukrzurnal.eu

Інформаційний культурно-політичний місячник для українців у Чехії, Польщі та Словаччині

№ 9–10 (60), 2010, рік п’ятий

Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz

Редколегія:

Прага – Ленка Віх (головний редактор), Богдан Копчак, Валентина Люля,

Інна Біланін, Івана Грешлик, Богдан Зілінський, Рене Кочік, Яна Леонтієва

Варшава – Ростислав Крамар, Петро Тима, Анна Коженьовська-Бігун,

Ярослав Присташ

П’яшів – Олесь Мушинка

Київ – Богдана Матіяш,

Анастасія Левкова, Петро Андрусечко

Коректор: Надія Іздрік

Художнє оформлення

та верстка: Ондра Гулеш

Дистриб’ютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового сприяння Міністерства культури ЧР

За достовірність викладених фактів відповідає автор статті.

Редакція залишає за собою право не у всьому погоджуватися з думками і поглядами авторів, скорочувати матеріали і виправляти мову. Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026
ISSN 1802-5862

www.ukrzurnal.eu

- 36 Віктор Єленський:
„Церкви в Україні стали на бік тих
чи інших партій”
- 39 Антоні Міронович
За каденції Кирила папа римський
може відвідати Москву
- 40 Олександр Солдатов
Як відновити титул усеросійського патріарха
„Московського, Київського і всія Русі”
- 43 Ярослав Гребенюк
Православ’я в Україні: вибухи,
підпали та „блискавки”
- 44 Олександр Жолудь
Кредит МВФ для України

культрєвю

- 46 Наталка Білоцерківець:
„Мій перший і останній роман з романом”
- 49 Наталка Білоцерківець
Вірші
- 50 Тамара Злобіна
З усмішкою крізь табори
- 51 Олег Коцарев
Західна Україна без австрійського присмаку
- 52 письменницька колонка
Богдана Матіяш
Вся ця любов

Дивно, як завдяки цій нашій любові — хоч правильніше було би сказати це в множині: завдяки нашим любовям — ми впізнаємо інших. Як знаходимося із тими, хто називає ті самі імена, що й ми. Хто любить тих, кого ми любимо.

- 53 Юрко Іздрик
ХТО ТУТ
- 54 музика
- 55 рецензії та анотації
- 58 фільм

УЖ у мережі Facebook!

„Український журнал” уже доступний в мережі Facebook, де для всіх охочих відкрито простір для дискусій та коментарів стосовно актуальних та архівних номерів нашого часопису.

Окрім сторінки „Український журнал”, пропонуємо також відвідати групу „Фільми України / Films of Ukraine”, де можна ознайомитися з актуальною інформацією про перегляди українського кіно в Празі та про закордонні фестивалі й акції, в рамках яких презентуються українські фільми.

Наш читачу!

У справі нового польсько-російського газового договору перемагає „Газпром” — такого висновку дійшов Ростислав Крамар після розмови з польським журналістом, експертом з питань енергетики Якубом Мельніком про договір, що має узалежнити Польщу від російського газу до 2037 року. Цікаво, якого висновку дійде Європейська Комісія, і як врешті вчинить уряд Польщі.

„Будьмо раді, що ми, на відміну від України, є в ЄС і НАТО” — пише Ярослав Спурни в статті „Успіх агента Рахарджо” (надрукованій у журналі „Респект”), де подає інформацію про нещодавно виявленого російського агента — людину, якій вдалося дискредитувати трьох найвищих представників чеської армії і, в медіа досі не відомого, зате спецслужбами опрацьованого високопоставленого чеського політика. Тобто нитки російської агентури протяглися до найвищих поверхів чеського політикуму. Спурни додає: „...не знаємо, чи подібних агентів не знайдемо в парламенті, біля президента, в уряді, медіа чи ČEZ (чеський енергетичний гігант). Правдоподібно, йшлося лише про одну особу, але Рахарджо показав, що вміють такі агенти, і ми б до цього мали серйозно поставитись. Оскільки росіяни до цього ставляться серйозно”. Такого в Чехії ще не було. Хоча спецслужби вже кілька років у своїх рапортах пишуть про сотні російських агентів, що ілєгально працюють на чеській території, в цьому випадку йдеться про агента іншого рівня, і вже напевно не такого, як Анна Чепмен і Ко. На додаток, перед чехами — тендер на добудову ядерної електростанції в Темеліні, учасником якого є російський „Атом-стройекспорт”.

Невже ми будемо свідками ще й польських та чеських „харківських домовленостей”?

Насамкінець процитую першого президента України Леоніда Кравчука, який нещодавно в інтерв’ю ICTV сказав: „Вона (Росія) нас переграє, і зараз переграє. Вона свої стратегічні завдання вирішує, а ми робимо вигляд, що ми їх вирішуємо”. Саме тому, шановний читачу, у нас не було іншого вибору, як присвятити більше уваги Росії — країні, яка нас усіх так легко „переграє”, до того в наших внутрішніх справах. Якою, властиво, вона є? Як її охарактеризувати? Колись ми з колегою жартували, мовляв, Польща не може існувати без зовнішньої політики, а Чехія навпаки — не може існувати із зовнішньою політикою. Про Росію так і проситься сказати, що вона не може існувати без внутрішньої політики своїх сусідів.

І ще одна не надто приємна інформація: у зв’язку із суттєвим скороченням дотацій, до кінця цього року ми зможемо видати лише один номер „УЖу”, за що просимо вибачити.

Д. Росіа

Україна не повинна забувати про мови меншин

➤ Рада Європи у доповіді щодо застосування Європейської хартії регіональних мов або мов меншин в Україні, схваленій на початку липня ц.р. Комітетом міністрів Ради Європи, закликає Україну покращити ситуацію міноритарних мов у галузі освіти та управління. Йдеться передусім про караїмську мову та мову кримчаків, які знаходяться під загрозою зникнення.

Комісія незалежних експертів, яка доповідь опрацювала, також закликає Україну змінити існуючі межі офіційного використання міноритарних мов в адміністративному житті на місцевому та регіональному рівнях. Крім того, у документі міститься рекомендація органам влади забезпечити, щоб квоти для трансляції теле- та радіопрограм, а також вимога дублювати та титрувати всі іноземні фільми українською мовою, не перешкоджали трансляціям міноритарними мовами.

Захистіть своїх громадян!

➤ Генеральне консульство Польщі у Львові звернулося до представництва МЗС України у Львівській області з вимогою навести порядок навколо території дипломатичної установи і закликом до місцевої влади захистити інтереси і безпеку своїх (українських) громадян, які виступають прохачами віз. Представники польської дипустанови вже неодноразово повідомляли в правоохоронні органи і муніципальну владу про безлад на території навколо приміщень консульства, про шахрайства в чергах, а також про створення штучних черг.

Нова група з розслідування смоленської трагедії?

➤ Найбільша опозиційна партія Польщі „Право і справедливість” створила у Сеймі парламентську групу з розслідування причин смоленської авіакатастрофи, у якій загинув співзасновник партії

і глава Польської держави Лех Качинський.

Перше засідання групи відбулося 20 липня і вона планує провести власне розслідування причин катастрофи, оскільки має сумніви стосовно слідства, яке ведуть російські та польські прокурори.

19 серпня Росія передала Польщі 11 томів кримінальної справи з розслідування катастрофи літака президента Леха Качинського. Наприкінці травня Росія передала польській стороні копії записів бортових самописців Ту-154.

Перемогла „Марійка-перелюбниця”

➤ У рамках міжнародного фестивалю архівних та реставрованих фільмів „Il Cinema Ritrovato” (м. Болонья, Італія) у категорії „Найкращий знову відкритий фільм” переможцем став чеський DVD „Марійка-перелюбниця” 1934 року (Marijka-nevěrnice, 72 хв., ч/б). В джерелах українською мовою фільм відомий як „Марійка-невірниця”.

Дія фільму режисера Владислава Ванчури, який скористався мотивами письменника Івана Ольбрахта, відбувається на Підкарпатській Русі в 30-і роки минулого століття. У цьому амбіційному проекті, позбавленому звичного для того часу сентименталізму, всі ролі виконують місцеві мешканці, з'являються сміливі еротичні моменти, а мовою фільму є цілком незрозумілий для чехів діалект.

Крім фільму В. Ванчури, на цьому ж диску записані ще три відреставровані фільми: „Весна на Підкарпатській Русі” (1929, реж. Карел Пліцка, 10 хв., ч/б, німий), „Підкарпатська Русь” (1937, реж. Адольф Легнер, 11 хв., ч/б) та „Пісня про Підкарпатську Русь” (1937, реж. Їржі Ваїс, 11 хв., ч/б). До бонусів включено також коментарі до фільму, відгуки з тогочасної преси, фотографії тощо.

Оновлене видання фільму з'явилося за сприяння чеського Національного кіноархіву та компанії „Filmexport Home Video”. Більше інформації про DVD та пункти продажу можна знайти на сайті архіву: www.nfa.cz.

Українці як повноправні громадяни ЄС

➤ Румунія, Болгарія та Угорщина вирішили надати подвійне громадянство своїм співвітчизникам, які живуть за кордоном. Європейський Союз таким чином зміг би отримати до 5 мільйонів нових громадян, серед яких буде чимало українців. Наприклад, 150 тисяч українців, які належать до угорської меншини в Україні, зможуть стати повноправними громадянами ЄС.

Згідно з українським законодавством, подвійне громадянство заборонене.

Дані дипломатичних представництв країн ЄС на новому сайті

➤ Громадяни України мають змогу скористатися актуальною інформацією про діючі контакти посольств та консульств на окремому сайті. Ліга політологів-міжнародників „Дипкорпус” за час багаторічної співпраці з європейськими дипломатами акумулювала контактну базу, яку нині презентує як частину свого порталу: www.dipcorpus.at.ua.

Ліга планує доповнювати базу відомостями про інтернет-сайти всіх країн, чії дипломати акредитовані в Україні.

Івано-Франківськ буде сортувати сміття за кошти ЄС

➤ Івано-Франківськ став переможцем у конкурсі програми „Європейський інструмент суспільства і партнерства Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна”. Проект спрямований на утилізацію твердих побутових відходів та на впровадження системи роздільного сортування таких відходів.

Загалом проект буде реалізований за півтора року. Для цього міська рада Івано-Франківська має виділити 238 тисяч євро, румунське місто Бая-Маре – 5 тисяч євро, ЄС – понад 600 тисяч євро.

Серед 157 проектів, які були представлені на щорічному кон-

курсі проектів транскордонної співпраці, Івано-Франківськ виграв чотири. Три з них представили громадські організації міста і один – Івано-Франківський міський виконавчий комітет.

Австрія скасує візовий збір для українців?

➤ 3 серпня прес-секретар Міністерства закордонних справ Олександр Дікусаров повідомив, що Австрія готова розглянути можливість підписання двосторонньої угоди про скасування візових зборів за оформлення національних віз громадянам України.

30 липня ц.р. у Відні відбулися українсько-австрійські консультації щодо консульсько-правових питань на рівні керівників консульських служб МЗС двох країн. На зустрічі, зокрема, обговорювалися також питання реалізації внесення змін до угоди між Україною і ЄС про спрощене оформлення віз, а також окремі аспекти співробітництва між правоохоронними органами.

Сторони домовилися провести наступні консультації в Києві у травні 2011 року.

Конкурс DAAD-2011 – шанс для українських дослідників

➤ До 20 вересня 2010 вищі навчальні заклади або науково-до-

слідні установи Німеччини, які мають партнерські відносини з українськими вищими навчальними закладами або науково-дослідними установами, мають можливість виставити свою кандидатуру для конкурсу на участь у програмі Німецької служби академічних обмінів (DAAD) „Підтримка демократії в Україні“.

Сприяння надаватиметься фаховим курсам, воркшопам, семінарам або конференціям в Україні чи в Німеччині, орієнтованим на студентів, випускників та науковців. Передбачена також підтримка пов'язаних із зазначеними заходами дослідницьких стажувань українських науковців у німецьких вузах, причетних до таких заходів. На сприяння заслуговуватимуть заходи зі сфери гуманітарних і соціальних наук (міжнародні відносини, історія, культурологія тощо) та, зокрема, правознавства (німецьке право, право ЄС, права людини тощо).

Німеччина зобов'язалася підтримувати у будь-якій формі наближення України до західних об'єднань та організацій і надаватиме сприяння всім заходам, спрямованим на політичну стабілізацію в Україні.

Дні туризму в Україні

➤ З 23 по 26 вересня 2010 року в Ужгороді будуть проходити Дні туризму, в рамках яких відбудеться Всеукраїнська естафета „Феєрія єдності“, IX Міжнародна виставка-ярмарок „Тур'євроцентр-За-

карпаття 2010“. Закарпаття таким чином стане центром святкування Всесвітнього дня туризму та Дня туризму в Україні.

У програму заходів включено робочу зустріч для туроператорів, туристичну фотовиставку, демонстрацію кінофільмів про туристичне Закарпаття та Україну. В Ужгороді відбудеться також II фестиваль кулінарного мистецтва „Карпатський Рататуй – 2010“, майстер-клас з приготування страв закарпатської кухні, огляд продукції народних митців, концерт самодіяльних колективів, міжнародна конференція „Використання замкових споруд у туристичній галузі“.

Зустріч Вишеградської групи

➤ 20 липня ц.р. в Будапешті відбулася зустріч Вишеградської групи, в якій взяли участь всі прем'єри країн В4: Петр Нечас (Чехія), Дональд Туск (Польща), Івета Радічова (Словаччина) і Віктор Орбан (Угорщина).

Представники країн В4 домовилися про активізацію співпраці передусім у питаннях енергетичної безпеки і про регулярні чотиристоронні зустрічі перед важливими зустрічами в ЄС. 1 липня річне головування у В4 прийняла Словаччина.

Фільми України | Filmy Ukrajiny

режисер | režisér
Мирослав Слабошпицький | Myroslav Slabošpytskyj

Глухота | Deafness | 11' | 2010
Жах | The Incident | 20' | 2006 | English subtitles
Діагноз | Diagnosis | 15' | 2009 | English subtitles

16/9/2010 19.30

Archivní promítací síň PONREPO, Bartolomějská 11, Praha 1 / +420 773 622 360 / ВХІД БЕЗПЛАТНИЙ / VSTUP ZDARMA

Безнадійні перемоги

➤ **Такого розвитку політичних подій, який стався після виборів у Чехії та Словаччині, ще на початку літа не передбачали ані політологи, ані самі політики.**

Лідерами останніх політичних перегонів як у Чехії, так і в Словаччині були ліві політичні сили. В Чехії це була Чеська соціал-демократична партія (ČSSD), а у Словаччині – владний на той час SMER. Але формувати уряди і тут і там довелося іншим. Події варті уваги саме тому, що фактичними переможцями виборів – у кінці травня у Чехії і в середині червня у Словаччині – стали партії, які акцентували на потребі глибоких реформ та системної бюджетної економії. А ті, хто в час кризи обіцяли своїм виборцям підвищення соціальних виплат, не дивлячись на зростаючий дефіцит бюджету, залишилися поза грою і поповнили лави опозиції.

Ті, що програли, наразі перемогли

Чеські соціал-демократи нині вже колишнього голови партії Їржі Пароубека прагнули після чотирьох років, проведених в опозиції, повернутися до влади. Навесні 2009 року їм навіть – за допомогою комуністів – вдалося після кількох попередніх спроб висловити недовіру урядові Мірека Тополанека. Дострокові парламентські вибори було заплановано на осінь, але соціал-демократи перестаралися: мабуть, аби отримати перемогу з більшим розривом, вирішили податися у Конституційний Суд і на підставі його вироку почекати з виборами до кінця травня 2010-го. Ще під час виборів Пароубек заявляв, що очікує для своєї партії результат у 30–35 відсотків голосів. Коли екзит-пол показав, що Чеська соціал-демократична партія набирає лише якихось 20 відсотків, реакція була двоякою: або сталася велика статистична помилка, або різко змінилися настрої виборців. Офіційні результати виборів підтвердили другий варіант. ČSSD отримала 22 відсотки голосів, з якими, щоправда, у виборах перемогла, бо головний конкурент, праві громадянські демократи (ODS), в силу власних

промахів і проблем, набрали лише 20 відсотків.

Після такої „перемоги” Пароубек оголосив про свою відставку – адже його партії не було з ким сформувати урядову більшість. Далі події розвивалися таким чином, що Чехія влітку отримала уряд, складений з двох правих і однієї центристсько-популістської партії, які у парламенті отримали 114 голосів з наявних двохсот. Новий уряд обіцяв боротися з високим дефіцитом бюджету: з 5,3% у 2010 році дійти до нульового дефіциту в 2015 році. Міжнародна спільнота відреагувала на це дуже позитивно, навіть пролунала обіцянка підвищити на один ступінь фінансовий рейтинг Чехії. Але виборцям за свій стратегічний вибір „не допустити розвитку подій в напрямку Греції” ще треба буде дорого платити. Уряд оголосив політику скорочень, економії і боротьби з корупцією. У серпні зупинено все велике будівництво на залізниці і кілька проектів автошляхів. А на січень оголошено тривале зниження зарплат держурядовців на 10 відсотків. Тепер, мабуть, не один виборець думає, а чи не краще було б віддати свій голос лівим? Адже наступна можливість виборчого волевиявлення буде аж за чотири роки.

Фіцо також не знайшов коаліційного партнера

Після виборів у Чехії, в середині червня пройшли парламентські вибори і в Словаччині – з майже тотожним результатом. Щоправда, перемога урядової партії соціал-демократів тоді ще прем'єра Роберта Фіцо була ще драматичнішою, ніж у його друга Пароубека. SMER отримав прекрасний результат – 34,79 %, зате два його політичні і коаліційні партнери зазнали абсолютного провалу: націоналістична і антиугорська партія SNS лише дивом пройшла п'ятивідсотковий бар'єр з результатом 5,07%, а популістський рух HZDS узагалі не потрапив до парламенту.

Парламентську більшість у Словаччині сформували чотири праві партії, а головою уряду стала лідер опозиційної демократично-християнської партії (SDKU) Івета Радічова. Щоправда, її урядові,

на відміну від чеського уряду Петра Нечаса, не доведеться робити стільки реформ, адже податкову і пенсійну реформи провів уже позаминулий уряд, також на чолі з демократичними християнами. Однак заощадження бюджетних грошей поставлено на порядок денний і в Словаччині. В серпні словацький уряд, а згодом і парламент, одобрили євросоюзівську програму фінансових гарантій і допомоги Греції, зате відмовилися надати Афінам позику в розмірі 816 мільйонів євро. Головний аргумент Словаччини такий: у державній скарбниці нема „зайвих” грошей, а було б неетично, якби небагатій Словаччині довелося брати позику, щоб згодом позичати ці гроші, може і багатшій, Греції. До того ж, у другій половині 90-х років і на початку нового тисячоліття словаки самотужки допомагали своїм проблемним банкам, страждали від низьких зарплат і аж 20-відсоткового безробіття, а греки тоді жили на широку ногу, в чому їм допомагали своєю безвідповідальною політикою великі європейські банки.

Уроки і ризики

Уроки з Праги і Братислави наразі такі: переможець не завжди перемагає, а виборець не обов'язково вибирає того, хто йому пообіцяє більше благ. Але... у Словаччині і в Чехії сформовано нові уряди передусім завдяки неочікуваному великому успіху цілком нових партій, які виникли за кілька місяців до виборів. Нині у крісла міністрів і голови парламенту сіли не старі і всім знайомі політики, а бізнесмени, телевізійники і директори супермаркетів. Не у всіх є політичний талант і здібності. І саме вони можуть бути найбільшим ризиком стабільності нових урядів.

Богдан Копчак, Прага

Зробіть Бога непомітним!

➤ Колись Альберт Ейнштейн сказав: „Випадковість – це спосіб Бога залишитися непомітним“. Упродовж останніх місяців, однак, я зрозумів, наскільки яскраво віряни та їхні лідери хочуть продемонструвати помітність Бога (чи себе?).

У квітні ц.р. Польща була в жалобі. Відразу після повідомлення про загибель пасажирів президентського літака під Смоленськом, у Варшаву, на Краківське передмістя – вулицю, на якій знаходиться Президентський палац – люди почали масово зносити свічки, лампадки й квіти. Тоді ж з'явився і кількаметровий хрест перед палацом. Хто саме його поставив – важко сказати: однак згодом гарцерські організації заявили, що це була ідея їхніх вихованців. Після виборів, коли стало відомо, що Коморовський буде новим президентом Польщі, коли минув час трауру і настав час перенести хрест до більш відповідного для нього місця – під хрестом згромадилася група людей (натхнених, імовірно, політичним опонентом Коморовського Качинським), що наполягала, мовляв, хрест – святий символ „страждання“, „мучеництва“ найвищого польського керівництва, тому він має залишитися. Проте велика частина польського суспільства також почала вимагати перенесення цього хреста до костюлу. Перед Коморовським постала непроста проблема: задовольнити всі сторони конфлікту, зберігши світськість держави і не образивши релігійних почуттів частини вірян. Було прийняте спільне рішення президентури, гарцерських організацій і римо-католицького єпископату: перемістити хрест до костюлу св. Анни. Однак делегація, – у тому числі священнослужителів, – що прийшла під Президентський палац, не змогла цього зробити через опір протестувальників: ті фанатично заявили, що, мовляв, прикують себе до хреста – але „віри не зрадять“. До речі, Римо-католицька церква весь час намагалася залишитися осторонь цього процесу, підкреслюючи, що ця справа стосується не її, а політиків. Проте на заваді процесу стала „вірна католицька паства“, яка, відверто

демонструючи свої погляди, блокувала будь-яке порозуміння.

Що робити, коли віряни беруть політичні гасла?

Вірян (принаймні ту їхню частину, що так фанатично виражають свої почуття) можна зрозуміти: ідеологія їхньої організації закликає до „наступу“, чи то пак – говорячи мовою релігії – „проповідання“. Віряни не хочуть залишатися на узбіччі громадського життя, мало того: вони беруть політичні гасла. Так сталося в Польщі під час описаної „хрестової війни“; так було під час візиту Московського патріарха Кирила і – одночасно – при проведенні хресної ходи вірних Київського патріархату в липні цього року в Україні. Спостерігаючи за подіями в Польщі, мимоволі переносу їх на український ґрунт: Україна з переважно світським характером,

випадку варто змінити підхід держави до релігійних установ, адже вони – особливо деякі з них – мають величезні привілеї, яких немає в жодній політичній силі. У такому випадку, наприклад, введення релігії в державній школі буде рівнозначним з спроведенням політичної агітації. Чи піде на це яка-небудь із Церков, що має міцні позиції в Міністерстві освіти? – Сумніваюся.

Від „канонічної території“ до „Русского мира“

З 90-х років Російська православна церква – одна з найбільш експансивних структур на пострадянському просторі – пережила певну трансформацію, яку умовно можна було б окреслити „від „канонічної території“ до „Русского мира““. Цих двох словосполучень годі шукати в яких-небудь еклезіологічних працях до 1991 р. Це – терміни, створе-

Хрест під Президентським палацом у Варшаві

яку залишив у спадщину Радянський Союз, зараз семимильними кроками з допомогою політиків і під благородними гаслами „духовного відродження“ наближається до держави, де Церква не проти отримати частину політичного впливу.

Звичайно, Церква – як неурядова організація – може проводити політичну агітацію, підтримувати політичні партії тощо. Проте в такому

ні у Чистому провулку, де міститься садиба Московської патріархії, на позначення простору колишнього СРСР. Обидва терміни сьогодні співіснують, проте перший потроху втрачає свою „медіальність“. Річ у тім, що перший суто по-юридичному означає окреслену територію „сфери впливу“ РПЦ, абсолютно ідентичну з кордонами колишнього Радянського Союзу. Другий дещо

Фото: автор

» модифікує перше значення: перш за все, підкреслюється роль „духовного простору святої Русі“, до якого, як не дивно, крім традиційної Білорусі, Росії й України, включено, наприклад, Молдову. Однак цей термін уже не стосується країн Балтії: незважаючи на присутність там великого відсотка „рускоговорящих“ нащадків „святої Русі“, цей простір, від якого російська ідеологія й пропаганда поступово відмовляється після 2004 р., також перестав цікавити Московську патріархію. Отже, однією з основних концепцій РПЦ є суто політична теорія. Що ще раз свідчить на користь того, що Церкву варто позбавити „позаполітичного“ статусу, але – з усіма юридичними наслідками, що з цього виникатимуть.

Наука для політиків

Очільника РПЦ патріарха Кирила дехто порівнює з Іваном Павлом II. Дійсно, багатьом імпонують їхні „медійність“ і „реформаторський характер“. Не варто, проте, забувати, що обидві ці постаті – люди, які просто намагалися йти в ногу з епохою, однак не для того, щоб реформувати світ, а для того, щоб підпорядкувати його своїм переконанням, зробивши їх більш принагідними для нових генерацій людства.

„Хрестова війна“ в Польщі показала, до чого може doprowadити заперечення політичного характеру релігійних установ і вірян загалом. Хрест, що опинився перед Президентським палацом у Варшаві після Смоленської катастрофи, – до речі, навіть непосвячений, – став неабияким випробуванням для влади і чималою втіхою для опозиції. Дійсно, важко знайти якийсь інший символ, який так впливає на свідомість християнських суспільств. Ця подія могла би послужити наукою для України чи Росії, де представники релігійних організацій намагаються узурпувати якомога більше влади – як у себе в країні, так і за кордоном. От тільки чи послужить?

Igor Isaev, Варшава

Новий польсько-російський газовий договір: перемагає „Газпром“

» Польському уряду, за словами його голови Дональда Туска, потрібна „ще хвилина“, аби прийняти остаточне рішення щодо нового газового договору з Росією. Поки уряд міркує, висловлюються експерти. Здебільшого без ентузіазму. Як сталося, що впродовж кількох останніх місяців проект польсько-російського газового договору змінився до невпізнання? Про це розмовляємо з Якубом Мельніком, одним із тих польських журналістів, чий резонансний публікації змусили зацікавитися справою Європейську Комісію.

Пане Якубе, що саме може змінитися в дотеперішніх газових домовленостях Польщі з Росією?

У новому договорі з Росією про постачання газу, а точніше, додатку до договору, підписаного ще на початку 1990-х, передбачено дві фундаментальні зміни щодо дотеперішнього стану справ. По-перше, йдеться про продовження цього контракту до 2037 року, а по-друге, про збільшення обсягів газу, що постачатиметься з Росії, до понад 10 мільярдів кубометрів на рік. Це при тому, що в цілому Польща використовує впродовж року приблизно 15 мільярдів кубометрів газу. Це означає, що дві третини газу постачалися б до Польщі з Росії. Продовження цього контракту до 2037 року з такою кількістю газу, як передбачено у цьому поки що не підписаному договорі, ускладнювало б реалізацію диверсифікаційних проектів. Таких, наприклад, як газопорт у Свіноуйсці, куди мали б закачувати скраплений газ, що транспортувався б кораблями з Катару.

Як цей додаток до договору оцінюють польські експерти?

На думку більшості експертів, це досить проблемний договір. Не тому, що в Польщі є якась велика нехоть до купівлі газу з Росії. Проблема полягає у тривалості цього контракту та в кількості газу, що мав би до нас постачатися. Польща має власні великі поклади газу, які могла б експлуатувати значно більшою мірою, ніж це робить тепер. Натомість за ситуації, коли до 2037 року ми укладемо договір на постачання з Росії двох третин газу, який споживаємо, з економічної точки зору розвиток інших напрямків імпорту газу може не мати сенсу. Треба пам'ятати не тільки про економічні наслідки такого договору, але й про геополітичні. Загальновідомо, що „Газпром“ не є звичайною бізнес-фірмою.

Російська влада використовує його як знаряддя політичного тиску в міжнародних стосунках. У цьому регулярно переконуються різні держави. Ми мали такі приклади у випадку газової російсько-української війни, регулярно зростає напруга в стосунках Росії з Білоруссю. Газ може бути знаряддям тиску й на таку країну, як Польща, яка хоч і є членом ЄС, та знаходиться на його східній межі і не має надто багато альтернатив газу з Росії.

Чи є у теперішній Польщі політичні сили, які оцінюють ситуацію в таких категоріях?

Усі оцінюють саме в таких категоріях. Це розуміють керівники держави, розуміють політики, які ведуть переговорний процес з Росією, а також, очевидно, опозиція. Саме така загроза є приводом значної активності польської дипломатії на арені Європейського Союзу. Треба нагадати, що Польщі впродовж кількох останніх років вдалося домогтися у Брюсселі певних євросоюзних регуляцій, які змушують країни ЄС до енергетичної солідарності в разі загрози постачання енергоносія з одного напрямку. Це була безпосередня реакція на газову російсько-українську війну. Це не якась публіцистична теза, а факт, з яким країни ЄС мусять рахуватися.

На якому етапі договір і наскільки великим є шанс, що він набуде чинності?

За інформацією, що потрапляє до преси з Міністерства економіки, Польща буде переконувати ЄС у слушності цього договору. Цей контракт погоджено ще ранньою весною, було кілька дат його підписання, та вони постійно мінялися. Нині головною проблемою є те, що в слушності цього договору засумнівалася Європейська Комісія. ЄК твердить, що надання „Газпрому” виняткового права на контроль транзиту газу через Польщу (бо це також передбачено договором) порушує засади ринкової економіки та вільного доступу євросоюзних фірм до польського ринку. Натомість чуємо, що Міністерство економіки та польський уряд мають для Брюсселя пропозицію, котра „може вирішити проблему”. Йдеться про те, що фірми з ЄС мали би доступ до чотирьох відсотків пропускних потужностей ямальського трубопроводу, що пролягає територією Польщі. Дотепер

Фото: архів

За ситуації, коли до 2037 року ми укладемо договір на постачання з Росії двох третин газу, який споживаємо, з економічної точки зору розвиток інших напрямків імпорту газу може не мати сенсу. Треба пам'ятати не тільки про економічні наслідки такого договору, але й про геополітичні.

ці чотири відсотки були контрольовані фірмами, пов'язаними з Олександром Гудзоватим. Це людина, яка багато років у Польщі на ринку газу відігравала таку ж роль, як Дмитро Фірташ в Україні. Не один польський уряд намагався усунути його як посередника у транзиті російського газу до Польщі, та це не вдавалося. Над Гудзоватим була охоронна парасолька російського „Газпрому”. Це змінилося у вересні минулого року, коли до Польщі приїхав Володимир Путін і ствердив, що Гудзоватого треба усунути з ринку газу. Тож тепер польський уряд хоче використати ці чотири відсотки Гудзоватого у ямальській трубі й представити це як можливість участі євросоюзних фірм у цьому проєкті. Залишається відкритим питання, чи Брюссель визнає це до-

статньою відкритістю вільного ринку для транзиту газу через Польщу. Чотири відсотки – це небагато не тільки в порівнянні з понад десятьма мільярдами, котрі Польща постачає з Росії, але це просто мізерна кількість порівняно з понад тридцятьма мільярдами, які постачаються через ямальський трубопровід на захід Європи. Тож, здається, восени нас чекатиме довга і бурхлива баталія про те, як саме остаточно фіналізувати цей договір.

Як же так, начебто всі у Польщі розуміють, що справа неоднозначна, а договір от-от можуть підписати?

Це питання можна поставити щодо багатьох інших країн нашої частини Європи, котрі пов'язані газовими контрактами з Росією. Думаю, що є кілька елементів, котрі вплинули на зміст цього договору. Передусім, на мою думку, „Газпром” та росіяни – майстри у розігруванні газових переговорів. Варто нагадати, що сама справа перегляду ямальського договору, чинного на даний момент і укладеного до 2021 року, розпочалася після газової війни Росії з Україною, коли з ринку як посередник випала фірма „РосУкрЕнерго”. Ця фірма постачала два мільярди кубометрів газу у рік з приблизно п'ятнадцяти, що використовує Польща. Тож спочатку, під час перемовин з росіянами, йшлося про ті додаткові два мільярди кубометрів, що мали б постачатися до Польщі впродовж кількох років аж до часу спорудження газопорту в Свиноуйсці, куди постачався б газ із Катару. Та сьогодні йдеться вже не про два мільярди кубометрів і не про кілька років, а про контракт на десять мільярдів кубометрів терміном на кілька десятків років. Чому так сталося? Це питання, з одного боку, про вправність російських учасників переговорів, а з другого – про польське виння висті переговорів. На це накладаються бізнес-інтереси польського газового монополіста PGNiG, якому вигідніше купувати газ у росіян, ніж інвестувати в якісь альтернативні структури постачання, що політично обґрунтовано, та з бізнесової точки зору – монополістові краще мати святий спокій, гарантований багаторічним контрактом.

**Спілкувався
Ростислав Крамар, Варшава**

У сусідстві з Німеччиною – добре місце для життя

► Коли з'являється статистика економічного розвитку за останні місяці, чехи, поляки, словаки і угорці дивляться спочатку не на свої дані, а на те, як у цей час велось Німеччині. За останні десять років Німеччина дісталась до тієї економічної позиції, яку востаннє мала у Центральній Європі перед самим початком Другої світової війни, коли вона була абсолютним господарським гегемоном у регіоні. Нині цю ситуацію Німеччина, само собою, не копіює – у найбільш „залежної” Чеської Республіки співвідношення експорту до імпорту не перевищує третину (але ще кілька років тому йшлося про сорок відсотків). Але і так для поляків, чехів, словаків і угорців це один із факторів, який визначає господарський розвиток Центральної Європи. Набагато важливіший, ніж ціна нафти, зерна або економічна ситуація у Сполучених Штатах чи Росії.

Найкраще від об'єднання

У середині літа з Німеччини прийшли цифри, про які більшість аналітиків говорила не інакше, як про „диво”. Ріст понад 4% – це найкраще, чого досягнула Німеччина за двадцять три роки. Часто ще зустрічається термін „від об'єднання”, оскільки приєднання Східної Німеччини до західної Федеративної Республіки поставило німецьку економіку на коліна. Замість розумних інвестицій до міст, які могли би приносити гроші, Німеччина вже двадцять років витрачає кошти на утримання Східної Німеччини на плаву. Первісна ціль – зрівняти рівень економіки і життя на Сході із Заходом, – не була і ніколи не буде досягнута, про це зараз знають усі в Німеччині і не тільки там. Півтора більйони євро – ні, це не помилка, це дійсно тисяча п'ятсот мільярдів євро – це найбільше переміщення коштів, яке коли-небудь відбулося в Європі. Завдяки ньому на Сході було відремонтовано міста, збудовано автотраси і швидкісні залізниці, а Берлін уже виглядає майже як столиця. Середня зарплата на Сході і надалі є на чверть менша ніж на Заході, але втричі більша

ніж в Чехії, яка економічно значно продуктивніша за половину федеративних земель колишньої НДР. Східнонімецькі пенсіонери мають нині такі ж, а деколи навіть більші пенсії, ніж у Західній Німеччині, і є найбільш задоволеною групою населення колишньої НДР. І єдиною групою, яка не втікає зі Східної Німеччини, а спокійно доживає тут свій вік. Просто німці (у ті часи – західні) проміняли економічне диво шістдесятих, сімдесятих і частково вісімдесятих років на „об'єднання”.

Škoda „made in Germany”

Аби було ясно, об'єднання не закінчилося, хоча голоси за те, щоб уже перестали прямувати мільярди євро із заходу на схід Німеччини (західні німці навіть платять спеціальний податок), лунають все гучніше. Причина, чому економіка Німеччини так швидко росте – найшвидше з усіх великих європейських

чина, яка тримається на своєму експорті, усвідомлює, наскільки цінним є бренд „made in Germany”, завдяки якому багато людей по цілому світу згодні заплатити удвічі або уп'ятеро більше ніж за подібний виріб „made in China”.

Німецькими „китайцями” вже десь від 2000-го року стали ми – чехи, поляки, словаки, угорці. Саме сюди перенесли німецькі заводи частину свого виробництва, щоб зекономити, але так, щоб найприбутковіші частини фірм і більшість робочих місць залишилися у Німеччині. Тож німецькі автомобілі мають коробки передач, наприклад, зі Словаччини або Угорщини, а „чеська” Škoda відрізняється від моделей VW лише капотом. Для решти світу, віддаленого від Німеччини і Європи, Центральна Європа стала частиною німецьких виробів і „Škoda” у таких країнах, як Ізраїль, Росія або Китай вважається „німецьким авто”.

Німецькими „китайцями” вже десь від 2000-го року стали ми – чехи, поляки, словаки, угорці.

економік, – полягає у тому, що німці добре впоралися з економічною кризою. Вони відкинули теорію про те, що ця криза – надовго і замість того, щоб панікувати або нічого не робити, продумано займалися збереженням робочих місць. Коли на краю прірви опинилися автомобільні заводи, німці придумали відшкодування за старі автомобілі. Коли Німеччині загрожувало те, що сотні тисяч кваліфікованих людей буде звільнено, держава підтримала зменшені трудові ставки, оплатила перекваліфікації, словом, забезпечила, щоб у країні не відбувалося масових звільнень. Також і у перенесенні виробництва за кордон німецькі концерни діють набагато обережніше, ніж багато інших світових виробників. Німеч-

Діти вже живуть у вдалому місці

У покоління моїх батьків, що пережили тих кілька років нацизму, коли німці намагались понімечити народи Центральної Європи (це у кращому випадку) або, у переважній більшості, прямо їх винищити – від цього бігають мурашки по шкірі. Я над цим лише деколи замислююсь і дивуюсь, а ось генерації мого сина вже однаково.

Для нього ми вже не є частиною „німецького простору” і підлеглими „німецької економіки”, для нього є просто Європа, де живуть і німці. Він вважає, що нам поталанило, бо біля нас знаходиться така багата, охайна і добре впорядкована країна, як Німеччина, а не, скажімо, Франція або Росія. І він радіє, що народився у такому вдалому місці. У сусідстві з Німеччиною.

Лубош Палата, редактор газети „Лідове новіни”, Прага

Валерій Чалий:

„Все, що покращує стосунки Росії з Заходом, насправді на користь Україні“

Які наслідки для України матиме продовження угоди про розміщення ЧФ у Криму? Про які потенційні загрози можна говорити у зв'язку із цим?

Питання перебування ЧФ Росії на українській території має свою історію. Я не хотів би зараз аналізувати, чому після розпаду Радянського Союзу ділився лише Чорноморський флот, а до інших флотів Союзу, де за логікою частка України також була, цей принцип не застосували. Але було прийняте політичне рішення з метою не допустити конфронтації. Питання ЧФ вирішили у правовий спосіб. Результатом цього стало компромісне рішення – підписання у 1997 році угоди про тимчасове перебування ЧФ на території України і внесення до Конституції України перехідних положень про винятки для існуючих на території України військових баз.

У російських доктринах ЧФ завжди сприймався як база, яка буде на території України завжди, навіть після завершення угоди.

Я був категоричним критиком цього рішення, бо воно приймалося кулуарно, закрито не те що від опозиції, а навіть від українського парламенту і чиновників, які мали би бути ознайомлені з цим рішенням.

У майбутньому це матиме дуже негативні наслідки, в тому числі для українсько-російських стосунків. Адже рішення приймалося з порушенням внутрішнього українського законодавства, зокрема, про міжнародні договори. Крім того, звичайно, в залі при голосуванні не було необхідної кількості депутатів, які натискали кнопки.

З військової точки зору Чорноморський флот РФ не відіграє стратегічної ролі. Він є флотом внутрішнього закритого моря і його завдання можуть бути пов'язані лише з регіоном Кавказу. Звісно, головне його призначення – присутність на українській території, включно з розвідувальними підрозділами флоту. Рішення попередньої влади про те,

що контррозвідувальну діяльність у межах розташування флоту бере на себе Україна і, відповідно, співробітники російських спецслужб виїжджають до Росії, повернули назад. І тепер розвідні підрозділи ЧФ працюють на території України. Я не впевнений, що цей момент відіграє свою роль як фактор стабільності. А в разі чого може бути використаним для дестабілізації ситуації, навіть несвідомо. Наприклад, якщо ЧФ візьме участь у військовому конфлікті, це автоматично втягне Україну у військовий конфлікт, і друга сторона може взяти заходів.

Як було два роки тому у конфлікті з Грузією?

Абсолютно. З точки зору міжнародних відносин Грузія могла відповісти.

В майбутньому це створює певний тиск на внутрішній розвиток самого Криму. Тому що дуже багато росіян, які закінчують службу у ЧФ, залишаються жити у Криму. А в російських внутрішніх документах прописані військові доктрини, зокрема, одне із завдань збройних сил – захист громадян за кордоном. Тобто, тут є багато речей, щодо яких нас заспокоюють, що вони ніколи не стануться. Але гіпотетично ЧФ не збільшує безпеку, а навпаки.

До речі, при опитуванні про ставлення населення до пролонгації, ставлення було спочатку досить позитивним. В цілому по Україні це рішення не викликало особливого спротиву. На запитання „Як ви вважаєте, підписання документів по флоту принесе Україні більше користі чи шкоди?“ у квітні 60% вважали, що принесе більше користі а 25% вважали, що завдасть більше шкоди. Зараз кількість тих, хто говорить про користь, зменшилася майже на 15%. Задавалося також запитання „Чи зможе Україна залишитися нейтральною в ситуації перебування ЧФ у разі виникнення збройного конфлікту Росії з іншою державою?“. Так ось, кількість людей, які впевнені,

що Україна зможе залишитися поза конфліктом, зменшується.

Влада аргументувала знижкою на газ, а сьогодні українцям збільшили ціну на газ для внутрішнього споживання. І ось на запитання „Чи вважаєте ви, що зниження ціни на газ могло вирішитись іншим шляхом, а не за рахунок продовження перебування ЧФ“ 41% кажуть, що можна було іншим шляхом, і лише 28%, що ні. Люди починають переосмислювати, що їм, умовно кажучи, продали товар, який насправді виявився неякісним. Відбувся обмін наших геополітичних інтересів майбутнього на тактичні економічні поступки з боку Росії.

Ви сказали, що Чорноморський флот розрахований на зони Чорного моря і Кавказу. Останнім часом Росія посилює свої впливи у цих регіонах. Зокрема, розмістила базу в Абхазії, продовжила перебування військ у Вірменії. Чому для неї так важливі ці регіони?

У концептуальних російських документах зовнішньої політики чітко ставиться завдання збереження впливу на пострадянському просторі. Ключові країни – це Україна і країни Кавказу. З різних причин без України навряд чи в майбутньому Росія зможе відігравати ту роль, на яку вона зараз претендує. Ідеологи хочуть тепер відновити роль Росії як світової держави, що на сьогодні не є фактом, оскільки на тлі ядерних озброєнь, армії, внутрішня модернізація кульгає. Є багато питань, які серйозно віддаляють Росію від ключових економічних стандартів. В цьому плані Україна дуже важлива для Росії з різних точок зору, наприклад, постачання енергоресурсів до Європи (як транзитна країна). І з точки зору „руського мира“, що сьогодні є новою ідеологічною ідеєю, щоб тримати вкупі саму Росію. Це ідея слов'янського ядра. Без України дуже складно уявляється собі це майбутнє і тому така активна роль патріарха Кирила на українській

території у гуманітарній та інформаційній сфері.

Кавказ для Росії — це загроза дезінтеграції, причому йдеться не про Грузію і невизнані республіки. Мова йде про території самої Росії — Інгусетія, Дагестан, Чечня. Там непроста ситуація. Деякі російські експерти говорять, що центральний уряд Москви не контролює тамтешню ситуацію. Кавказ — це також конкуренція за шляхи і джерела постачання енергоресурсів. І ще одне питання: якщо раптом та ж сама Грузія після війни продемонструє успіх як пострадянська країна, це буде також крахом російської ідеологічної моделі. І звичайно, присутність у Чорноморському регіоні, у тому числі через флот, інші засоби — це вплив на внутрішньополітичну ситуацію. Тут є важливий елемент: плануються шляхи постачання енергоресурсів по дні Чорного моря. Це також контроль над шляхами проходження і транспортування.

У стосунках з основним партнером, Білоруссю, у Росії виникли проблеми. Видно, що подекуди політика Росії щодо найближчих сусідів буває невдалою.

Я вважаю, що Білорусь — це європейська країна. Звичайно, сьогодні вона серйозно відрізняється від стандартів країн ЄС зі свободи слова, з політичного плюралізму. Але при всьому тому є об'єктивні закономірності розвитку держав. Де розташована Білорусь? Вона стратегічно розташована між ЄС та Росією. Щось подібно до української ситуації. Хоча розвиток процесів у Білорусі у сфері демократії дещо відстає, але економічно Білорусь тримається, як Україна. І ясно, що це підштовхує керівництво Білорусі лавірувати між Росією та ЄС. Сам Лукашенко відчув, що його намагання інтегруватися з Росією наштовхнулося на конкуренцію з боку російських керманців. Тому розрекламована ідея спільної держави залишилася на папері і не стала історичним фактом розвитку цих країн. Хоча вони мають спільні інституції, їхні інтереси розходяться. І сьогодні сам Лукашенко намагається використати ці протиріччя. Але розуміє, що модернізація країни потрібна вже, і вона може прийти не з Росії. Бо там цю модель, по суті, провалили. А вона може прийти тільки з Європейського Союзу. І тому сьогодні є бажання зна-

йти і фінансові ресурси, і модель розвитку з ЄС. Європейський Союз в свою чергу зараз не хоче штовхнути Білорусь в обійми Росії і під її повний контроль, таким чином, готовий більше відкритись для взаємодії. І це я вважаю правильним.

Україна відіграє тут дуже конструктивну роль. В принципі, ще за каденції Віктора Ющенка міністром Петром Порошенком було досягнуто ряд принципових рішень з Білоруссю — і ратифікація угоди про державний кордон, і використання програми Східного партнерства. По взаємодії в енергетичній сфері і наближенню до європейських стандартів ми виступили партнером для Білорусі. Як ставитися Росії до такого розвитку? Ну, як завжди: все, що відбувається поза її впливом, вона сприймає дуже ревно, емоційно.

Складається враження, що в новій українській владі немає єдиної лінії поведінки. З одного боку, вона декларує постійне зближення з Росією, а з другого — заявляє, що стратегічною метою України є зближення з ЄС.

Що стосується сьогоденної стратегії наближення до ЄС, на мій погляд, ми поки рухаємося в напрямку інтеграції в ЄС за тими політичними рішеннями, які були досягнуті минулою владою. Це підписання угоди про асоціацію, і сподіваюсь, майбутнє підписання плану введення безвізового режиму для українців, які відвідують ЄС з короткотерміновими поїздками до 90 днів. І, в принципі, співпраця в енергетичній сфері. Але тепер реалізується те, що було підписане раніше. Декларації продовження цього курсу звучать, і я думаю, це треба вітати, оскільки більшість населення України традиційно виступає за інтеграцію в ЄС, ідея не викликає заперечень у майже всіх політичних сил України. Це тепер, до речі, є певним консолідуючим чинником. А ось виникає питання про наступну стадію. Коли треба буде йти на приведення стандартів у сферах розбудови громадянського суспільства, можуть виникнути питання, які зменшують оптимізм декларацій. Але поки що поступальний розвиток продовжується.

Тепер чимало говорять, що настає перебалансування стосунків між Росією і Заходом, певне зближення. Що це може означати для України? Є пропозиція Медведєва створити

нову структуру безпеки в Європі. Як роль тут відводиться Україні?

Все, що покращує стосунки Росії з Заходом, насправді на користь Україні. І перебалансування стосунків Росії з Заходом, і взаємодія з ЄС — для нас це позитивно. Але при одній умові: що це відбувається не за рахунок України. Звичайно, для України важливо бути не об'єктом впливів і дій світових центрів, а суб'єктом, розбудовувати спільно, в тому числі системи безпеки. Тому бажання Росії, як й його зараз сприймаю (в тому числі пропозиція нової системи безпеки в Європі та проект угоди, яку президент Росії запропонував для розгляду), саме по собі може мати право на існування. Але наскільки реалістична ця модель? Я вважаю, вона нереалістична. Тому що сьогодні в Європі є структура, яка буде залишатися ключовою для забезпечення безпеки — це Організація Північно-Атлантичного Договору. І ніякої нової системи безпеки на сьогодні не створено, і навряд чи вона буде створена у найближчий період.

Було б неправильно, щоб Україна ставала на позицію держави, підпорядкованої Росії, яка просто дублює і автоматично підтримує російські пропозиції. Сигнали такі були, але Україна може все ж вести свою лінію, тому що справді, питання забезпечення безпеки важливі для всього регіону.

У попередні роки Україна намагалася бути лідером у регіоні, наприклад, хоча б через участь у ГУАМ. Останнім часом помітно, що вона менше працює в цьому напрямку. Однак нещодавно один із депутатів Партії регіонів висловився, що Україні варто продовжувати лідерство у ГУАМ. Наскільки це реально?

Україна сьогодні не відмовлялась на офіційному рівні від продовження участі в ГУАМ і активізації цієї участі. Акцент робиться на те, що це повинен бути більш економічний проект.

Але постають два моменти. Свого часу, коли створювалась організація, експерти Центру Разумкова проаналізували сценарій. Висновок був наступний: ГУАМ буде життєздатний тільки за двох умов. Перша, якщо він спиратиметься на створені енергетичні проекти з постачання енергоресурсів з Кавказу в Європу. Відповідно, на цьому будуватимуться й інші транспортні схеми. Друга,

якщо будуть ресурси (яких недостатньо всередині самого блоку).

Сьогодні постало питання про ГУАМ і з боку Росії (яка має, по суті, лояльне ставлення до теперішнього керівництва України). Вона ставилася до ГУАМ як до проекту, направленого проти Росії, метою якого є створення своєрідної буферної зони навколо Росії. Хоча, чесно кажучи, це абсолютне перебільшення.

Тому є об'єктивні процеси, які свідчать, що зараз ГУАМ активно розвиватись навряд чи буде, але про його смерть говорити передчасно. І я переконаний, було б абсолютно помилковим, якби поховала ГУАМ саме Україна.

Нова влада прийняла закон „Про основи внутрішньої і зовнішньої політики України“. Що це змінює у принципах української закордонної політики?

Основна мета і завдання, які ставились до розробки такого документу — виключення із законодавства України і інших нормативно-правових актів орієнтирів на майбутнє членство в НАТО. На жаль, це залишилось єдиною метою ініціаторів закону.

Я стверджую, що той позаблоковий статус країни, який заявлений, не має під собою ніякого наповнення. У законі залишився пункт про можливість входження України у регіональні системи безпеки. Те ж саме є в законі про основи національної безпеки. Виникає питання: НАТО викинули, а входження у системи регіональної безпеки залишили. Які це системи? На сьогодні, крім НАТО, у регіоні Євразії є ОДКБ. Я далекий від думки, що буде рішення, абсолютно нерозумне, входження до ОДКБ. Але я не можу виключати, що в наступні п'ять років не складеться ситуація, коли запрошення Росії увійти до ОДКБ будуть активнішими.

При цьому влада декларує, що згортання співробітництва партнерства з НАТО не відбудеться. Але як розвиватиметься ситуація у майбутньому, сказати важко. На мій погляд, цей закон у такому вигляді був абсолютно не потрібний. Це можна було вирішити прийняттям зовнішньополітичної стратегії. Або зміною стратегії національної безпеки, яка була б розрахована на п'ятирічний період каденції президента і розставляла б акценти на цей період. Сьогоднішня влада не має права приймати рішення розвитку країни

Валерій Чалий — заступник генерального директора Центру Разумкова.

на 20–30 років уперед. Вона не має такої ступені легітимності, щоб брати на себе таку відповідальність. Ця влада законна на своїй позиції. Однак легітимність як сприйняття народу, підтримка на виборах по кількості людей, які проголосували — це не той ступінь підтримки дій влади, який дозволяє приймати такі рішення. Тим більше, що сьогодні підтримка дій влади падає.

У серпні відбувся просто її обвал. По суті, повторився сценарій 2005 року, коли довіра до дій президента з максимального рівня (коли можна було приймати реформи, в тому числі непопулярні) впала одразу у рази. Те ж саме маємо з президентом Януковичем. І довіра до його дій, і підтримка його партії різко знизилася. Вони все одно залишаються на вищих позиціях, але це перший сигнал того, що без реалізації реформ і результатів люди можуть дуже швидко змінити свою думку, особливо на Сході України. Думаю, що на Заході України залишилася та ж сама думка про президента Януковича і новий режим.

Як підсумок, останнім часом Україна зробила кілька жестів, які свідчать про зміни зовнішньополітичного курсу. Але на скільки довгостроковим це буде, залежить від розвитку політичної ситуації в Україні. Я переконаний, якщо прийде новий президент, новий парламент, ці питання можуть бути розглянуті і змінене законодавство. В цьому є проблема, і це, до речі, стало підставою мого рішення про відставку з посади заступника міністра закордонних справ. Я вважаю, що треба будувати політику послідовну, прогнозовану, яка не змінюватиметься від того чи іншого кольору влади в Україні. Ми можемо в майбутньому опинитись у ситуації, коли знову законодавство змінять на прозахідний вектор. І тоді ми станемо непередбачуваними, довіра з боку Росії може впасти. Я виступаю за прогнозовану взаємодію з Росією. І вважаю, що намагання сьогодні закріпити діючий режим на десятиліття вперед не реалізується.

Тема:

сусідка

Російська політика на пострадянському просторі

Міжнародна політика як на глобальному, так і на регіональному рівнях стала більш жорсткою, аж до застосування збройної сили, що різко звузило можливість маневру для країн, які не є регіональними лідерами, у тому числі і для України.

» Зокрема, нетерпима поведінка США з питань боротьби з тероризмом (і у пов'язаних з цим сферах) копіюється і відтворюється і на регіональному, і на національному рівнях. В „Актуальних завданнях розвитку Збройних Сил Російської Федерації“, розроблених МО РФ, задекларовано, що „наявність у Росії сучасних і ефективних Збройних сил стає однією з умов її успішної та безболісної інтеграції у систему міжнародних відносин, що вибудовується“.

Тло для формування стосунків

Росія в „Актуальних завданнях“ проголосила право на здійснення превентивних воєнних акцій у країнах СНД (у тому числі – для захисту прав етнічних росіян). Ще в жовтні 2003 р. міністр оборони Росії С. Іванов на зустрічі міністрів оборони країн-членів НАТО в Колорадо-Спрінгс заявив, що „Росія могла б застосувати військову силу, у тому числі і превентивно, у ряді випадків, коли безпосередньо існує військова загроза Російській Федерації, і вона зрима, виразна, невідворотна. [...] сила може бути застосована, коли Росію намагаються обмежити в доступі до життєво важливих регіонів світу, у тому числі важливим з економічної або фінансової точки зору для нашої країни“.

В силу глобальності загроз держави-лідери зацікавлені, насамперед, у покращенні стосунків між собою, а інші держави фактично слугують тлом, на якому формуються такі взаємини, або ж стають „розмінною монетою“ у них. Намагання ж „малих“ та „середніх“ країн грати на протиріччях „великих“, або ж демонстративно суперечити їм, викликає неадекватну агресивність у відповідь (як у минулому щодо України США – стосовно „кольчуг“, Росія – щодо Грузії та України тощо). Таким чином, для „малих“

і „середніх“ держав дуже загрозовою стає зовнішньополітична поведінка, спрямована на розгрукання протиріч між „великими“, у тому числі через пошук захисту в одних проти інших.

Унікальний мобілізаційний ресурс Росії

Нарегіональному рівні нагальною прикметою часу стало формування нових альянсів та коаліцій та відповідна трансформація вже існуючих. У цьому контексті пріоритети політики Росії на пострадянському просторі в першу чергу лежать у сфері формування та розвитку союзів, в яких безумовним лідером є Росія (ЄП, ОДКБ, ЄврАзЕС), а не двосторонні стосунки (що ніяким чином не гарантує безпроблемних відносин у всіх сферах).

Упродовж останніх п'яти років керівництво Російської Федерації послідовно вибудовує свою зовнішню політику у руслі жорсткого, прагматичного відстоювання національних інтересів. Її головними завданнями є модернізація країни та її інтеграція у світові процеси, підтримка, просування та відстоювання на зовнішніх ринках інтересів російських економічних суб'єктів, насамперед природних монополістів (енергетика, транспорт, зв'язок).

Своєю чергою влада намагається отримати важелі впливу на великий бізнес з тим, щоб використовувати його можливості для впровадження російських державних стратегій в країні і за її межами. Таке підпорядкування великого капіталу державному апарату сьогодні надає російській зовнішній політиці унікальний мобілізаційний ресурс держави-корпорації. Одночасно Кремлю вдалося провести важливі ліберальні закони й основні прогресивні економічні реформи (зниження податків, валютна

лібералізація, земельна, пенсійна, митна й інші реформи). Слід зазначити, що саме проведення у Росії ліберальних реформ, націлених на зниження державного субсидування власної економіки і соціальної сфери, вступає в логічне протиріччя з продовженням „донорства“ щодо країн СНД, зокрема України.

Кінець ідеологічної конфронтації Схід – Захід

Консолідація російського суспільства та політичної еліти, формування „керуваної демократії“, поступове вирішення чи локалізація внутрішніх проблем, зокрема чеченської, дозволили Кремлю значно підвищити ефективність та наступальність міжнародної політики. Росія запроваджує енергійні заходи щодо участі у глобальних й регіональних економічних проєктах, про що свідчить інтенсивний розвиток її економічних відносин з країнами ЄС.

СНД – зона особливої уваги Кремля. У грудні 1999 року на засіданні Ради безпеки РФ з порядком денним „Про основні завдання політики РФ у відносинах із державами СНД на сучасному етапі“ було окреслено головне завдання для виконавчої влади Росії на регіональному рівні – протидія дезінтеграційним процесам в рамках СНД. Параметри конкретних заходів у цьому напрямі були відкоректовані на засіданні Ради безпеки РФ „Про основні завдання політики Російської Федерації щодо зміцнення співробітництва в рамках СНД у сучасних умовах“ у жовтні 2002 року.

В посланні президента Росії Федеральним Зборам РФ 2003 р. та 2004 р. вказується, що „Росія розглядає простір СНД як сферу своїх стратегічних інтересів“. Тільки у 2005 році ця фраза зникає. Згідно з директивами МЗС РФ, політичну

Продовження терміну базування Чорноморського флоту РФ в Криму до 2042 року відкрило перспективу Москві для укладання подібних угод і з іншими сусідами. В серпні 2010 р. підписано угоду про продовження перебування російської військової бази у Вірменії до 2044 р., окремі договори підписані з Абхазією та Південною Осетією. На часі укладання подібних документів з Таджикистаном, Казахстаном та Білоруссю.

лінію стосовно кожної з країн СНД, зокрема України, передбачається вибудовувати „диференційовано, беручи до уваги зустрічну відкритість, готовність належним чином враховувати інтереси РФ, у тому числі у забезпеченні прав і свобод співвітчизників“.

В 2008 році в РФ було затверджено Нову концепцію зовнішньої політики Росії, яка стала перехідним документом, що покликаний визначити позиції РФ щодо ключових міжнародних процесів та адаптувати зовнішню політику Росії до поточних міжнародних тенденцій.

Нова концепція не є конфронтаційною, але доволі жорстко визначає межі балансу інтересів Росії, Європи та США в питаннях національної безпеки та нового світового порядку. Водночас, документ підкреслює закінчення ідеологічної конфронтації по лінії Схід – Захід, яка існувала в минулому.

Привертає увагу наступальний характер документу („енергійна“ зовнішня політика як основа подальшого поступального розвитку РФ) та заклик до активних дій у процесі посилення міжнародних позицій РФ. Тобто, це Нова концепція адекватного реагування та нарощення участі РФ у міжнародних справах.

У Новій концепції також вводиться нова категорія – мережева дипломатія, що передбачає розширення традиційного списку учасників у галузі дипломатії та вирішення міжнародних проблем.

Загалом варто відзначити, що Кремль вперше відмовився від характеристики Росії як „великої держави“. Водночас, РФ відкликала обіцянки, пов'язані з готовністю до подальшого скорочення ядерного потенціалу.

„Концепція зовнішньої політики Російської Федерації“ містить деякі нові публічні акценти відносно політики Росії на пострадянському просторі. Концепція остаточно трансформує свою філософію СНД як неполітичної організації, як форуму лише для „політичного діалогу“ й, головне, механізму співробітництва за пріоритетами у сферах економіки, гуманітарної взаємодії тощо. Концепція переводить стосунки з країнами СНД на ринкову основу: „Росія ставиться до торгово-економічних зв'язків з державами-учасниками СНД ... з дотриманням ринкових принципів як важливої умови розвитку рівноправних взаємин...“.

СНД як своєрідне лоно для нової, вибіркової інтеграції

За словами російського експерта Модеста Колерова, Росія тепер концептуально розглядає СНД як своєрідне лоно для нової, вибіркової інтеграції з тими, хто „проявляє готовність до стратегічного партнерства й союзництва“, а саме – з Білоруссю й Казахстаном у рамках ЄврАзЕС та іншими державами у рамках ОДКБ.

Відтепер завдання будівництва Союзнi держави з Білоруссю також переводяться на ринкову основу. При цьому залишається незрозуміла перспектива неодноразово декларованого завдання ЄврАзЕС як „механізму сприяння реалізації великих водноенергетичних і інфраструктурних проєктів“. Якщо у випадку з інфраструктурними проєктами в контексті активної енергетичної політики Росії в Європі питань не виникає, то в частині „водноенергетичних“, тобто проблем навколо енергобалансу й споживання води між Казахста-

ном, Узбекистаном, Таджикистаном і Киргизією й, головне, комерційним змістом участі в них Росії, – сьогодні багато більше питань.

Нова концепція акцентує увагу на інтеграційній функції ОДКБ і, головне, її пріоритеті в Європі перед „експансією НАТО“, завданні „перетворення ОДКБ у стрижневий інститут забезпечення безпеки“ у регіоні. Позиція стосовно такого роду відновлення ролі ОДКБ стимулюється формулою: „Росія зберігає негативне ставлення до розширення НАТО, зокрема, до планів прийому у члени альянсу України й Грузії, а також до наближення військової інфраструктури НАТО до російських кордонів у цілому“.

Харківські угоди зняли на певний час загрозу безпеці, яку являють собою російські військові в Криму

При аналізі російської політики на пострадянському просторі варто враховувати кілька важливих факторів. Зокрема, особливості процесів формування нової економічної і політичної еліти у наших державах. Вони характеризуються значним посиленням боротьби за контроль над стратегічними суб'єктами господарювання (як власних країнах, так і в країнах „близького зарубіжжя“). Водночас на все це значною мірою накладаються соціокультурні розбіжності, що не тільки посилюються, але й активно експлуатуються в українському і російському медіапросторах.

Останнім часом стурбованість Кремля викликає низка обставин, зокрема: зміцнення російської державності і посилення авторитету Росії у світі, на думку російських експертів, несумісні з українським нехтуванням (або ж „проволочками“ та застереженнями) російських економічних інтересів; проведення ліберальних реформ у Росії, націлених на зниження державного субсидування власної економіки і соціальної сфери, вступає в логічне протиріччя з продовженням „донорства“ щодо України. Таким чином, „гальмування“ Києвом (з російської точки зору) російських міждержавних економічних проєктів нині Москвою розглядається як втрачену економічну вигоду і час (газовий консорціум, електроенергетика, нафтопровід „Одеса–Броди“) плюс ціна нашої євроатлантичної інтеграції.

У сфері економіки Росія намагається отримати контроль над стратегічними українськими об'єктами, які можна інтегрувати у російські транснаціональні компанії, насамперед енергетичні, а також оборонний комплекс та машинобудування. Щоправда, Росія намагається якнайшвидше відтворити свої замкнуті технологічні цикли. За умов, що склалися, сьогодні Росію у стратегічній перспективі реально цікавлять тільки транзитні можливості України (газо-, нафтотранспортні на електроенергетичні).

Сьогодні для Росії виникли якісно нові можливості закріпити свої позиції на українському напрямку. Перш за все мова йде про підписання так званих Харківських угод. Продовження терміну базування Чорноморського флоту РФ в Криму до 2042 року відкрило перспективу Москві для укладання подібних угод і з іншими сусідами. Так, в серпні 2010 р. підписано угоду про продовження перебування російської військової бази у Вірменії до 2044 р., окремі договори підписані з Абхазією та Південною Осетією. На часі укладання подібних документів з рядом центральноазійських країн (Таджикистан, Казахстан) та Білоруссю.

Динаміка двосторонніх контактів між керівництвом України й Росії впродовж останніх півроку дала привід вітчизняним медіа говорити як про „медовий місяць“ українсько-російських стосунків, так і про „здачу національних інтересів“. Проте пролонгація базування Чорноморського флоту РФ у Криму до 2042 року при всій внутрішній суперечливості дозволили на певний час зняти з порядку денного загрозу безпеці, яку являють собою російські військові в Криму, і дати перепочинок промисловості.

Головні досягнення „медового місяця“

Підписання угоди про початок процедури проведення на українсько-російському суходільному кордоні демаркаційних робіт стало новацією десятиліття. Росія фактично відмовилася від пакетного розгляду питання демаркації (разом з питанням морського кордону) і пішла на прийняття українського варіанту: спочатку суходіл, потім море. Вирішення питання демаркації східного кордону, можливо, буде сприяти одержанню Україною плану дій по

Офіційний Київ почав підготовку до підписання з Москвою нового документа, що визначить не тільки гарантії безпеки для України, але й сам гарантійний механізм. Мова йде про наповнення змістом Будапештського меморандуму 1994 року, згідно з яким США й РФ виступили сторонами-гарантами безпеки України, коли ми відмовилися від свого ядерного арсеналу. Росія може піти на цей крок в обмін на українську позаблоковість та синхронізацію зовнішньополітичних ініціатив

безвізовому режиму з Євросоюзом і полегшить роботу з підписання поглибленого договору про зону вільної торгівлі й асоціації з ЄС.

Але головним досягненням „медового місяця“ стали заяви по безпеці в Європі й Чорноморському регіоні, які відкривають контури майбутнього етапу зовнішньої політики України. Найважливіше – це питання простору безпеки й формування основи зовнішньополітичного курсу Януковича на позаблоковість України. Очевидно, офіційний Київ почав підготовку до підписання з Москвою нового документа, що визначить не тільки гарантії безпеки для України, але й сам гарантійний механізм. Мова йде про наповнення змістом Будапештського меморандуму 1994 року, згідно з яким США й РФ виступили сторонами-гарантами безпеки України, коли ми відмовилися від свого ядерного арсеналу. Росія може піти на цей крок в обмін на українську позаблоковість та синхронізацію зовнішньополітичних ініціатив (наприклад, у питанні реформування ОБСЄ, Придніпровському врегулюванні тощо).

Таким чином, російська політика на пострадянському просторі формується в кількох вимірах. З одного боку, просування економічних інтересів Кремля, реалізація коопераційних проектів там, де РФ не може самотужки побудувати замкнені промислові цикли, зберігати газовий дипломатичний інструментарій; диференційовано підходити до країн пострадянського простору (стосовно Грузії та Молдови – тактика сили та тиску), стосовно центральноазійських країн та Азербайджану – пропозиція широкої

інтеграції (в рамках ЄврАзЕС та ШОС чи енергетичного простору), до України застосовується тактика „задушити в обіймах“ (хоча це вписується і в українську тактику здачі „непідйомних“ секторів промисловості в обмін на негайний конкретний результат). Проте така тактика не може використовуватися постійно.

Найближчий час не принесе жодних „історичних проривів“

Останні переговори в рамках міжурядової комісії з питань економічного співробітництва Україна – Росія, показали, що медовий місяць у діалозі Києва та Москви вже минув. Найближчим часом не очікується жодних „історичних проривів“. Тепер кожен намагається рахувати свої економічні вигоди. Зокрема, анонсоване об'єднання авіапримів РФ та України (а насправді – поглинання) так і не відбулося через жорсткий спротив українського авіаційного лобі. Жорсткі переговори відбуваються і в газових питаннях. Зокрема, українські підприємці вимагають від РФ вирішення питання прямих поставок газу з країн Центральної Азії і використання території Росії як енерготранзитної зони. Все це явно має позначитися на російській зовнішньополітичній стратегії.

Російська військова міфологія

Минуло два роки після російсько-грузинської війни. Безумовно, росіяни дуже пишаються своєю „перемогою над агресором“. І готові повторити цю операцію ще десь на пострадянському просторі. Втім, здається, неоімперські мрії нашттовуються на сувору правду життя. Російська армія продовжує деградувати і не можуть цьому зарадити ні нафтодолари, ні Медведєв-Путін, ні чергова військова реформа.

► Саме „перемога“ у війні з Грузією показала, що російська армія за останні 20 років, тобто після розпаду СРСР, насправді, зовсім не змінилась. Ті ж радянські танки, бронетранспортери, БМП і літаки. Той же архаїчний зв'язок, відсутність сучасної розвідки та системи управління. І якраз після подій серпня 2008 року керівництво Росії прийняло рішення провести радикальне реформування збройних сил, або як тоді казали, „надати армії нове обличчя“. Нині вже російські експерти провели попередні оцінки цього „нового обличчя“ і зробили свої висновки.

Нове обличчя беззубої армії

Війна з Грузією була фактично використана керівництвом Міноборони РФ як привід для повернення до старої (призовної) системи комплектування і відмови від переходу на контрактну армію. Одночасно було вирішено різко скоротити чисельність офіцерського складу і перевести всіх прапорщиків (мічманів) на посади сержантського (старшинського) складу. На кінець 2008 року у ЗС Росії проходили службу 315 тис. офіцерів, тобто 28% від загальної чисельності 1,13 млн. військовослужбовців російської армії. Кількість прапорщиків та мічманів становила 140 тисяч, тобто близько 12% числа військовослужбовців.

Спочатку вирішили скоротити до 2012 року чисельність офіцерів до 150 тисяч. Пізніше процес прискорили, що призвело до виведення за штат 40 тисячі офіцерів, яких не змогли звільнити через нездатність забезпечити їх належним житлом.

Апогею ситуація зі скороченням офіцерів досягла у середині 2009 року, коли потрібно було забезпечити посадами випускників військових навчальних закладів. В результаті молодих лейтенантів поставили на сержантські посади. Аналогічна ситуація складається і з випускниками 2010 року, коли під загрозою опинилася вся система військової освіти.

В ході липневих навчань „Схід-2010“ ці проблеми показали себе у всій красі. Як повідомляли російські ЗМІ з посиланням на офіцерів, що брали участь у навчаннях, недостача офіцерських кадрів та служб забезпечення призвели до того, що частина військ взагалі фізично не змогли прибути на полігон для відпрацювання навчальних завдань. Більш того, за словами російських військових, у серпні ц.р. у бригади надійдуть нові штати, які передбачають подальше скорочення офіцерів.

Не краща ситуація у ключовій сфері розвитку російської армії – технічній оснащеності військ. За деякими оцінками, на сьогоднішній день частка сучасних озброєнь в російській армії складає від сили 5%. Про це, зокрема, свідчать підсумки військових навчань „Захід-2009“ та „Схід-2010“, у ході яких традиційно використовувалась військова техніка 1970-1980-х років.

За даними російських військових експертів, у 2004-2010 рр. збройні сили Росії закупили 36 міжконтинентальних балістичних ракет „Тополь-М“, два дивізіони тактичних ракет „Іскандер“, два дивізіони зенітно-ракетних комплексів С-400, 150 танків Т-90, 700 бойових бро-

нованих машин, 20 самохідних артилерійських установок, стратегічний бомбардувальник Ту-160, три фронтові бомбардувальники Су-34, 30 вертольотів, дизельний підводний човен, два кораблі типу корвет, 13 малих кораблів і допоміжних суден. На перший погляд, особливо, у порівнянні з „інтенсивністю“ переоснащення української армії, збройні сили РФ отримують достатньо нової техніки. Але, насправді, переважна більшість цієї „нової“ техніки – це все ті ж зразки 70-80-х рр. з незначною модернізацією. При цьому, такі темпи поставок військової техніки дозволять провести повне переозброєння російського війська за 30-50 років, що фактично перевищує терміни експлуатації самої техніки.

Старий паровоз російського ОПК

Більше того, все говорить про те, що російський оборонно-промисловий комплекс вже видавив з себе останні радянські соки і просто не може запропонувати новітню конкурентноздатну техніку за прийнятну ціну і в потрібні терміни. Останні повідомлення про те, що Міноборони РФ збирається закуповувати у Франції чотири десантні вертольотносці типу „Містраль“, у Німеччині підводні човни та броню для бронетехніки, в Ізраїлі – безпілотні літальні апарати, в Італії – бронетранспортери, свідчать, що оборонна промисловість Росії цю продукцію випускати не може. Не кажучи вже про високотехнологічні системи у сфері управління, зв'язку та розвідки. І ніякими грошима тут вже не допоможеш.

Міноборони РФ оцінило потреби в реалізації державної програми розвитку озброєнь на період 2011-2020 рр. у 36 трлн руб (це близько 1 трлн євро). Щоправда, російський уряд вважає, що військовим цілком буде достатньо 13 трлн рублів. Генерали ж кажуть, що 13 трлн рублів вистачить лише на стратегічні ядерні сили, протиповітряну оборону і авіацію. Для того, щоб забезпечити сухопутні війська, потрібно ще 15 трлн руб. А щоб забезпечити розвиток кораблебудування та космічного угруповання необхідно ще 8 трлн руб.

„Жадібність” уряду Росії можна зрозуміти. Мабуть, урядові чиновники почитали звіти Рахункової палати РФ про виконання оборонного замовлення за 2009 р. і вирішили, що так просто розкидатися трильйонами не варто. Ось деякі цифри зі згаданого звіту: держоборонзамовлення на 2009 р. Міноборони Росії за кількістю завдань (у номенклатурі науково-дослідних та дослідницько-конструкторських робіт) було виконано на 41,9%, а за обсягом робіт – на 64,9%. Найнижчими показниками відзначилось виконання державного оборонного замовлення з фундаментальних, прогнозних і пошукових досліджень в інтересах оборони та безпеки країни. Відповідні показники склали

лише 14,3 і 48,3%. Може й дійсно, краще за 2 млрд євро купити чотири „Містралі” у Франції, аніж витратити трильйони на підтримку „холостого” ходу російської „оборонки”?

До речі, саме ці дані дозволяють полегшено зітхнути Україні, яка тепер буде терпіти Чорноморський флот Росії у Севастополі до 2042 року. Як свідчать всі розрахунки, у дуже недалекому майбутньому у Севастопольській базі будуть стояти музейні експонати, які мають досить віддалене відношення до сучасних бойових кораблів. У всякому разі військової небезпеки від ЧФ РФ для України буде небагато.

За оцінкою російських експертів, які аналізували стан угруповання ЧФ РФ, вже до 2015 р. з кораблів, що базуються в Севастополі, залишиться єдиний підводний човен „Алроса”, 2 малі ракетні кораблі проекту 1239, 3 або 4 ракетні катери пр.1241 і 2-3 великі десантні кораблі. Російські аналітики однозначно кажуть – нових кораблів на ЧФ РФ буде мало. За найоптимістичнішими розрахунками, якщо на ЧФ РФ будуть сконцентровані усі (!) зусилля російського неатомного кораблебудування, до 2015 р. ЧФ РФ може отримати максимум 3 дизельні підводні човни проекту 677 і 3 корвети пр. 20380. Також

можливе надходження єдиного фрегату проекту 22350. Але це ж кораблі для всіх чотирьох флотів ВМФ РФ, які перебувають у ненабагато кращому стані ніж Чорноморський флот. Чи може Росія буде забезпечувати тільки ЧФ РФ?

„Тепер ми всі солдати”

Реформування будь-якої сучасної армії, як правило, передбачає підвищення високотехнологічної компоненти з одночасним скороченням кількості війська. Адже, сучасні системи розвідки, зв'язку, управління, а також озброєння дозволяють суттєво знизити навантаження на безпосереднього виконавця найважчої військової роботи – солдата. Але, у російських військових стратегів свій підхід до цього питання. Чого тільки вартує оголошення про відмову від переходу на контрактну службу і збільшення призову. Начальник Генерального штабу збройних сил Росії Микола Макаров заявив нещодавно: „Ми не переходимо на контрактну основу. Більш того, призов ми збільшуємо, а контрактну частину зменшуємо”.

Як пояснюють російські військові експерти, перехід від призовної до контрактної армії у російських реаліях проявив три фундаментальні проблеми. По-перше, фінансову. Контрактна армія виявилась наба-

» гато дорожчою, бо приваблювання людей на важку та небезпечну військову службу вимагає запропонувати їй відповідну зарплату та соціальні пільги. Звичайно, призовну „безкоштовну“ молодь забирали у солдати набагато дешевше.

По-друге, проблему підготовки особового складу. Перетворення російського добровольця у дисциплінованого і професійного солдата виявилось важкою справою. Це вимагає ефективних механізмів виховання і навчання, а також морально-психологічної підготовки. Очевидно, що такої системи в російській армії поки що немає.

По-третє, проблему наявності резервів. Для неоімперської Росії з континентальним розташуванням та архаїчними поглядами на ведення бойових дій потрібні величезні мобілізаційні резерви. Майже як напередодні Першої чи Другої

світових воєн - для розгортання масової армії на випадок великомасштабного конфлікту.

Тому, Мініборони РФ вирішило створити „нове обличчя“ армії за такою схемою – солдат – призовник, сержант – контрактник. Замість колишніх частин, укомплектованих тільки контрактниками, частини з „новим обличчям“ повинні мати змішаний склад з рядових-призовників і сержантів-контрактників. Контрактниками повністю будуть також комплектуватися деякі елітні сили на кшталт Повітряно-десантних військ. Загальна кількість військовослужбовців за контрактом (в основному сержантів), оцінюється в 250 тис. чоловік.

Такі новаторські кроки російського військового керівництва цілком прогнозовано призвели до збільшення кількості призовників. Що, звісно, не дуже подобається молоді.

Але, іншого виходу у росіян не має. Як кажуть, любиш кататись – люби і санчата возити. Тобто, якщо подобається тобі „відродження Великої Росії“ та її „глобальної ролі у світі“, не треба тоді скаржитись, що тебе забирають на військову службу. Така вже доля всіх „неоімперіалістів“. Особливо, у країні, яка полюбляє економити на власних громадянах.

Ось чудова ілюстрація з навчань „Схід-2010“. У пресу потрапили повідомлення про жахливі побутові умови військових у ході навчань. Солдати страждали від вошей, корості та дизентерії. Не вистачало харчів та питної води. Коментарі, здається, не потрібні.

Як кажуть російські незалежні експерти, перспективи військової реформи, яка проводиться міністром оборони Анатолієм Сердюковим, оцінити вкрай важко, зважаючи на збільшення потоку негативних на-

слідків. Про це, зокрема, свідчать результати проведеного російським Центром суспільно-політичних ініціатив опитування 2518 осіб, у тому числі 1694 військовослужбовців, в дев'яти містах Російської Федерації: у Волгограді, Калінінграді, Кемерові, Москві, Мурманську, Новосибірську, Рязані, Санкт-Петербурзі та Хабаровську. Так, на думку 61% опитаних, в результаті проведених реформ погіршилася вся система управління військами. 64% респондентів вважають, що формування „нового обличчя” збройних сил привело до серйозного зниження їх статусу у суспільстві. 32% опитаних не впевнені в тому, що при реалізації військової реформи будуть дотримані їх права при отриманні житла, пенсій і різних допомог; 23% – при працевлаштуванні, 8% – при медичному обслуговуванні.

„Ручное управління”

» Нещодавно минуло десять років з дня трагедії російського підводного човна „Курськ”. Аварії трапляються в кожній армії, але таких армій, в яких для початку порятунку військовослужбовців потрібне втручання їхніх жінок, небагато.

Російська сторона ніколи не поспішала інформувати про свої провали. А десять років тому російський військовий флот, та й держава в цілому, не були ані технічно, ані організаційно готові допомогти тим, хто під водою міг вижити. Флот і держава, власне, без допомоги з-за кордону не були спроможними навіть підняти підводний човен з морського дна. Військові, політики і вся пропаганда державних ЗМІ морочили власному народові і світу голови вістками про те, як рятувальники з морськими зв'язалися, як „перестукуються” азбукою Морзе, хоча згодом стало зрозумілим, що на той час на „Курську” вже не було живих. Та й десять років по тому державні ЗМІ, згадуючи трагедію, ані словом не заікнулися, що порятунком підводників військові почали турбуватися тільки через два дні, та й то лише завдяки втручання „сторонніх” – дружин і матерів.

Годі дощу чекати

Режим „ручного управління” у Росії в повному масштабі показав себе і цього літа, коли запалали ліси і торфовища, коли вогонь дійшов до сіл і спалив урожай на полях. Очевидно, що на початку, коли вогонь ще не виглядав настільки небезпечним, селяни викликали пожежників, але ті не поспішали. Так тривало до часу, поки з центру не пролунало щось на кшталт: годі дощу чекати, треба пожежі гасити! Коли ж справи почали обертатися трагедіями, гинули люди, а від дерев'яних хат залишилися одні комини, голова російського уряду в присутності камер сам сідав за кермо спеціального пожежного літака і демонстрував, як треба гасити вогонь. Крім того, пообіцяв потерпілим збудувати державним коштом нові будинки.

Політика російської держави базується на специфічному розумінні того, що народу потрібно. А проти тих, хто перешкоджає таким ідеям і з'являється на недозволених мітингах – кидають загони міліції. Достатньо, скажімо, щоб 22 серпня на честь Дня прапора Борис Немцов і кілька сміливців наважилися пронести прапор по Новому Арбату, як уже є причина для арешту і звинувачення у свідомому провокуванні співробітників міліції. Бо демонстрантам було дозволено лише постояти на перетині Арбату і Садового кільця – і все. Щоправда, того ж дня понад 2000 москвичів у центрі Москви три години мітингували проти вирубування лісу для автодороги Москва–Санкт-Петербург. Хто хоч раз їхав по старій трасі в Пітер, розуміє, що нова дорога потрібна. Але в опонентів є святе право відстоювати таке будівництво, яке не торкнеться зелених легенів Москви. Цього разу ОМОН демонстрантів не побив, зате відключили електропостачання і не дозволили ввімкнути звукову апаратуру. Юрій Шевчук, лідер російської легендарної рок-групи ДДТ кілька пісень виконав на акустичній гітарі, а демонстранти гуртом підхоплювали рефрени.

Влада повинна зрозуміти, що справа не у шматку лісу, а в тім, що принаймні частині народу вже набридло „ручне управління” державою. Тому і звучали гасла „Це наш ліс!” та „Росія без Путіна!”.

Богдан Копчак, Прага

„М'яка підчеревина“ Росії

Війна 2008 року показала, що Росія готова на все, аби відновити і втримати контроль над регіоном Чорноморського та Каспійського басейнів. Провокування Грузії та ескалація напруги викликали війну. У результаті Абхазія та Південна Осетія — дві бунтівні грузинські провінції — проголосили незалежність. Це був формальний крок, адже Грузія віддавна не контролювала сепаратистів. Тим не менше, засади територіальної недоторканості грузинської держави порушені. Не забуваймо, що неофіційне відокремлення Абхазії та Південної Осетії на початку 1990-х, їх подальше функціонування було б неможливим без підтримки Росії. Проте це не єдині гарячі точки на мапі колишнього СРСР.

► Одним із перших передвісників розпаду Союзу став конфлікт між Вірменією та Азербайджаном у Нагірному Карабаху. Згодом розгорілася суперечка у Придністров'ї поблизу українських кордонів. В обох випадках Росія грала далеко не другорядну роль. Тому не варто дивуватися, що на Кавказі з'явилися два конфліктні утворення з невідзначеним міжнародним статусом. Що важливіше, війна 2008 року унаочила небезпеку, закладену у російській політиці відносно Криму. Більше того, Кримський півострів — суттєва складова стратегії забезпечення російського впливу у регіонах Чорного та Каспійського морів.

Сучасна закордонна політика Росії стосовно так званих „східних сусідів“ — це сукупність амбіцій, вигоди яких лежать у розпаді СРСР. Це й спадщина багатовікової традиції Російської імперії, яка поширювала свої кордони та сфери впливу за рахунок сусідів.

Конфлікти епохи розпаду СРСР. Як усе починалося

Радянський Союз не розв'язав жодного конфлікту дореволюційного періоду, а лише заморозив їх з допомогою жорсткої політики репресій, на засадах „розділяй та володарюй“. Поки Центр був сильним, ситуацію вдавалося тримати під контролем. Однак послаблення системи і пом'якшення режиму швидко показало, що конфлікти жевріють. У 1988 році „спалахнув“ Нагірний Карабах, який офіційно

належав до Азербайджанської СРСР, але населений переважно вірменами. Сутички швидко переросли у криваву війну. Центр тим часом намагався розіграти карту Карабаху для утримання впливу в регіоні.

Схожим чином розвивалися події в Абхазії та Південній Осетії. Напередодні розпаду СРСР тут підсилювалися тенденції до створення окремої Абхазької союзної республіки. Маючи державні традиції, у 1991 році абхазі отримали автономію в рамках незалежної Грузії. Рік по тому Абхазія проголосила вихід зі складу Грузії через протиріччя з грузинським керівництвом. В результаті етнічних чисток та збройного конфлікту практично все грузинське населення залишило край. У 1993 році Абхазія виграла війну за суттєвої допомоги російської сторони.

Південна Осетія, автономна область у складі Грузинської СРСР, також вирішила скористатися розпадом системи. На відміну від Абхазії, вона до виникнення СРСР не мала жодної форми власної державності. У відповідь на проголошення восени 1990 року Південноосетинської Радянської Демократичної Республіки Тбілісі оголосило надзвичайний стан та ввело війська до Цхинвальського регіону. Війна 1990–1992 років відбувалася за сильної російської підтримки осетинів і призвела до відокремлення Південної Осетії від Грузії.

Тим часом й Україні довелося зустрітися з проявами сепаратизму. Найбільш небезпечна ситуація була пов'язана з подіями у Криму. У першій половині 1990-х років місцева влада за підтримки російських еліт націлилась на відокремлення від України з метою проголошення власної незалежності. Ситуацію загострював той факт, що окрім політичної складової, у Криму розміщувалася головна база російського Чорноморського Флоту, навколо якого також тривала суперечка.

Окрім проблем з Кримом, небезпеку представляв конфлікт навколо Придністров'я. Як і сепаратистські республіки Південного Кавказу, окремі еліти Придністров'я „скористалися“ моментом і за російської підтримки (в тому числі військової) після війни з Молдовою проголосили незалежність в односторонньому порядку.

Підтримуючи сепаратистів, Росія забезпечила собі контроль у регіонах. Не маючи інших ідей, Москва вирішила, що метод „керованого конфлікту“ запевнить їй контроль над новоствореними державами. Сепаратистські республіки утримувалися на плаву лише завдяки російській підтримці, а у випадку Нагорного Карабаху — Вірменії. Проте й вона могла розраховувати на Росію. Незалежно від своїх пропозицій Москва не була зацікавлена у реальному вирішенні конфліктів, адже це означало би втрату позицій у регіоні.

Двадцять років по тому: зміна курсу

Ситуація змінилася внаслідок Революції троянд у Грузії 2003 року, коли до влади прийшов Міхаїл Саакашвілі. Спочатку ніщо не передвіщало радикального погіршення стосунків. Однак Москву занепокоїв новий курс грузинської влади, спрямований на демократизацію та співпрацю з Заходом. Нова Грузія показала, що реформи по зміні обличчя країни на Південному Кавказі можливі. До того ж, Саакашвілі справився з сепаратизмом в Абхазії – грузинській території, яка провляла тенденції до сепаратизму на початку 1990-х. Йому також вдалося створити альтернативу Цхинвальській владі у районах Південної Осетії, населених грузинами.

Без сумніву, Саакашвілі розраховував повернути Абхазію та Осетію Грузії мирним шляхом. Проте ані Росія, ані еліти обох республік не мали наміру піддатися Тбілісі. Тим більше, що у лютому 2008 року незалежність проголосило Косово. Чимало країн, у тому числі США та більшість членів ЄС, визнали самостійність балканської республіки. Історія з Косово призвела до ескалації військових інцидентів на Кавказі. На межі весни – літа 2008 року експерти все частіше прогнозували вибух конфлікту. Врешті-решт 8 серпня 2008 року грузинські війська увійшли на територію Південної Осетії. Розпочалася війна за участі російської армії. Грузія програла, а Південна Осетія та Абхазія проголосили незалежність. Це, однак, важко назвати успіхом Кремля, оскільки крім Росії новоутворені суб'єкти визнали лише Нікарагуа та Венесуела, а в грудні 2009 року – Республіка Науру, один з невеличких островів Мікронезії у Тихому океані. Неофіційно подекують, що російська сторона заплатила за це фінансовою підтримкою або економічними контрактами.

Росія поступово зміцнює свою економічну та військову присутність у республіках. На її думку, обидві території ніколи не повернуться під грузинську юрисдикцію. Однак Москва не застрахована від проблем з новоутвореними кавказькими „державами“. Еліти Абхазії усвідомлюють, що Росія є гарантом їх безпеки, проте зовсім не бажають повного підпорядкування Москві. Політичні лідери Південної Осетії

ще більше залежні від Росії. Проте у республіці процвітає корупція, лєвова частка російських інвестицій осідає у кишень місцевих можновладців.

Росія завдала Саакашвілі великого удару. Тепер він для кремлівської адміністрації ворог номер один. Однак змінити режим у Грузії все не виходить. А та, попри численні зауваження у порушенні демократичних норм, продовжує реформаторський курс і політику зближення з Заходом.

Натомість Росія далі намагається зміцнити присутність на Південному Кавказі. Під час серпневого візиту Дмитра Медведєва до Єревану підписано договір про продовження розміщення російських військ у Вірменії до 2044 року. Загалом у цій країні перебуває 3,5 тисячі російських військових.

Південний Кавказ та басейн Чорного моря – сфера „життєвих інтересів“ Російської Федерації.

Вірменія розраховує, що росіяни захищатимуть безпеку країни і постачатимуть найновіше озброєння. Це важливо для Єревану, оскільки Азербайджан останніми роками призначає значні бюджетні кошти на збільшення військового потенціалу. Час від часу з'являється інформація, що Баку застосує зброю, якщо карабаський конфлікт не розв'яжуть мирним шляхом. Варто зазначити, що невизнана Республіка Нагірний Карабах (офіційно не визнана навіть Вірменією) охоплює значно більшу територію (12 тис. км), ніж власне Нагірний Карабах (4,4 тис. км). Між тим, на вірменсько-азербайджанському пограниччі все частіше лунає вогонь.

Кримська карта

Схоже, Росія розмістила ракети S-300 в Абхазії та Вірменії, що допомагає їй контролювати повітряний простір Південного Кавказу та чорноморського басейну. Нагадаємо також, Росія продовжила базування ЧФ у Криму до 2042 року з можливістю продовження терміну. На думку багатьох українських експертів, флот у Криму

означає пряму загрозу українській безпеці, адже його участь у війні з Грузією мимоволі втягнула Україну в конфлікт. До того ж присутність ЧФ укріплює проросійські сепаратистські настрої у Криму. Росія має намір збільшити інвестиції на півострові, а кримський прем'єр Василь Джарти доручив опрацювати проект соціально-економічного розвитку Криму до 2020 року академіку Російської Академії Наук Сергію Глазєву. Отже, для Росії Крим – один з ключових плацдармів для забезпечення своїх інтересів у регіоні.

Південний Кавказ та басейн Чорного моря – сфера „життєвих інтересів“ Російської Федерації. Це шлях Росії в напрямку Південної Європи, Близького Сходу та Південної Азії. Потенціал цього простору в першу чергу у його транзитних властивостях, а також покладах нафти та газу – як розвіданих, так і потенційних. Сьогодні першу скрипку тут грає Азербайджан – регіональний лідер у видобутку нафти й газу. Однак не можна забувати й потенціалу Чорного моря. Наразі в російських планах будівництво газопроводу „South Stream“, який постачатиме сировину до Південної Європи.

Війна з Грузією та розміщення ЧФ у Криму зняли з порядку денного два основні питання, які найбільше непокоїли Росію – розширення НАТО. Тепер Москва може зайнятися опрацюванням наступних сценаріїв зміцнення своїх впливів у регіоні (йдеться як про військовий, так і економічний аспекти).

Для Росії басейни Чорного та Азовського морів – своєрідна „м'яка підчеревина“. З одного боку, це можливість утримання російської буферної зони, з іншого – цей терен завжди був великою проблемою для Москви. Російські впливи стикаються тут з американськими, а також традиційно – з іранськими та турецькими. Щоправда, як зауважила нещодавно „Washington Times“, з мовчазної згоди адміністрації Барака Обами американці погодилися відійти з цього регіону. Отже, на місце активного гравця претендує Туреччина. А це не обов'язково означає співпрацю з Росією.

Умом Россию не понять?

Щиросердо зізнавшись на сторінках „Українського Журналу“ в таких смертних гріхах, як прихована відраза до гомосексуалістів, відвертий расизм і послідовний східноукраїнський сепаратизм, я, гадаю, заслужив нарешті право сказати про себе і щось хороше. То ось воно: я — русофоб. Причому не якийсь там, не знати який, а печерний.

➤ Русофоб трохи поміркованіший почав би з того, що не буває поганих народів, згадав би про світові досягнення російської культури і щойно після всіх реверансів сказав би, що йому лише не до вподоби, наприклад, російське самодержавство або російський комунізм, або окремі прояви російської душі, або ЧК–НКВД–КГБ–ФСБ... втім, про російську душу вже було. Але не я. Бо те найважливіше, що я міг би сказати про Росію, у принципі, вже сказав про неї під час Варшавського повстання польський письменник Анджей Бобковський: „Я від початку якнайчастіше вживаю слова „Росія“ і „росіяни“, бо тут зовсім не йдеться про комунізм, про зміну устрою. Це все надбудови — сутністю є Росія, споконвічна Росія, яка настільки не знає і не розуміє поняття „свобода“, що не потребує її... Я ненавидів їх завжди, змалечку, і сьогодні ненавиджу їх настільки „чисто“, наскільки „чистим“ є їхній цинізм. Ненавидіти не можна, але, мабуть, часом бувають ненависті настільки виправдані, що відмова від них була б відмовою від самого себе“.

Власне, як і для Бобковського, для мене Росія — це не така чи сяка влада, не гірший чи кращий режим, але, з іншого боку і не „Євгеній Онегін“ з „Лебединим озером“. Росія для мене — це передусім певний спосіб освоєння життєвого простору. І саме цей спосіб — безглуздий і безпошадний — я ненавиджу гуртом, незалежно від епох, царів і видатних діячів культури.

Божевільні філософи

Ні, звичайно, декого з їхніх мислителів і митців я дуже люблю. Навіть багатьох. Зокрема — Чаадаєва, автора „Філософічних листів“, у першому з яких були такі слова: „Сначала дикое варварство, затем

грубое суеверие, далее иноземное владычество, жестокое и унижительное, дух которого национальная власть впоследствии унаследовала... Одинокие в мире, мы миру ничего не дали, ничего у мира не взяли, мы не внесли в массу человеческих идей ни одной мысли, мы ни в чем не содействовали движению вперед человеческого разума, а все, что досталось нам от этого движения, мы исказили“. За що „височайшим“ указом ці листи було заборонено, а самого філософа оголошено божевільним.

Це правда: в усі часи в Росії знаходилися люди (від митрополита Філіпа Количева до академіка Андрія Сахарова), гідні звання загально-російських моральних авторитетів — якби лише російський загаль хоч трохи цікавився їхніми моральними імперативами. І так само, принаймні впродовж XIX–XX століть, в Росії народжувалися генії, які зробили б честь будь-якій культурі, ось тільки сама Росія зазвичай відплачувала їм як не смертної карою, то каторгою, як не засланням, то анафеєю.

Відтак: чи повинен я дякувати Росії за її геніїв? Чи повинен я дякувати їй, скажімо, за мого улюбленого Лермонтова, який, виїжджаючи на Кавказ, писав: „Прощай, немытая Россия, Страна рабов, Страна господ, И вы, мундиры голубые, И ты, им преданный народ“? Або за не менш улюбленого Чехова з його по-лікарськи точним діагнозом: „Вы взгляните на эту жизнь: наглость и праздность сильных, невежество и скотоподобие слабых, кругом бедность невозможная, теснота, вырождение, пьянство, лицемерие, вранье“. Зрештою, дякувати Росії — це дякувати кому? Нахабним мундирам чи „скотоподобно“ відданому їм народу, який, хоч би й мав вибір, все одно масово голосує за

ці гебістські мундири та витрачає під їх орудою всю свою енергію на спаскудження все нових і нових прилеглих територій?

Жити чи не жити разом

Тут би, може, годилося поговорити про середню швидкість поширення нашою планетою пухлини „русского мира“ від часів Івана Грозного і спробувати приблизно підрахувати кількість її — цієї пухлини — жертв. Так я спочатку і збирався зробити. Але раптом знайшов на російськомовному естонському сайті (<http://rus.delfi.ee/projects/opinion/article.php?id=31758637>) менш кровожерний, зате, так би мовити, з художнього погляду більш вражаючий приклад. Під вказаним лінком міститься дискусія між естонцем Маргусом Оясалу і росіяною, яка мешкає в Естонії, Маріною Філатовою на тему „жити чи не жити разом“. Своєрідна довершеність наведеного товаришкою Філатовою доказу поганого ставлення естонців до росіян не дозволяє викинути з нього ані слова.

Отже: „Недавно ко мне приезжали в гости московские друзья. Они отметили сразу невежливость эстонского населения по отношению к русским. Например, они сидели на уличной площадке одного из ресторанов на улице Виру в Таллинне. Рядом, за соседним столом, веселилась компания, причем они разговаривали не по-русски. Мои гости сделали им замечание: невежливо в присутствии людей, не понимающих чужого языка, разговаривать на иностранном, ведь это мог быть разговор, оскорбительный для москвичей. Но эстонцы, а это были именно они, ответили, что они говорят на родном, а не иностранном языке. Они не поняли сути: так как мои гости не владели местным наречием, то со стороны гуляк бы-

ло бы простой данью вежливости и в согласии с правилами гостеприимства перейти на русский. Но они поступили по-хамски и продолжали свои разговоры не по-русски. Моим друзьям пришлось покинуть это заведение, где по отношению к ним был проявлен чванливый национализм. Тем более, и официантка разговаривала с ними со скрытым вызовом и с явственным нарочитым акцентом”.

Тільки не кажіть мені, що не всі росіяни такі. Я знаю, що не всі. Я знаю, що Сергій Ковальов чи Валерія Новодворская так би не вчинили. Однак проблема в тому, що „пересічний громадянин“ путінської Росії сприймає людей на кшталт Ковальова з Новодворською десь так, як Ніколай I сприймав Чаадаєва. Крім того, серед інших народів я взагалі не можу собі уявити чогось подібного. Я навіть не можу собі уявити німецького есесівця, який у роки війни увійшов би до естонського (українського, польського, чеського і т.д.) ресторану і почав би вимагати від незнайомих людей за іншим столом, щоб вони перейшли на його мову. Одне слово, як писав знаний царський холуй і „шістка“ шефа жандармерії Бенкендорфа Фьодор Тютчев:

Умом Россию не понять,
Аршином общим не измерить:
У ней особенная стать –
В Россию можно только верить.

Щоправда, Тютчев трохи переплутав: якраз повірити в ту суміш лицемірства, жорстокості й ідіотизму, з яких і складається російська „особенная стать“, людині сторонній майже неможливо. Тоді як „понять умом“ її зовсім не складно – досить хоч трохи, на відміну від багатьох нинішніх „світових лідерів“, мати того „ума“. Автор славнозвісних мемуарів „Росія 1839 року“ Астольф де Кюстін його безперечно мав – і залишив нам, за словами Герцена, „самую занимательную и умную книгу, написанную о России иностранцем“.

Головні висновки, яких дійшов маркіз де Кюстін, анітрохи не втратили своєї актуальності й сьогодні. Наприклад, щодо тотальної брехливості Росії, яка є значно небезпечнішою за найдикішу Азію, бо дбає не про те, щоб справді стати цивілізованою країною, а лише про те, щоб переконати Європу у своїй європейськості, тож кидає на цю перманентну окомозамилувальну

А чи Україна набагато краща за Росію? Ні, не набагато. А невдовзі, судячи з усього, стане взагалі не кращою. Або й гіршою, адже епігонські витвори, та ще й змайстровані руками олігофренів, апріорі поступаються найнікчемнішим оригіналам.

Колишній політв'язень – в Росії персона нон грата

» Українського правозахисника Василя Овсієнка не впустили до Росії.

Інцидент стався опівночі з 22 на 23 липня в Брянську, коли російські прикордонники зняли Василя Овсієнка з потяга № 42, що йшов до Москви. Мотивацією російських прикордонників ніби було те, що прізвище українця знаходиться у списку осіб, яким заборонено в'їзд до Російської Федерації.

Василь Овсієнко є членом Української Гельсінської групи і мав намір взяти участь в міжнародному громадському форумі „Пилорама 2010“, який проходив у селі Кучино Пермської області. Там, у колишній колонії особливо суворого режиму, де загинув Василь Стус, були ув'язнені Левко Лук'яненко, Юрій Литвин, Іван Кандиба, Михайло Горинь та інші українські політв'язні і де сам Василь Овсієнко відбував покарання у 1981-1988рр, розташовано Музей історії політичних репресій і тоталітаризму, який діє з 1995 року. У музеї, який тепер називають “Пермь-36”, В.Овсієнко бував декілька разів (востаннє 2005 року), він є членом ради музею.

Після інциденту російське МЗС начебто оголосило про скасування „чорних списків“ для українців. Щоправда, таку інформацію оприлюднив керівник українського МЗС Костянтин Грищенко після телефонної розмови з виконуючим обов'язки керівника російського МЗС Андрієм Денисовим. Від самого ж російського відомства на цю тему не було жодних коментарів, чи вибачень перед Василем Овсієнком.

Василь Овсієнко, закінчив Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, філологічний факультет, у кінці 60-х займався створенням і розповсюдженням самвидаву. У 1973 був ув'язнений на чотири роки за „проведення антирадянської агітації і пропаганди“. У 1979 році засуджений вдруге до трьох років позбавлення волі, і вже під час відбування покарання засуджений втретє у 1981 до десяти років таборів.

Валентина Люля, Прага

» операцію весь арсенал своїх дипломатично-шпигунських засобів. І що цікаво: як правило, Росії досить легко вдається обманювати наївну дурочку-Європу. Також де Кюстін миттєво зрозумів принцип замкненого кола, за яким у Росії співіснують влада й народ: „Ніде, крім Росії, не міг би виникнути подібний державний устрій, але й російський народ не став би таким, яким він є, якби жив за іншого державного устрою“. І далі: „Під'яремний народ завжди гідний свого ярма: тиранія – це витвір покiрного їй народу“.

Цитувати проникливого маркіза можна до нескінченності, але – саме на підтвердження його проникливості – варто

набагато краща за Росію?“. Ні, не набагато. А невдовзі, судячи з усього, стане взагалі не кращою. Або й гіршою, адже епігонські витвори, та ще й змайстровані руками олігофренів, апіорі поступаються найнікчемнішим оригіналам. Просто у нас сьогодні тема – Росія, тож про неї й мова. Але щоб зовсім не залишати того уявного опонента без відповіді, притягну наостанок – замість такої ніби притчі – епізод із роману Симо Мравича „Константин Богобоязний“. За сюжетом заголовковий герой заходить до бару і зустрічається там із не надто тверезим хорватським націоналістом на прізвище Дідо. Серед іншого Дідо каже: „Чи ти знаєш, який народ

В Росії народжувалися генії, які зробили б честь будь-якій культурі, ось тільки сама Росія зазвичай відплачувала їм як не смертною карою, то каторгою, як не засланням, то анафемою.

загадати бодай міркування де Кюстіна про можливе майбутнє Росії. Основних варіантів цього майбутнього маркіз бачив два: або найстрашніша в історії революція, або нове нашестя на Європу східних варварів, які попри стан постійного рабського приниження вдома (а точніше, внаслідок цього стану) в глибині душі зневажають європейську цивілізацію і мріють про світове панування. Що ж, де Кюстін помилився лише в одному: він не припускав, що Росія здатна реалізувати обидва варіанти разом. Але в чому він мав рацію на сто відсотків, це в заключних словах книги: „Треба жити у цій пустелі без спокою, в цій тюрмі без відпочинку, яка називається Росією, щоб відчутися всю свободу, надану народам в інших країнах Європи, хоч би який там був заведений спосіб правління... Завжди корисно знати, що існує на світі держава, в якій щастя немислимо, бо за самою своєю природою людина не може бути щасливою без свободи“.

Уявний опонент міг би в цьому місці запитати: „А чи Україна

на всьому світі я найбільше ненавиджу, окрім сербів, звісно, бо їх я ненавиджу найбільше... Усім оцим старим, хворим і зраним серцем, окрім сербів, найбільше на світі я ненавиджу хорватів. Ненавиджу хорватів усією душею, бо вони брехуни, запродадці й зрадники... Але зрозумій мене правильно, сербів я ненавиджу ще більше“. Трапляється інколи чоловікові й напідпитку висловити тверезу думку.

Інтерес Кремля до Чехії зростає. І від цього стає трохи моторошно

Якими взагалі можуть бути стосунки між величезною державою зі 140 мільйонами населення, спадкоємицею радянської імперії, і десятимільйонною країною, яка лише 20 років тому стала незалежною від цієї імперії?

» На чеське сприйняття Росії має вплив недавня історія XX століття. Росія сприймається як довгострокова і стратегічна загроза центральноєвропейському регіону. Історичний досвід чехів свідчить, що слід остерігатися імперії, і не тільки російської.

Видатний знавець творчості Франца Кафки Едуард Голдштукер, який через свою заангажованість у події Празької весни був змушений емігрувати до Німеччини, після свого повернення до Чехії відразу після Оксамитової революції 1989 року попереджав про можливі нові імперські амбіції Німеччини. „З точки зору геополітики ми знаходимося між молотом і ковадлом“, — проголосив він у листопаді 1989 року шокованим студентам-страйкарям, поміж яких був і автор цих рядків. У той революційний час це твердження, на нашу думку, не відповідало реальності. Ми погоджувались із теорією Френсіса Фукуями про кінець історії. Однак революційне натхнення швидко минуло, і роздуми про геополітичні загрози повернулись до логіки, чинної ще від XIX століття. Це стосувалося головним чином Росії. Якщо у ролі молота вважати Німеччину, то вона у чехів, за винятком кількох маргінальних політиків, вже не викликає побоювань. Німеччина є зв'язаною європейським інтеграційним проектом і взаємини між нашими країнами є найкращими за довгі десятиліття, а може, і сотні років.

З Росією все по-старому

У стосунках із Росією — все по-іншому. Вона і надалі сприймається як уявне ковадло. Чи справедливо чи ні, але переважна частина чехів вважає, що Росія і надалі мріє про свою домінуючу позицію в Європі, принаймні у центральній її частині. Твердження Володимира Путіна про розпад СРСР як найбільшу геополі-

тичну катастрофу сприймалося як підтвердження довготривалості цих амбіцій. Для великої частини чеського суспільства забезпечення позиції Чехії як частини євроатлантичних структур — це життєво важливе питання саме з погляду взаємин із Росією. Коли відбувалися дебати про чеську участь в американській системі протиракетної оборони, то з промов політиків складалося враження, що якщо у парламенті не буде схвалено будівництво радару, то вже на наступний день ми станемо російською губернією.

Страх перед російським домінуванням і, якщо бажаєте, імперіалізмом обтяжують і економічні стосунки. Прихід будь-якої російської фірми на чеський ринок супроводжується побоюваннями, чи не йдеться про спробу захопити країну за допомогою економіки. Слід, утім, визнати, що політика напівдержавних фірм типу „Газпром“ дає цілком достатньо підстав так вважати.

Про чеські справи треба говорити не з чехами

Однак історія впливає і на те, як сприймається Чехія в Росії. Занадто багато росіян сприймають Чехію як неідеальну колонію, яка на даний момент не належить до російської сфери впливу. А це означає, що як колонія країна шукає нового патрона, яким зараз є США і Євросоюз, а точніше, Німеччина. Тобто про чеські справи немає сенсу вести переговори з Прагою, доцільніше — із Вашингтоном, Берліном або Парижем.

Це було добре помітно під час візиту чеського президента Вацлава Клауса до Москви у 2007 році, тобто у час найгарячіших дискусій про розміщення американської протиракетної системи у Польщі та Чеській Республіці. Вацлав Клаус на спільній прес-конференції з Володимиром Путіним намагався пе-

реконати російського президента у тому, що чеський уряд не має наміру створювати загрозу російським інтересам у сфері безпеки. Путін навіть не намагався приховати своєї втіхи. „З радістю вірю, що чехи не хочуть нам загрожувати. Але ця система не ваша, і ви не матимете на неї жодного впливу“, — з усміхом проголосив Путін.

Емоції навколо радару викликали цілу античеську кампанію. Головними аргументами було те, що чехи продались Заходу, зрадили слов'янське братерство і забули, що саме Червона армія визволила Чехословаччину від Гітлера. Як потім показали дослідження суспільної думки, якихось триваліших слідів кампанія по собі не залишила.

Інтерес не зник

Утім, це не означає, що росіяни втратили інтерес до Чехії. Кількість росіян у країні постійно зростає і, незважаючи на пануючий медіаобраз, далеко не всі з них — мафіозі і пихаті „нові росіяни“. Переважна їх більшість належить до середнього класу, і Чехію вони обрали як спокійну країну для життя і навчання своїх дітей. Завдяки якимось внутрішнім суперечкам у Кремлі стала відомою інформація про те, що квартиру у Празі має і Олександр Бастрикін, нинішній шеф Слідчого комітету Генпрокуратури. Квартиру він собі купив ще у середині 90-х років, коли працював у приватному секторі, і там досі живуть його родичі.

Втім, це не означає, що Росія ігнорує центральноєвропейський регіон і саму країну. Якщо вірити чеським таємним службам, то на території республіки діє кілька десятків, а може і сотень російських агентів, що намагаються проникнути як у державні структури, так і у ключові приватні компанії. Деколи це виглядає комічно — як тоді, коли кілька років тому російський

» військовий аташе намагався під час вечері в ресторані завербувати чеського військового високопосадовця. Відмову російський аташе (і завдяки надмірному споживання горілки) прийняти не зміг, чеського військового звинуватив у невдячності за звільнення країни від нацизму, а потім спричинив бійку з іншими гостями, в яку згодом мусила втрутитися поліція.

Інтерес буде рости

Активними у Чехії є і великі російські компанії. Наприклад, „Лукойл” володіє мережею автозаправок і проявляє великий інтерес до чеських нафтопереробних заводів. Компанія також оплатила російське видання книги Вацлава Клауса „Синя, а не зелена планета”, у якій чеський президент теорію глобального потепління називає ідеологічною вигадкою лівих інтелектуалів. Прес-секретар компанії „Лукойл” тоді оголосив, що їхнє спонсорство не має нічого спільного з функцією, яку обіймає Вацлав Клаус. Мовляв, просто його книга видалась їм цікавою...

У Чехії діє і напівдержавний „Газпром”. За посередництвом своєї дочірньої компанії „Vetex”, зареєстрованої у швейцарському кантоні Цуг, він керує приблизно

Справжньою битвою титанів буде тендер на добудову ядерної електростанції у Темеліні на півдні Чехії. У тендері беруть участь американська компанія „Westinghouse”, французька „Areva” і російський „Атомстройекспорт”.

10 відсотками ринку природного газу. Компанія проявляє інтерес до чеської дистрибуційної мережі, підземних газосховищ і транзитних систем.

Всі ці компанії мають можливість успішно лобіювати на свою користь за допомогою російських дипломатів. Однак справжньою битвою титанів буде тендер на добудову ядерної електростанції у Темеліні на півдні Чехії. У тендері беруть участь американська компанія „Westinghouse”, французька

„Areva” і російський „Атомстройекспорт”. Зважаючи на те, що перемога у тендері принесе компанії-переможцю замовлення на загальну суму 500 мільярдів чеських крон, можна очікувати, що фірми скористаються всіма лобістськими важелями. Включно з важелями не зовсім легальними. Колись чеський уряд закупив шведські літаки-винищувачі „Гріпен” за десяту частину нинішньої суми, і цей випадок досі розслідує поліція кількох країн. Шанси „Атомстройекспорту” подекуди зменшилися з приходом нового правого уряду, котрий зважає на застороги, що слід знижувати залежність від Росії у сфері енергетики, а не навпаки. Але ясно і те, що не відступиться і російська компанія, і що задля відстоювання своїх інтересів вона скористається російською дипломатією. У кілька наступних років інтерес Кремля до Чехії зростає. І від цього стає трохи моторошно.

Російська Федерація та Іран – стратегічний союз чи тактична кооперація?

Після розпаду СРСР новоутвореній Російській Федерації довелося швидко пристосовуватися до нових міжнародних реалій та переорієнтовувати напрямки своєї зовнішньої діяльності. Близькосхідний регіон вона якось оминула. Причиною була надзвичайно активна позиція США, але в першу чергу матеріальні ресурси Москви, що не дозволили стати на заваді Вашингтону. Завдяки перемозі у Кувейті та продуманому ходу мирного процесу Сполучені Штати певною мірою політично утвердилися на Близькому Сході. Пасивна реакція Росії – затримка у допомозі регіону – практично звела до нуля її позиції, які лише кілька останніх років РФ намагається відновити.

➤ Антиамериканська позиція Ісламської Республіки Іран, її часткова міжнародна ізоляція, бажання відновити військовий потенціал та реконструювати економіку країни (спустошену після війни з Іраком) робили з Ірану потенційного союзника Москви на Близькому Сході. Після розпаду СРСР Росія отримала у спадок непогані стосунки з Іраном, їх основною платформою була військова сфера. Новий етап в ірансько-радянських стосунках почався під час візиту до Москви у 1989 році президента Алі Акбара Хашемі-Рафсандяні. Саме тоді було підписано низку військових та політичних домовленостей. Тоді ще радянська сторона чудово оцінила вигоди, які давала широка співпраця з Тегераном, тому в умовах занепаду імперії наважилась на її відновлення.

Геополітичні зміни, які настали з розпадом СРСР, повністю переорієнтували позиції Росії та Ірану щодо один одного. Між ними сформувався регіон Центральної Азії та Кавказу, який складався з восьми незалежних пострадянських країн. Співпраця з Тегераном стала необхідністю з огляду на спільні загрози від цього новоутвореного регіону, а також з Афганістану. Окрім того, адміністрація Бориса Єльцина дуже швидко зрозуміла, що стосунки

з Іраном можуть бути гарною розмінною монетою у відносинах зі Сполученими Штатами. На думку Фрідмана, у 1990-і роки Москва за допомогою Ірану хотіла досягти певних цілей: стримати експансію США в районі Центральної Азії, Кавказу та Перської затоки, вигідно поділити поклади корисних копалин у Каспійському морі, запобігти зростанню амбіцій Азербайджану та Грузії, інших країн регіону. Згідно з російською концепцією „близького зарубіжжя” весь регіон колишнього СРСР сприймався як територія домінування і впливу Росії, тому вона намагалася активно протидіяти проникненню третіх сторін.

Цілеспрямований союз

Однак Росія була не в стані захистити свою позицію гегемона, найкращим доказом чого є позиція Грузії чи Азербайджану, або активна політика США, Китаю, Туреччини та європейських країн у цьому регіоні.

Іран став для Росії важливим ринком збуту зброї та вимагав російського супроводу у розбудові свого мілітарного потенціалу. Однак найбільше зацікавлення викликала кооперація в ядерній та балістичній сферах. Більше того, відповідна політика Ірану з точки зору Москви (наприклад, щодо азербайджан-

сько-вірменського конфлікту або громадянської війни у Таджикистані) все більше переконувала російських керівників у цілеспрямованому союзі з Ісламською Республікою. Для режимів аятол стосунки з Москвою були пріоритетними, саме тому вони так далеко просунулися у сфері близького зарубіжжя. Іран визнав російське домінування у Центральній Азії та на Кавказі і співпрацював у вирішенні чергових регіональних конфліктів (тобто азербайджансько-вірменського, таджицького та афганського), однак не підтримував розвиток ісламських рухів на цих територіях. Причиною цього стала релігійна відмінність та брак матеріальних можливостей. Проте Іран також не чинив опору російській національній політиці та війнам на Північному Кавказі.

Один із небагатьох проявів імперіалістичної політики

У 1995 році Росія підписала угоду про будівництво атомної електростанції в Ірані („Бушер”) та постачання реакторів та палива для неї, а також договір про широку технологічну співпрацю. Окрім того, Москва, яка отримала тверду валюту та прилаштувала спеціалістів високого класу, хотіла продемонструвати свою міжнародну незалежність, особливо Сполуче-

ним Штатам Америки. Співпраця з Іраном, головним чином ядерна та військова, стала одним із небагатьох проявів імперіалістичної політики Росії, і була істотним аргументом як у внутрішній політиці, так і в трансатлантичних стосунках. У середині 1990-х років російська влада під натиском Сполучених Штатів узамін за кредити дещо обмежила формальну співпрацю з Іраном, однак *de facto* розвивала з ним дуже гарні стосунки. Тегеран виявився лояльним союзником, а кооперація з ним уможливила реалізацію внутрішніх регіональних, а навіть глобальних цілей. Окрім військової та технологічної кооперації, розвивалися широкі економічні контакти, а основою стосунків весь час залишалися спільні регіональні загрози та прагнення стримати США.

Великий виклик

У жовтні 1998 року Державна Дума РФ ухвалила рішення про необхідність розширення стосунків з Іраном, що однозначно показало позицію Росії. З приходом до влади Володимира Путіна російська політика пережила проіранське переформатування. У Концепції зовнішньої політики Російської Федерації від 2000 року зазначалося, що продовження та розвиток співпраці з Іраном є суттєвим для країни. Такий відкритий підхід до взаємин з Іраном був вираженням відновлення позиції Росії у міжнародних відносинах і явним сигналом для американських та європейських політиків. У березні 2001 року під час візиту президента Катамі до Москви було підписано низку політичних, економічних та військових умов (з яких найважливішою була угода про засади взаємовідносин та принципи співробітництва „The Treaty on Foundations of Relations and Principles of Cooperation”), а також контракти на постачання озброєння вартістю близько 7 мільярдів доларів. Розширюючи співпрацю у розбудові ядерного, військового чи технологічного потенціалу Ірану, Росія взяла на себе роль його захисника на міжнародній арені, знаючи, що стан взаємин з Іраном може істотним чином впливати на американську політику в регіоні Перської затоки, Центральної Азії чи Кавказу, та успішно її послаблювати. У той же час неформальний союз із Тегераном не був питанням,

Доки питання Ірану буде певним чином висіти у повітрі, доти Росія буде основним партнером цієї країни. Це дає їй величезні політичні та економічні вигоди та забезпечує основні зовнішні інтереси, особливо в регіоні Близького Сходу та Центральної Азії.

яке Росія не могла би залишити, якби цього вимагав інший, більш важливий міжнародний інтерес.

Прихід до влади в Ірані консерваторів (іноді їх називали навіть радикалами) на зламі 2004–2005 року призвів до того, що позиція та політика цієї держави на міжнародній арені стали жорсткішими. Підсилення бажання створити ядерну зброю шляхом збагачення урану, активна антиамериканська та антиізраїльська риторика призвели до чергових санкцій, які ООН наклала на Іран у 2006–2007 роках. Для Росії така позиція Ірану представляла великий виклик не лише у двосторонніх стосунках, але насамперед в аспекті євроатлантичних відносин. Москва не була і не є зацікавлена в озброєнні Ірану ядерною зброєю, до того ж вона опинилася під сильним пресингом США та європейських країн з метою обмежити або, ще краще, припинити ядерну співпрацю з Тегераном. Позиція Російської Федерації була реакційною стосовно вимог обох сторін конфлікту, що викликало нові звинувачення з боку Заходу та часткову втрату довіри в очах іранських керівників. Підтримуючи м'які санкції ООН, Росія декларувала США та ЄС свою підтримку політики стримування Ірану, водночас намагаючись показати іранській владі її залежність від російського права вето у Раді Безпеки ООН.

Позиція Москви – відкрите питання

Візит президента Путіна до Тегерану 16–17 жовтня 2007 року

мав на меті змінити підхід Ірану до міжнародного середовища та зміцнити довіру у двосторонніх стосунках. На саміті голів прикаспійських країн було прийнято резолюцію: відмовитись надати свої території у випадку нападу на учасників Договору. На додаток, під час зустрічей з лідером та президентом Ірану президент Росії пообіцяв продовження та розширення кооперації між країнами, наголошуючи на істотній ролі Ірану у формуванні регіональної безпеки, а також застеріг перед будь-якими військовими діями проти цієї країни. Всупереч очікуванням господарів, Путін дипломатично відкинув пропозицію створення стратегічного союзу між державами (особисто запропоновану лідером Ірану). Метою такого утворення мала бути спільна відповідальність за майбутнє Близького Сходу та Центральної Азії. Насправді іранське керівництво намагалося переконати Росію створити антиамериканський союз та координувати міжнародні дії. З очевидних причин Москва не була зацікавлена у встановленні формальної співпраці з Іраном у такому вигляді, хоча для неї і далі було важливим розширювати економічну кооперацію та постачати конвенційне озброєння.

В останні роки стосунки Росії з Іраном погіршилися, особливо у політичній сфері. Москва не хотіла і не могла захистити Іран перед черговими санкціями ООН (2010 рік). Під впливом США Росія затягувала запуск електростанції „Бушер” (введення в експлуатацію відбулося щойно у серпні 2010 року) і не виконала угоди про постачання найновіших оборонних систем (S-300). Здається, російська сторона прийшла до висновку, що наразі Москва не в стані ані контролювати ядерну програму Ірану, ані ефективним чином „використовувати” її для своїх партикулярних цілей, особливо в контексті відносин зі США. Росія не виключає американської чи ізраїльської інтервенції (бомбардувань) до Ірану, про що свідчать рядки зі Стратегії Безпеки Російської Федерації до 2020 року. Ставлення Москви до подібного розвитку „ядерного конфлікту” надалі залишається відкритою проблемою. Чи їй випаде роль спостерігача, як під час війни в Іраку, чи може вона вчинити інакше? Маловірогідно, що

Іран, 1943 р. Американський, британський і радянський пілоти.

Росія наважиться на військову або іншу участь на боці Ірану в разі відкритого конфлікту, але напевно Москва старатиметься відтягнути подібну акцію в рамках своїх політичних можливостей.

Відсутність послідовності формує атмосферу підозрілості

Водночас, Російська Федерація розвинула дуже добрі економічні взаємини з Іраном, їх бенефіціаром. Ізоляція Ірану з боку Заходу, недостатнє втручання Китаю та інших імперій створюють зручну ситуацію для Москви. Доки питання Ірану буде певним чином висіти у повітрі, доти Росія буде основним партнером цієї країни. Це дає їй величезні політичні та економічні вигоди та забезпечує основні зовнішні інтереси, особливо в регіоні Близького Сходу та Центральної Азії. Однак позиція Москви не є цілком безпечною, і все частіше Іран схиляється до інших кооператорів, які можуть забезпечити йому значно ширший супровід.

Підсумовуючи, треба ствердити, що політика Російської Федерації щодо Ісламської Республіки Іран нецілісна. З одного боку, Іран – її головний політичний та військовий

Однак позиція Москви не є цілком безпечною, і все частіше Іран схиляється до інших кооператорів, які можуть забезпечити йому значно ширший супровід.

союзник на Близькому Сході та добрий партнер у Центральній Азії та на Близькому Сході, що повинно схилити російських керівників до нормалізації союзу з Іраном. З іншого боку, досить часто стосунки з Іраном трактуються предметно, як аргумент у торгах по формуванню відносин зі Сполученими Штатами, європейськими країнами, а навіть з деякими країнами Близького Сходу. Відсутність послідовності знеохочує ісламський режим до співпраці, формує атмосферу підозрілості у спільних контактах. Основною проблемою є той факт, що Росія хотіла би, але немає можливості контролювати дії Ірану.

Теократичний режим веде власну міжнародну політику, метою якої є досягнення статусу регіонального лідера. Прагнення Ірану до ядерної зброї – основна незалежна змінна у закордонній політиці Росії. Постає питання: чи погодилася Москва з можливістю отримання Іраном статусу ядерної держави і трактує цей потенціал у суто захисних категоріях, чи швидше Росія припускає, що США наважаться на стримання Тегерану військовим чином?

Переклад: Катерина Шестакова

Віра „всієї Русі”

» Такі святкування з нагоди Хрещення Русі в Україні, мабуть, мало хто пам'ятає. 28 липня в Києві служили аж два патріархи: один Московський, а другий – Київський, проте обидва – зі словосполученням „усієї Русі” в своєму титулі. І здавалося б, річниця не кругла – 1022-га: проте події, що відбувалися навколо неї, викликають чималий інтерес – зміна українського президента, як завжди,

вплинула на певний баланс церковних сил в Україні: так було за Кравчука, так було за Кучми і за Ющенка.

Московський патріарх Кирило впродовж свого чергового, липневого візиту в Україну відвідав, зокрема, Одесу та Дніпропетровськ (нагадаю – резиденції одних із найбільш промосковських в Українській православної церкви (Московського патрі-

архату) митрополитів Агафангела й Іриней), а також відслужив Службу Божу в Софії Київській. До речі, на початку 90-х українські віряни й політики лягали під колеса автомобіля тоді ще митрополита Кирила, щоб не пустити його в головний собор Київської Русі. Відтоді він не з'являвся в Україні впродовж майже двох десятиліть (якщо не рахувати його перебування „проїздом” в Одесі).

Фото: архів

в „поминанні” імені Московського патріарха – задалеко „пішла”: у ній є чималий відсоток духовенства, що прагне створення незалежної УПЦ – особливо серед оточення очільника цієї Церкви, митрополита Володимира. Цю групу, здається, Московська патріархія вирішила маргіналізувати. Ще під час першого візиту патріарха Кирила в Україну всі зауважили: митрополит Володимир – господар візиту – зробився непомітною фігурою у Кириловій делегації.

Представники Московського патріархату дають собі раду зі заходом і сходом

Тим часом в Україні розвинулися власні незалежні (хоча й не завжди „благодатні”) православні церковні структури: Українська православна церква Київського патріархату і Українська автокефальна православна церква. Кількість вірян першої з них співрозмірна з кількістю вірян УПЦ (МП). Це створює певну конкуренцію на релігійному ринку, відповідно, вимагає постійного реформування кожної зі структур. І, здається, представники Московського патріархату радять собі краще, ніж інші: дозволяють, приміром, виголошувати проповіді українською в західних та центральних областях України, вводять – де потрібно – певні українські „національні” символи (зокрема, опікуються частиною козацтва), проте на півдні і сході, пристосовуючись до місцевого населення, більше говорять про зв’язок із Росією тощо. Зрештою, настільки „самостійний” статус УПЦ (МП) – це результат усіх „розкольніцьких” процесів в Україні. А от патріархові Філарету – очільникові УПЦ-КП, який також не проти мати частинку світського впливу – за останньої зміни влади стало непереливки. Янукович з його оточенням, як, здається, жоден інший український президент, стали позиціонувати себе до вірних УПЦ (МП).

Вірні б’ються, а священники цілуються

Повноваження теперішньої української влади в церковному питанні, здається, зайшли надто далеко: міліція не дозволила представникам Київського патріархату з деяких регіонів в’їхати на столичний хресний хід з нагоди згадуваної вже 1022-ої річниці Хрещення Русі. Проте хід відбувся, згромадивши кілька тисяч

вірян, у тому числі деяких нардепів – О. Тягнибока, Т. Стецьківа, Л. Григорович та А. Матвієнка. Така помітна активізація Київського патріархату є прямою реакцією на наступ із Москви.

Наскільки збільшилася роль релігії в українському суспільстві і як легко керувати таким релігійним суспільством, свідчить наступний факт. У квітні цього року я став свідком страшної події: захоплення приміщення церкви, побудованої за кошти одних вірян, іншими (у с. Розсоша на Вінниччині). Що мене вразило найбільше – у той час, коли вірні билися між собою, священники, незалежно від патріархатів, стояли осторонь і, спостерігаючи за діями своїх чи чужих войовничих бабкок, вели спокійну розмову. Як виявилось, „єгомості” знали один одного вже дуже давно, не раз дехто з них „перебігав” до інших патріархатів. Причина такої поведінки – у грошах і в політичній вазі. Здавалося, битви за церкви залишилися в 90-х, проте ця подія свідчить, що „пря” ще попереду.

Від моди до фанатизму недалеко

До чого призведе „сакралізація” громадського життя в Україні? Напевне, ні до чого доброго. Адже релігійні діячі взяли за проповідувати не моральні цінності, а політичні ідеали. Наскільки роз’єднаною є Україна – настільки ж строкатою є її релігійна структура.

З іншого боку, релігія в Україні (як і в усіх пострадянських країнах) стала певною „модою”. Проте варто пам’ятати, що від цієї моди до фанатизму – один крок. Зокрема, в українському суспільстві, де позиція лідера має значний вплив на суспільство. Хто першим в Україні кине камінь у бога – бога символів і політичних поглядів, а не бога моральності – залишається питанням. Здається, для того, щоб пізнати Бога, віряни-українці мусять спочатку відкинути такий собі пострадянський тип релігії, де вірують у „Кирила” чи у „Філарета”.

Igor Isaev, Варшава

Однак останні часті візити Московського патріарха, його напівжартівливі заяви про отримання українського громадянства свідчать про значущість України на мапі „святої Русі” і намагання підпорядкувати її, поки країну очолюють „свої”. Нічого дивного: якщо в Росії вплив Православної церкви на громадян складає всього кілька відсотків, то в Україні він істотно більший. А в останній де-юре автономна УПЦ (МП) – зв’язок якої з Москвою, відповідно до офіційних заяв, проявляється лише

25 червня За перехід у коаліцію депутатам платять 1 мільйон доларів і 25 тисяч доларів щомісяця. Про це заявила лідер БЮТ Юлія Тимошенко. За її словами, таку пропозицію отримав кожен депутат фракції БЮТ у Верховній Раді. «Депутати насправді стільки не коштують, ті, які продаються. В принципі, їх можна дешевше купити», — запевнила лідер БЮТ. Крім того, вона зазначила, що не знімає з себе відповідальності за «якість депутатів», які підбиралися у БЮТ.

25 червня Депутат від Компартії Леонід Грач закликав кілька фракцій у Верховній Раді Криму до об'єднання «проти знищення автономії». «Я розумію, що до фракції 'Партія регіонів' у Верховній Раді Криму звертатися марно: там розтіління, частина продалася, а частина людей взагалі деморалізована. Але я хочу сьогодні звернутися до фракції 'Русский блок', фракції 'Курултай', фракції БЮТ у Верховній Раді Криму: давайте об'єднаємося і станемо на шляху волюнтаризму, проти чорнухи, беззаконня, які чинить завезена команда, проти знищення автономії», — сказав Грач.

25 червня СБУ прийняло рішення не допустити керівника українського офісу Фонду Конрада Аденауера Ніко Ланге на територію України. Майже добу його протримали в аеропорту «Бориспіль» і лише після втручання федерального уряду Німеччини, Ніко Ланге було допущено в Україну. На початку червня в своєму інтерв'ю Ланге критично оцінив дії команди нового президента Віктора Януковича та зміни в Україні, які відбулися після його приходу. Ланге вже понад три роки працює в Києві. Фонд Конрада Аденауера є міжнародним демократичним фондом, який створений Християнсько-демократичним союзом — правлячою політичною партією Німеччини на чолі з канцлером Ангелою Меркель.

25 червня На засіданні Громадської ради з гуманітарних питань було представлено концепцію громадського телебачення. На даний момент пропонується, що громадське телебачення буде створено на базі державного телебачення, його засновником виступить Фонд держмайна. Що стосується фінансування, було прийнято рішення відмовитися від обоплати, яка може привести до фіскального тиску на громадян.

29 червня Румунія вже видала близько 50 тисяч паспортів українським громадянам, що живуть у прикордонних областях. Для того, щоб стати громадянином Румунії, потрібно податися у

Віктор Єленський: „Церкви в Україні стали на бік тих чи інших партій“

В Україні, здається, зараз спостерігаємо певне загострення й політизацію церковного життя. Чи це є складова частина більшого процесу?

Це — частина загальносвітового процесу, винятком з якого є лише, можливо, Західна Європа. Приблизно з кінця 70-х рр. спостерігаємо процес т.зв. „релігійного повернення": релігія повертається до глобальної політики, до міжнародних відносин. Майже весь світ був утягнутий у цей процес, і далеко не в останню чергу — пострадянські країни. Релігія є серйозним інструментом політичної, етнічної, національної мобілізації, і я не бачу підстав, щоб Україну цей процес не зачепив. Прибічники Філарета, зокрема, під час відомих подій у липні цього року несли не тільки знамена ВО „Свобода", а й інших партій; так само й ті, хто зустрічав Кирила, тримали транспаранти з політичними гаслами.

Якщо говорити про останнього — у Росії дехто звинувачує Кирила в посиленні контактів з Апостольською столицею. Чи співпраця Кирила з Ватиканом — це поділ сфер впливу, що стосується, зокрема, й України?

Нинішній папа римський Бенедикт XVI, який пережив дехристиянізацію німецької культури як персональну трагедію, є певною мірою одержимим на процесі зупинення секуляризації — як і його попередник Іоанн Павло II боровся, зрештою, з комунізмом. Бенедикт XVI готовий для цього створити, умовно кажучи, „неоконсервативний Інтернаціонал". З одного боку, у пошуках союзників по цьому „Інтернаціоналові" нинішній папа звертає свої погляди як на ісламські країни, так і в сторону Московської патріархії та інших православних країн. З іншого боку, Бенедикт XVI — це папа для Церкви, а не папа для світу, як його попередник. Нинішній папа говорить: „нас не повинно бути багато — нас завжди було мало, ми „сіль землі". На його думку, потрібно провести чіткі демаркаційні лінії: оце ми,

католики, а це — усі інші. Бенедикт XVI, ще як Йозеф Ратцінгер написав декларацію „Господь Ісус" у 2000 р., яку погано сприйняли протестанти й православні. Проте Московська патріархія говорить: це добре, що ми маємо бути наполегливими в обстоюванні своєї партикулярності, а не в пошуку того, що нас єднає, як це робив Іоанн Павло II. Для Московської патріархії це означає, якщо просто сказати, що папа Бенедикт XVI не лізе „брататися" і не входить на нашу територію, де ми маємо бути монополістами.

Власне, говориться про те, що в останні роки не відчувається т.зв. „експансія греко-католиків на Схід". Можливо, Кирил хоче закрити це питання за допомогою Риму?

Бенедикт XVI не може заборонити цю „експансію". Апостольська столиця не робить кроків, з яких можна було б зробити висновок, що вона залишила „своїх русинів". З іншого боку, Ватикан не підтримує їхню конфронтацію з Московським патріархатом. Греко-католики ще за часів перебудови складали серйозну проблему для ватиканської дипломатії. Вони постійно блокували розвиток відносин на східному векторі. Після падіння Берлінського муру один із перших очільників ватиканської дипломатії майже прямо сказав: греко-католики — це камінь на наших ногах, і їх краще було б розподілити за принципом — ті, кому ближче обряд, хай ідуть до православних, а ті, кому важлива єдність із Римом — до католиків. Але греко-католиків лише в Україні маємо 3,5 млн., вони будують свою Церкву відповідно до власної позиції — тобто „sui iuris" („свого права"), не оглядаючись ані на Московський патріархат, ані навіть на Ватикан.

Майже все, що Московська патріархія робить у ватиканському напрямку, тією чи іншою мірою стосується обмеження впливу греко-католиків — щоб „замкнути" їх у межах Галичини. У 90-ті рр. православно-

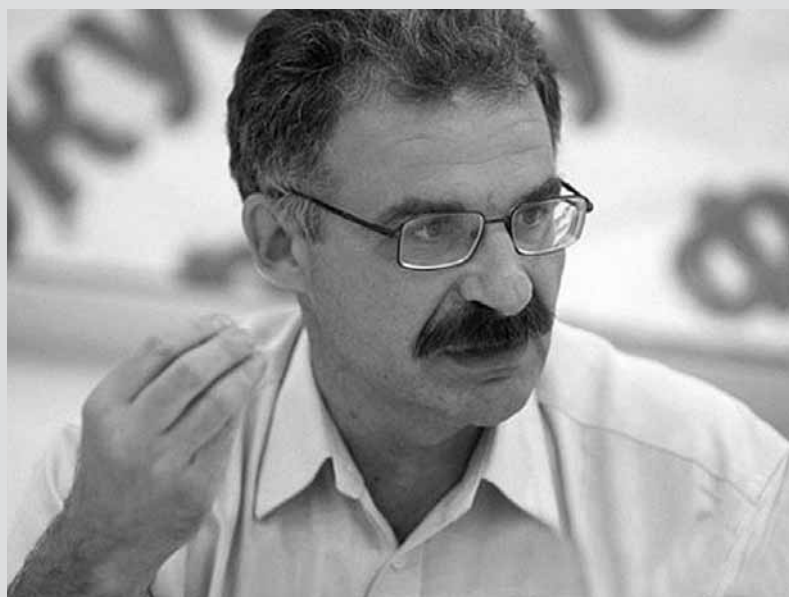

Фото: архів автора

Віктор Єленський – доктор філософських наук, президент Української асоціації релігійної свободи. Автор численних робіт, присвячених проблемам соціології релігії, міжцерковних та державно-церковних відносин, релігійності сучасних суспільств та конфліктам на релігійному ґрунті.

католицький богословський діалог зосередився майже повністю на „уніатській проблематиці”: зокрема, у документі, прийнятому в Баламані в 1993 р., відзначено, що, поперше, унія не є добрим засобом поєднання двох церков після 1054 р., а, по-друге, ті Церкви, які виникли вже внаслідок унії, мають право на існування. Пізніше православні Церкви, зокрема, Московський патріархат, заявили: мовляв, якщо ви погодилися, що унія – це погано, то зробіть наступний крок – визнайте, що всі східні католицькі Церкви – це теж погано. Для католицької сторони це було неприйнятно.

Повернімося до українського православ'я. В Україні протягом останніх років лунають заяви про об'єднання різних його гілок, відбуваються зустрічі їхніх представників. Чи матимуть вони якийсь відчутний ефект?

Гадаю, що діалог між Українською православною церквою (Московського патріархату) і Українською православною церквою Київського патріархату необхідний, навіть якщо він приводить у глухий кут. Річ у тім, що в обох Церквах протягом останніх кільканадцяти років виросли покоління вірян і священників, що вважають: „ті – це „неблагодатні” і націоналісти” або „ті – це „п'ята колона.”. Отже те, що почалося в 2007–2008 рр. – дуже важливе. Однак Московський патріархат не

зацікавлений у цьому діалозі: навіть у тому випадку, якщо УПЦ-КП у повному складі перейде в лоно УПЦ (МП). Тоді всередині УПЦ (МП) зміниться баланс сил: нагадаю, ця Церква складається з тих, для кого автокефалія є остаточною метою, тих, хто про неї не хоче чути і тих, хто згадує ім'я Московського патріарха не тому, що він „московський”, а тому, що „канонічний”. Відтак питання про автокефалію неодмінно постане.

Москва сама прагне маргіналізувати прибічників автокефалії в рядах УПЦ (МП) – тих, кого з погордою там називають „помаранчевими попами”. Отже, у діалозі з УПЦ-КП висувуються такі вимоги, на які остання точно не піде, тобто „прийдіть і покайтеся”. Це робиться абсолютно свідомо – у Московському патріархаті є свої моделі „уважання розколу”. Якби там були зацікавлені у справжньому урегулюванні проблеми, то зробили б кроки назустріч, як це було у випадку Російської православної церкви закордоном: після взаємних проклять у 2007 р. все ж відбувся обряд спільної євхаристії.

Що Московська патріархія намагається зробити після можливого відходу Київського митрополита Володимира, який зараз є важко хворим?

Звичайно, Кирил зацікавлений у тому

спеціальну комісію, що створена при Мін'юсті, якій, по суті, потрібен лише один документ – свідоцтво про народження когось із предків на території Румунії до 1940 року.

30 червня Україна пропонує Росії створити спільне підприємство з координації кооперації авіапромів двох країн. Підприємство буде займатися координацією і кооперацією всередині російського і українського авіапрому, займатися розробкою нової техніки та збутом продукції.

30 червня Рада Євросоюзу схвалила виділення Україні 500 мільйонів євро на подолання фінансової кризи.

1 липня Верховна Рада призначила чергові вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів на неділю 31 жовтня 2010 року. За відповідне рішення проголосували 247 депутатів. З них від Партії регіонів проголосували 169 депутатів, БЮТ – 20, НУНС – 9 КПУ – 26, Блоку Литвина – 19, позафракційних – 4.

1 липня Кабінет міністрів пропонує штрафувати інформагентство за випуск інформаційної продукції в разі, якщо агенція не є зареєстрованою. Відповідний законопроект внесено урядом та зареєстровано у Верховній Раді. Як відомо, діяльність інтернет-видань в Україні законодавчо не врегульована. Більшість онлайн-видань, які працюють в режимі інформаційних агенцій, не є зареєстрованими через відсутність законодавчого регулювання інтернет-видань.

1 липня УПЦ Київського Патріархату звернулася до президента Віктора Януковича з проханням вирішити питання щодо надання права здійснювати богослужіння на території Софійського собору в Києві по черзі з УПЦ Московського Патріархату.

1 липня Президент Віктор Янукович доручив міністру внутрішніх справ Анатолію Могильову за два місяці перейти на українську мову.

1 липня Президент Віктор Янукович занепокоєний ситуацією з обігом наркотичних речовин в Україні. „Про яку роботу можна говорити, якщо через інтернет-магазини можна придбати весь асортимент наркотичних засобів? Через інтернет можна все, що завгодно, купити”, – обурився він та показав пакет марихуани, який за його дорученням було куплено через Інтернет-мережу.

3 липня Місія МВФ буде пропонувати Раді директорів виділити Україні позику в 14,9 мільярдів доларів. Очікується

» ся, що Рада директорів МВФ розгляне це питання в кінці липня, після того, як будуть прийняті законодавчі зміни, які стосуються бюджету і фінансового сектора.

4 липня Попередні висновки Венеціанської комісії щодо проекту закону про судоустрій є неоднозначними. Позитивно експерти Ради Європи сприйняли той факт, що було враховано чимало висловлених ними раніше рекомендацій. Однак сама майбутня система суддівського самоврядування, на їх думку, є надто складною. Крім того, надто великим є вплив Верховної Ради. Критично у Страсбурзі поставилися до намірів нівелювати роль Верховного суду.

7 липня Розширення кола повноважень президента було б доцільним для проведення масштабних реформ. Такою є позиція президента Віктора Януковича.

7 липня Глава СБУ Валерій Хорошковський зустрівся з ветеранами Української повстанської армії у Львові. Новий глава СБУ сказав, що ветерани УПА зробили всій внесок у боротьбу за незалежність України. Наприкінці зустрічі керівник СБУ вручив воїнам УПА пам'ятні відзнаки, і деяким із них повернув на пам'ять їх знайдені в архівах КДБ справи, у яких вже закінчився термін секретності.

7 липня Міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings у середу підвищило довгостроковий рейтинг України за національною шкалою з „AA-(ukr)” до „AA(ukr)” зі „стабільним” прогнозом. Приводом до підвищення рейтингів стали домовленості України з МВФ.

7 липня Президент Віктор Янукович прогнозує завершення восени підготовки Податкового кодексу до прийняття Верховною Радою. 17 червня Рада прийняла в першому читанні проект Податкового кодексу, запропонований Кабміном.

8 липня Верховна Рада попередньо схвалила зміни до Конституції щодо строків повноважень місцевих рад та голів. „За” проголосувало 396 депутатів. Законопроект має на меті узгодити строки повноважень представницького органу Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів. Встановлено, що загальний строк повноважень депутатів та міських голів становитиме 5 років.

8 липня Верховна Рада відправила на всенародне обговорення проект Податкового кодексу. За відповідне

» у, щоб УПЦ (МП) очолив той, хто не доведе до подальшого просування цієї Церкви у прагненні до автономії. Хоча, з іншого боку, Кирил усіляко підкреслює, що не переглядатиме статусу УПЦ (МП) – проте цього й не потрібно робити, можна „навести порядок” за допомогою відповідних кадрових змін. Треба звернути увагу, що Московська патріархія може в Україні зайти настільки далеко, наскільки їй дозволять. Такого опору, як, скажімо, у 1990 р., коли Кирилові в Києві не давали проїхати до Софійського собору, зараз немає: тому він спокійно відслужив нещодавно в цьому соборі літургію.

Як и оцінюєте стан релігійної свободи в Україні – адже багатьох представників Київського патріархату наприкінці липня цього року просто не пустили до Києва?

Рівень релігійної свободи, який був в Україні дотепер, я оцінюю як цілком задовільний. Є спроби встановити індекс обмеження релігійної свободи у світі („The Government Restrictions Index”). За ситуацією особливо спостерігають після ухвалення Конгресом США акту про релігійну свободу в 1998 р. – відтоді президент США зобов'язаний накласти санкції на країну-порушницю. В Україні цей індекс складає 2,6 – це найнижчий рівень обмеження свободи з-поміж усіх пострадянських держав, за винятком країн Балтії. А от ситуацію, про яку ви згадали, Українська асоціація релігійної свободи, яку я очолюю, зараз активно з'ясовує.

Чи низький рівень обмеження релігійної свободи в Україні є результатом співіснування кількох потужних релігійних громад?

Звичайно, в Україні спостерігаємо певний релігійний плюралізм. На релігійній карті країни знаходиться кілька спільнот, які перебувають між собою в конкуренції, не даючи жодній беззастережно домінувати. Усе це сприяє тому, що, напевне, важко буде змінити модель церковно-релігійних відносин в Україні та придушити релігійну свободу.

А чи не зашкодить відтак цьому плюралізму в Україні створення єдиної помісної православної Церкви, що загалом є ідеалом і для церковних діячів, і для політиків?

Може зашкодити, тому що об'єднана церковна інституція матиме більше можливостей впливу на

життя в державі. Однак не треба забувати, що в Україні є також потужні греко-католицька й протестантська громади, що все ж регулюватимуть цей баланс.

Чи є липневі події в Києві є дзвіночком, до якого варто прислухатися?

Таких дзвіночків насправді багато, якщо говорити про останні місяці. Хоча Янукович за часів свого президентства не зробив виразних кроків на придушення релігійної свободи, але він однозначно фаворитизує лише одну Церкву – це вже щось значить.

А Ющенко?

Ті кроки, які робив Ющенко у сфері державно-церковних відносин, не були дискримінаційними стосовно якоїсь із Церков. Проте вони не були мудrimi з точки зору досягнення певних цілей, гармонізації цих відносин з одного боку і досягнення громадянського спокою з іншого. Ющенко почав із абсолютно безглузлого вчинку: розпустив комітет у справах релігій. Коли це сталося, я сказав в одному з інтерв'ю, що цей орган знову виникне через певний час. Так воно і сталося, бо функція породжує орган, а не навпаки. Але головна помилка Ющенка в церковній сфері – це те, що, на його думку, досягнення єдності Церков призведе до консолідації українського суспільства. Насправді ситуація є абсолютно протилежною, адже Церква віддзеркалює суспільні процеси, а не навпаки. Якби Ющенко почав від консолідації країни, тоді б, можливо, церковне питання вирішувалося б набагато швидше. Хоча в Росії, наприклад, той самий Путін відіграв вирішальну роль в об'єднанні РПЦ з РПЦ закордоном.

Як ви оцінюєте вплив релігійних організацій на політичне життя України?

Якщо існує певна громадська організація, – а Церква з точки зору цивільного права є об'єднанням громадян, – то вона не може бути в стороні від таких питань, як зовнішньополітичний курс країни або її цивілізаційний вибір. У Польщі, наприклад, Церква відіграла важливу роль у період змін у цій країні; а от коли в Україні відбувалися тектонічні зсуви, коли люди ставали іншими, втрачали роботу або отримували мільйони, Церква не дуже багато зробила, щоб розповісти людям, як поводитися. Я би говорив не про по-

літизацію, а про партизацію Церков в Україні: вони стали на бік тих чи інших партій. Хоча кількість релігійних громад в Україні співмірна з кількістю усіх інших громадських організацій. І вже тому вони створюють значну структуру громадянського суспільства.

Чи може зробити політичну кар'єру в Україні людина, яка відверто заявить про свій атеїстичний світогляд?
Поки що ні. В Україні не тільки серед політиків, а й узагалі серед зірок чи

спортсменів тощо немає людей, які говорили б, що вони – атеїсти. Що цікаво: у Росії такі є, хоча вони й не борються за владу – але це помітні постаті, зокрема, академіки, які написали відкритого листа Путінові про секуляризацію освіти. Річ у тім, що релігія в Україні сприймається не як конфесійна приналежність, а як набір моральних цінностей.

Спілкувався Ігор Ісаєв, Варшава

За каденції Кирила папа римський може відвідати Москву

коментар

Впродовж останнього року Польщу відвідували різні делегації Московського патріархату – як Російської православної церкви, так і представники Московського патріархату з Білорусі чи України. Вони зустрічалися не лише з представниками місцевого православ'я, але також і з римо-католиками.

Це, з одного боку, нова практика патріарха Кирила пошуку єдності, а з іншого – поступове вирішення проблем, які перешкождали православно-католицькому діалогу (передусім, конфліктогенні ситуації з греко-католиками в Україні чи Румунії). Крім того – варто наголосити, – у новому характері стосунків між Росією й Польщею, які формуються протягом останніх місяців після катастрофи під Смоленськом, є місце для діалогу між РПЦ та римо-католиками Польщі. Ця тенденція поширюється і на православно-католицький діалог загалом: Кирило активно розвиває зовнішні відносини своєї Церкви, готується навіть всеправославний Собор, усі автокефальні православні Церкви зараз мають добрі контакти з Римом. Така ситуація може призвести не тільки до символічної зустрічі Патріарха Московського з Папою Римським, але й започаткує спільну протидію процесам секуляризації в Європі. Це прогнозує патріарх Кирило – не

Фото: архів автора

лише церковний діяч, але й тонкий політик. Щоправда, у кожній Церкві є певні консервативні осередки, яких не бракує і в РПЦ. Однак позиція патріарха Кирила є настільки сильною, що він, здається, здатен зламати цей опір – утім, це не вдасться зробити за один день. Проте, спостерігаючи за візитами багатьох високих представників Римо-католицької церкви в російській столиці, я не виключаю, що за каденції Кирила папа римський може відвідати Москву.

Антоні Міронович,
історик, надзвичайний професор
Білостоцького університету,
дослідник православ'я в Польщі,
Білосток

рішення проголосували 250 депутатів. Спікер Володимир Литвин перед обговоренням цього питання заявив: „Враховуючи ту обставину, що до проекту, який підготовлений до другого читання, внесена величезна кількість поправок, пропонується винести цей документ на всенародне обговорення”.

8 липня Верховна Рада ратифікувала угоду про демаркацію українсько-російського державного кордону.

8 липня Верховна Рада не підтримала опозиційний законопроект про забезпечення енергетичної безпеки України. „За” проголосували 185 депутатів з 226 необхідних. Цим документом передбачалося заборонити використання бюджетних коштів, а також коштів, отриманих від міжнародних фінансових організацій, для виконання зобов'язань держави, що впливають з рішень Стокгольмського суду у справі „Нафтогаз” проти „РосУкрЕнерго”. Також пропонувалося заборонити передачу природного газу, придбаного для використання споживачами, для виконання зобов'язань за рішенням Стокгольмського суду.

9 липня Міліція затримала голову ПСПУ Наталю Вітренко і її заступника Володимира Марченка. Це було зроблено відразу після завершення антинаївського мітингу, який організувала ПСПУ. Згодом їх відпустили.

9 липня Напередодні ювілею Віктора Януковича українські телеканали масово транслювали документальний фільм про нового президента. У фільмі, зокрема, йдеться про здобутки Януковича на президентській посаді. Колеги і друзі Януковича діляться спогадами про нього і розповідають про його позитивні якості.

10 липня Верховна Рада відклала розгляд законопроекту про всеукраїнський референдум у другому читанні на вересень.

10 липня Верховна Рада звільнила Нестора Шуфрича з посади міністра з питань надзвичайних ситуацій.

12 липня Новим главою Конституційного суду став Анатолій Головін. Головіна називали „неформальним фаворитом президентської команди”. Головін народився на Донеччині в Макіївці. Впродовж 1979–2005 років працював на службі в органах державної безпеки України. У 2003–2004 роках – заступник Генпрокурора, начальник Головного управління військових прокуратур.

► **13 липня** БЮТ оскаржить в Конституційному суді закон про місцеві вибори. У Блоці Тимошенко вказують, що новий закон, повернувши змішану пропорційно-мажоритарну систему виборів, дає „широке поле для застосування адміністративного ресурсу, проведення до місцевих Рад лояльних до влади місцевих жирних котів”. Окрім того, закон дозволяє довільну процедуру скасування реєстрації кандидатів виборчими комісіями, які утворюються лише представленими у парламенті партіями, дозволяє владі мати в кожній комісії більшість, сформовану правлячою коаліцією.

16 липня Напередодні місцевих виборів маловідомі партії, які втім мають тривалу історію реєстрації, виставляються на продаж за ціною від \$300 тисяч до \$1 мільйона. „Розпродаж” партій спровокувала заборона „молодим” партійним осередкам брати участь у виборах, прописана в новому законі про місцеві вибори.

18 липня Представники міжнародної організації „Репортери без кордонів” упевнені, що в Україні є факти цензури. Ситуація, коли голова спецслужб є одночасно головою медіа-холдингу має бути неможливою. Таку думку озвучив генсек „Репортерів без кордонів” Жан-Франсуа Жульяр. Він також зазначив, що організацією зареєстровано багато випадків цензури на телебаченні. „Президенту варто приділяти більше уваги тим, хто просить його підтримати свободу слова в Україні”, – зазначив Жульяр.

20 липня Колишній перший заступник голови НАК „Нафтогаз України” Ігор Діденко допускає своє замовне убивство в слідчому ізоляторі.

20 липня Патріарх Московський і всієї Русі Кирило прибув до України. Третій візит тривав дев’ять днів і включав три міста – Одесу, Дніпропетровськ і Київ. Українська православна церква Київського патріархату вважає візит Кирила до України політичним.

22 липня Прем’єр-міністр Микола Азаров ініціює заборону вирубування лісів. „Там, де вирубування лісів погіршує ситуацію, пов’язану з поведінками”.

26 липня Влада Чернівецької області розіслала до сілрад запити щодо політичної орієнтації впливових людей краю. В письмовому запиті від сільських, селищних голів вимагають надати наступну інформацію: ПІБ голів, заступників голів, секретарів рад селищних та сільських рад, їхню освіту, фах, партійність, політичну орієнтацію і те, кого ті підтримували

Як відновити титул усеросійського патріарха „Московського, Київського і всія Русі”

КОМЕНТАР

► Всередині Російської православної церкви були фракції, більш помітні напередодні виборів патріарха і в останні роки життя Алексія II. Зараз, після приходу Кирила – жорсткого адміністратора, „менеджера”, як його називають у російській пресі, протистояння цих фракцій зникло з поверхні й, скажімо, перейшло у напівлегальну форму існування. Всі архієреї, що були в опозиції до Кирила, досить сильно налякані й ніяк не висловлюють своїх думок, навіть підтримують Кирила.

Кілька років тому існували, умовно кажучи, фракції консерваторів-традиціоналістів, – кандидатом від них на виборах патріарха був митрополит Калузький і Боровський Климент, – а також фракція прагматиків-модерністів, яких очолював Кирило. Послідовники консервативного крила вважають, що Церква повинна зберігати традиційне обличчя, жити в певній соціальній, міжнародній і політичній ізоляції, тобто не брати активної участі в екуменічному русі, а також знаходитися у визначеній залежності від світських влад у тому, що стосується політичних питань. Фракція прагматиків-модерністів сама намагається пропонувати Кремлю певні політичні концепції, сама ініціює побудову „симфонії влади”, введення правового статусу Церкви, впровадження інститутів військового духовництва, викладання релігії в школах і вишах. Варто наголосити, що ще задовго до 2008 р. Кирило виступав із тезами церковного оновлення, пропонував деякі політичні концепції від імені Російської православної церкви: вони формувалися під егідою т.зв. „Русского народного собора” – організації, яка покликана до життя Московською патріархією, проте має характер світського дискусійного майданчика, де зби-

раються політики, експерти тощо. Власне, з її надр виникла відома концепція „Русский мир”, з якою теперішній патріарх їздить по всіх країнах колишнього Радянського Союзу, кажучи, що вони складають єдиний духовний простір „Русского мира” і „Святой Руси”.

Зараз, за каденції Кирила, ми бачимо певну модернізацію життя й усередині самої Церкви: акцент робиться на соціальне служіння – тобто аскетика, літургіка й усе те, що являло собою стрижень „русской православной традиции”, відходить на другий план; натомість розвивається екуменізм, зовнішні контакти, Московська патріархія позиціонує себе не тільки як джерело моралі й теології всередині Росії, але і як гарант збереження християнських цінностей на всьому європейському просторі, в усій традиційній християнській екуменії. Співпрацюючи з Ватиканом, Московська патріархія підкреслює, що робить це в боротьбі за християнські цінності в Європі.

Що все підпорядковано РПЦ

Патріарх Кирило хоче чогось більшого, ніж роль державного департаменту, яким була православна церква в царській Росії. Деякі експерти навіть заявляють, що Кирило хотів би в майбутньому поєднати найвищу духовну владу зі світською – так, щоб патріарх міг бути й президентом: настільки великими є Кирилові амбіції. У кожному разі, у нас уже певною мірою підпорядковане РПЦ Міністерство освіти Росії, яке впроваджує в школи лише ті підручники з православної культури, що затверджені Московською патріархією. Посиленням є вплив у таких відомствах, як Міністерство внутрішніх справ: з усіма силовими структурами Московська патріархія підписала договори, що рекомендують присутність духовенства в усіх частинах, і гарантують недопущення туди інших конфесій – „сект”, гово-

Олександр Солдатов

Фото: архів автора

них повноважень — ним покликана бути традиційна, багатівкова структура російського суспільства, якою є Православна церква. Саме тому чимало уваги приділяється участі патріарха в інавгурації президента.

Більш важливий момент — це спільні політичні й економічні інтереси, що пов'язують правлячу групу олігархів із церковним керівництвом. Зрештою, патріарх Кирило є одним із найбагатших людей у Росії. Андрій Бичков, журналіст „Московського комсомольця“, станом на 2004 р. оцінював його статок у 4 млрд. доларів; крім цього, Кирило керує не тільки окремими підприємствами, а навіть цілими галузями — так, йому підконтрольна гірничодобувна промисловість Уралу.

До того ж, у Росії побудована така модель влади, яку можна назвати „тріумвіратом“: з одного боку, є національний лідер Путін, є патріарх, що санкціонує його право на владу, і є ритуальний виконавець — президент Медведєв. Це досить стійка конструкція: якщо одна із ланок робить помилку, інша з легкістю виправдовує її, благословляє, прощає тощо. У громадській свідомості Росії увага переключається між цими трьома людьми, що сприяє доброму піарові влади.

Зовнішня політика РФ, РПЦ і концепція „Русского мира“

Московська патріархія була, власне, створена 1943 р. для того, щоб виконувати певні — делікатні — зовнішньополітичні функції. Після Другої світової війни це мало місце на Близькому Сході, на Балканах, де Московська патріархія, взявши під контроль місцеві Церкви, допомогла перевести деякі країни в політичну орбіту впливів Радянського Союзу. Тому не дивно, що і в наш час ця організація виконує чимало зовнішньополітичних функцій. Однак я не сказав би, що РПЦ має яскраво виражену власну зовнішню політику: їй для цього бракує ресурсів та структур. Але РПЦ активно обслуговує інтереси Кремля, виконує певні завдання, що отримує з Кремля. Звичайно, тут Україна є пріоритетним напрямком зовнішньої політики. У Кремлі всерйоз остерігаються автокефалізації Української православної церкви, об'єднання гілок українського православ'я, що допровадить до абсолютного домінування Кон-

на виборах президента України 2010 року. Окрім того, нинішню владу дуже цікавить „можливість співпраці“, яка вимірюється „+“, „0“ та „-“. Такі документи застосовують і у інших областях Західної України.

26 липня 40% українців готові емігрувати за один мільйон гривень. Такі дані інтернет-опитування, яке провела компанія iVOX Ukraine. Більш того, 8,4% респондентів самі б доплатили, щоб ніколи не повертатися в Україну. Натомість 51,8% не погодилися б за мільйон гривень назавжди залишити країну. Прикметно, що більшу готовність покинути батьківщину висловлюють жінки та молоді люди.

27 липня У вересні минає термін притягнення до кримінальної відповідальності фігурантів „касетного скандалу“. Як відомо, напередодні генпрокурор Олександр Медведько заявив, що у справі про вбивство Гонгадзе є тільки один обвинувачений — екс-начальник Департаменту зовнішнього спостереження МВС Олексій Пукач.

27 липня Президент Віктор Янукович підписав закон про місцеві вибори. Згідно з документом, місцеві вибори повинні проходити за мажоритарно-пропорційною системою без участі блоків політичних партій. Місцева організація партій може висувати кандидатів на місцевих виборах за умови, що вона зареєстрована в установленому законом порядку не пізніше як за триста шістьдесят п'ять днів до дня виборів.

28 липня Українська православна церква заявила про перешкоджання з боку міліції паломникам потрапити в Київ на святкування Хрещення Київської Русі-України.

28 липня Україна подала заявку на вступ до Європейського енергетичного співтовариства. Прем'єр Микола Азаров передав Єврокомісару з питань енергетики Гюнтеру Оттінгеру закон про ринок газу та просив розглянути його на відповідність європейському законодавству.

28 липня У Запоріжжі підірвали українську православну церкву. Внаслідок вибуху загинула одна людина, 8 осіб зазнали травм.

29 липня Рада керівників Міжнародного валютного фонду схвалила надання Україні кредитної лінії в розмірі \$15,15 мільярдів. З них одразу Україна зможе отримати близько \$1,89 млрд. У рамках підготовки нової програми українська влада, зокрема, пішла на секвестр

рячи мовою Чистого провулку. Влада, у свою чергу, значно бореться з конкурентами „офіційної“ Церкви — в основному, це протестанти, але також і православні спільноти, що не підпорядковані Московській патріархії, тобто т.зв. „розкольники“.

Чому влада зацікавлена у співпраці

Влада зацікавлена співпрацювати з Московською патріархією з різних причин. Передусім, це, напевне, символічна: влада потребує легітимності. Влада в особі Путіна утвердилася на критиці демократичних завоювань 90-х рр., що, на думку сьогоdnішнього Кремля, призвели до руйнації економіки, збільшення смертності тощо. Тому такі інститути формування політичної влади, як конкуренція, свобода слова, прозорі вибори — знівельовані. Виникає запитання: на чому базується право нинішнього режиму керувати країною? Ідея про те, що джерелом повноважень влади є народ — дискредитована: у Кремлі вважають, що це не шлях для Росії. І хоча, згідно з Конституцією, президента обирає народ, йому потрібна більш висока санкція, певне теократичне джерело влад-

» держбюджету зі зменшенням його дефіциту з 5,3% ВВП до 4,99% ВВП, на підвищення тарифів на природний газ для населення і теплокомуненерго та ухвалення поправок до закону про Національний банк.

30 липня Восени Україну чекає різкий стрибок цін, за ним і інфляція – прогноз експертів. Замість очікуваних 10% інфляції аналітики впевнено обіцяють всі 15%. Стрибок цін відбудеться через збільшення ціни на газ і ріст комунальних тарифів. Окрім того, кліматичний фактор спровокував різке зниження врожаю і зростання цін на зернові.

30 липня Українського блогера Олега Шинкаренка викликали до СБУ на співбесіду. „Коли я поцікавився, про що саме буде розмова, представник СБУ сказав, що розмова стосуватиметься записів в моєму ЖЖ, які „оставили неприятный след в душе““. Служба безпеки України офіційно заявила, що знайшла з блоги Олега Шинкаренка матеріали, що містили погрози на адресу президента Віктора Януковича.

30 липня Кабінет Міністрів скасував обов'язковий іспит з української мови при вступі до аспірантури та для отримання ступеня кандидата наук.

1 серпня З 1 серпня в Україні на 50% зросли ціни на газ для населення і підприємств теплоенергетики.

3 серпня Львівська область має найбільше шансів стати основним місцем проведення зимових Олімпійських ігор 2022 року – заявив віце-прем'єр Борис Колесніков після відвідин спортивних баз у Карпатах разом із президентом Національного олімпійського комітету Сергієм Бубкою.

4 серпня Міністр освіти Дмитро Табачник розпорядився ліквідувати сектор сприяння освіті рідною мовою, який був підрозділом департаменту середньої та дошкільної освіти міністерства.

6 серпня Внаслідок заборони урядом Росії експорту зерна з країни, в Україні на внутрішньому ринку ціна на зерно зросла на 150 гривень за тону.

9 серпня Україна має намір до кінця 2010 підвищити пенсійний стаж і почати підвищення пенсійного віку для жінок. Про це йдеться у меморандумі української влади Міжнародному валютному фонду. Згідно з документом, планується до кінця вересня 2010 внести законопроект з метою введення його в дію до кінця року, в якому

» стантинопольського патріархату в православному світі, оскільки об'єднана українська церква, безперечно, перейде в залежність від останнього. Крім цього, у Кремлі час від часу заявляють про певне утримання впливу на пострадянському просторі – і для утримання в орбіті цього простору України, Білорусі, Молдови, а навіть Казахстану православ'я відіграє важливу роль. Головний „месидж“ Кирила, коли той приїжджає щоразу в Україну – це невіддільність від православних народів, наявність єдиної Церкви, єдиної „київської купелі“, єдиної „святої Русі“, яку неможливо розділити жодними державними кордонами. Тобто кордон сприймається як умовність, що жодним чином не впливає на культурне життя народу, на його державну самосвідомість. З Білоруссю таких проблем немає, оскільки вона охоче йде під покров Москви. З Молдовою – теж: незважаючи навіть на конфлікт з Румунською православною церквою, Московська патріархія жорстко контролює цю територію.

Можливі сценарії призначення наступного очільника УПЦ

Митрополит Володимир до своєї смерті (якщо, звичайно, йому не „допоможуть“) виконуватиме повноваження на київському посту. Патріарх Кирило має два сценарії розвитку ситуації в Україні. Після відходу Володимира можливе призначення на його місце лояльних Москві митрополитів – або дніпропетровського Іринія, або буковинського Онуфрія, який був кандидатом на патріарха і взагалі користується репутацією високодуховної людини без великих скандалів, що супроводжують, наприклад, одеського митрополита Агафангела чи донецького Іларіона.

Другий сценарій – відновити титул усеросійського патріарха „Московського, Київського і всія Русі“. Кирило не випадково говорив нещодавно про те, що хотів би стати громадянином України: при його досить іронічних висловлюваннях про українську державність такий намір звучить досить дивно. Це – не що інше, як пробний камінь на адресу української влади. До речі, для цього навіть не треба буде змінювати статут Української православної церкви, бо, згідно із ним, Кирило обійме посаду Київського

Фото: архів

митрополита, не скасовуючи самостійності УПЦ, однак у рамках цієї самостійності нею керуватиме та сама людина, що і РПЦ. Тому, фігурально кажучи, Кирило видаватиме той самий указ у Москві й у Києві. Варто відзначити, що нещодавно з'явилася офіційна версія сайту Московської патріархії українською мовою, при відсутності англійської версії – що теж є багатозначним символом, тобто існування двох офіційних мов Московської патріархії. Згідно з останнім сценарієм, зміна митрополита в Києві повинна статися ще за каденції Януковича.

Олександр Солдатов,
головний редактор „Порталу
Credo.ru“, Лауреат нагороди
„За інформаційне освітлення
релігійного життя Росії“ 2010 р.,
Москва

Православ'я в Україні: вибухи, підпали та „блискавки“

➤ Візиту до України Патріарха РПЦ Кирила (Гундяєва) передували загоряння українських церков – справжні та вигадані. Ризику під поїздкою поставив вибух у Запоріжжі. Саморобний вибуховий пристрій пошкодив Спасо-Покровську церкву (Українська православна церква Московського патріархату), дев'ятеро людей отримали поранення, у лікарні померла 80-річна черниця Марія Коваль.

У цей день, 28 липня, здавалося, що історія України вступає в новий період. Мирне життя закінчилося. Якщо почали вибухати церкви та гинути люди, знайдеться чимало політичних сил – і у нас, і за кордоном, – які захочуть перекрутити факти на свою користь. Частина українських блогерів до глибокої ночі моніторила мережу, вишукуючи в оновленнях бодай якийсь натяк – хто ж причетний до вибуху? На форумах знялася звичайна гризня – „Бандерівці підірвали православний храм!“, „Наймити Партії регіонів вбили стареньку монахиню, щоб звинуватити в цьому українців!“.

Факти, які ми маємо на сьогодні

Президент України Віктор Янукович наказав, щоб міліція розкрила злочин упродовж тижня. І голова української міліції пан Могильов точнісінько у цей термін відрепортував: за підозрою затримані... колишні паламарі того самого храму: Євген Федорченко та Антон Харитонов. Ще був затриманий брат Харитонova Сергій Дьомін, який заперечує участь у злочині.

Мотиви за версією МВС: раніше Харитонов працював у храмі, збирав пожертви парафіян, але через деякий час його викрили в крадіжці грошей і звільнили.

Євген Федорченко написав „з'явлення із зізнанням“, його посадили в ізолятор, і він тиждень не мав змоги побачити адвоката. Адвокат Лариса Шевчук розповіла, що, за словами Євгена, зізнання у міліції у Федорченка вибили, він не зміг витримати фізичні та моральні муки – його били і погрожували

згвалтуванням. Отже, 14 серпня на судовому слуханні Федорченко про це заявив у голос, адвокат вимагала відпустити затриманого за станом здоров'я – але суддя відмовив, на його думку, адвокат не представила відповідних доказів.

Спалено і ті церкви, яких ніколи не було

Вибух стався у храмі Московського патріархату, а перед цим інцидентом настрої „підігрили“ повідомлення про підпали православних церков – але Київського патріархату. Влітку згоріли дві церкви – на Буковині і Сумщині, в останньому випадку очевидці кажуть, що вітар було обито легкозаймистою рідиною, дах – проламано.

А на Луганщині сталася подія, котра надала гротескності чуткам про вогняну атаку на українські церкви. Тихон, Єпископ Луганський і Старобільський Української православної церкви Київського патріархату, сповістив про спалення у Луганську храму на честь Архістратиґа Михаїла. За його словами, згоріла щойно зведена дерев'яна церква, що спричинило збитки на 300 000 гривень; невідомі покалічили сторожа, той опинився в реанімації. Новина з'явилася на офіційному сайті УПЦ (КП), журналісти кинулися розшукувати спалену церкву. Міліція та МЧС заперечували і напад, і підпал. Урешті-решт з'ясувалося, що нічого не горіло, а дерев'яної церкви просто не існує; у прес-службі УПЦ (КП) туманно пояснили, що не знають, з яких джерел взялася подібна інформація. Проте в луганській блогосфері з'явилася промовиста розповідь про непастирські звички отця Тихона, зокрема про його любов до шикарних автівок та ресторанів. Заява ж про підпал була спробою списати кошти, які пішли не за цільовим призначенням.

Ці історії добре оздобили візит московського патріарха Кирила, який, перебуваючи в Україні, розповідав про концепцію „Русского мира“ та кидав блискавки в конкурентів, про що охоче розповідали українські

передбачити поступове збільшення пенсійного віку для жінок до рівня чоловіків – з 55 до 60 років, додаючи 6 місяців щорічно з 2010 року.

10 серпня Україна після отримання від МВФ нового кредиту наростила свої зобов'язання перед Фондом до 12,66 мільярда доларів і стала другим за величиною боржником МВФ.

10 серпня На Донеччині побили рекорд Стаханова. Це зробив забійник шахти „Новодзержинська“ Сергій Шемук, який за зміну нарубував відбійним молотком 170 тонн вугілля, перевищивши рекорд Стаханова на 68 тонн. Шемук виконав змінне завдання на 2023%, перевиконавши завдання усієї ділянки, де зазвичай працюють близько 20 осіб. Гірникові-рекордсменові допомагали забійники Андрій Кочетков і Андрій Прудников, які здійснювали операції з кріплення і прибирання вугілля в лаві.

11 серпня Кабмін зобов'язався не підвищувати зарплати бюджетникам у державному секторі, починаючи з 2011 року та у середньостроковій перспективі. Також МВФ наполягає на продовженні регулярного підвищення тарифів на природний газ для населення.

12 серпня Президент Віктор Янукович підписав Указ про створення Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ. Згідно з Указом, суд має бути утворений з 1 жовтня 2010 року і знаходитися у Києві.

16 серпня Чистий приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці України в січні–червні 2010 року склав 495,8 млн. доларів, або 21% від рівня січня–червня 2009 року.

16 серпня Британська баронеса Паулін Невілл-Джонс втратила посаду через доповідь контррозвідки МІ5, яка звинуватила баронесу у ділових зв'язках з двома „сумнівними олігархами“ – співвласником компанії „РосУкрЕнерго“ Дмитром Фірташем та алумінієвим магнатом Михайлом Чорним.

17 серпня Перший заступник гендиректора „Українського науково-дослідного і навчального центру проблем стандартизації, сертифікації і якості“ Сергій Доротич заявив про знищення електронної бази даних сертифікації „УкрСЕПРО“ внаслідок пограбування центру. Викрадення бази даних збіглося зі звільненням Олега Поволоцького з посади голови Держкомітету з питань технічного регулювання й споживчої політики. <

» офіційні ЗМІ – приміром, на Першому Національному телеканалі вірних Київського патріархату називали просто – „розкольниками“.

Які наслідки ці події матимуть для українського православ'я?

По-перше, прибічники Московського патріархату від холодного ігнорування „філаретівців“ перейшли в агресивну стадію. Вони відчують за собою підтримку держави, яка посилює тиск на українську мову (освіта, юриспруденція, дублювання фільмів тощо); вони відчують посилення ролі Москви, яка останнім часом кілька разів домоглася перемог над Україною – чого варте подовження терміну перебування російського флоту на нашій території; вони вже мають невеличкі, але дратівливі для українців перемоги – в Києві вулицю Мазепи (причетного до будівництва багатьох православних храмів в Україні, в тому числі і Лаври) нещодавно перейменували нібито на прохання патріарха Кирила.

По-друге, луганська історія свідчить, що у Київському патріархаті великі негаразди – з кадрами, з принципами роботи. Оскільки політики, що підтримували традиційно КП, наразі перебувають у розгубленому стані, позиції церкви дедалі більше послаблюються.

Ярослав Гребенюк, Луганськ

Кредит МВФ для України

» Нещодавно Україні вдалося знов домовитись з Міжнародним валютним фондом щодо отримання нових кредитів. Більш того, перший транш у рамках нової програми, у розмірі 1.9 млрд. дол. вже надійшов до України. Згідно з заявами українських високопосадовців, близько 20% кредиту йде до бюджету, решта – у золотовалютні резерви національного банку.

У багатьох виникає питання – як Україна раніше використовувала залучені від МВФ кошти і як вона планує розпорядитися ними у майбутньому?

Мабуть спочатку треба надати певну історичну довідку щодо того, для чого було створено МВФ і кому й навіщо він надає кошти. МВФ було створено у 1944 році разом зі Світовим банком та Загальною угодою про тарифи і торгівлю. Метою було припинити хибну практику обмежень міжнародної торгівлі, що стала однією з причин Великої депресії.

Завдання, яке при створенні поставлено перед МВФ – надавати фінансування країнам з тимчасовою нестачею валюти для виконання своїх зовнішніх зобов'язань: оплати імпорту, виплати зовнішніх боргів, повернення доходів від іноземних інвестицій, тощо. Якщо країни бажали отримати кошти на інфраструктурні проекти, наприклад, побудову нового порту, то ці кошти мав надавати Світовий банк.

Зв'язок існує

МВФ за статутом не може надавати кошти на проекти уряду чи приватних організацій, лише на покриття тимчасових дефіцитів твердої валюти. Тому, коли кажуть, що кредити МВФ пустили на виплату зарплат бюджетникам або пенсій, це не відповідає дійсності. Водночас, варто зауважити певний непрямий зв'язок між витратами бюджету та кредитами МВФ. Припустимо, вам, як уряду, треба виплатити 1 мільйон зовнішнього боргу і ще один мільйон зарплат у держсекторі. Водночас, ваші доходи складають лише 1 млн. Ви йдете до МВФ, показуєте свої розрахунки і просите гроші у борг. Формально ці гроші йдуть виключно на виплату боргу. Проте, у випадку акби їх не було, ви б мали або оголошувати дефолт по зовнішньому бор-

гу, або різати зарплати у держсекторі. Тобто зв'язок все одно існує.

Україна доволі активно співпрацювала з МВФ у 90-ті роки, проте, коли економічне зростання відновилося, валютні резерви почали зростати, а основні проблеми, що гальмували економіку та загрожували соціальним вибухом, передусім багатомісячні заборгованості по зарплатах і пенсіях, було вирішено, потреба в коштах МВФ зникла. Більш того, коли в середині цього десятиріччя представники фонду пропонували Нацбанку України (НБУ) перейти до більш гнучкого курсоутворення, у Нацбанку до цих пропозицій поставились доволі зневажливо, мовляв, „що вони там знають“.

Під час кризи грошей ніхто не позичить, а віддавати треба

Але в 2008 році прийшла криза. Вона одночасно різко скоротила доходи від експорту, збільшивши зовнішньоторговельний дефіцит та практично перекинула для приватного та державного сектору можливість залучення коштів на світових ринках. Почався обвал гривні та банківська паніка. Всім потрібна була валюта: імпортерам, підприємствам-боржникам, населенню. А отримати її було нізвідки, окрім як звернутися до МВФ, що і було зроблено.

Вже восени 2008 Україна отримала 1-й транш, що дозволив НБУ збільшити пропозицію валюти. Фонд надав кошти у першу чергу заради нерозповсюдження кризи з України на інші держави. Справа у тому, що у 2006-2008 роках українські компанії, особливо банки, активно позичали на зовнішньому ринку. Брили вони кредити на 1-3 роки, бо вважалося, що коли прийде час платити, можна буде узяти новий кредит, до того ж, можливо, з нижчою ставкою. Але під час кризи грошей ніхто не позичить, а віддавати треба. Якби Україна не розплатилася по цих боргах, ті інвестори, що дали у борг, теж можливо змушені б були оголошити дефолт по своїх зобов'язаннях і так далі.

Якщо поглянути на дані щодо сукупного зовнішнього боргу України, то можна побачити що з II кварталу 2008 до I кварталу 2010 загальна сума боргу практично не змінилася – біля 100 млрд. дол. Водночас, скоротився борг банків і підприємств

та зріс борг держави. Це саме через кошти МВФ, що ними розплатилися за приватні борги.

МВФ зазвичай пропонує низькі ставки, великі кредити, довгі терміни погашення. Проте, більшість урядів, якщо у них є така можливість надають перевагу залученню коштів деінде. Це пов'язано з тим, що на свої думке привабливі умови Фонд вимагає проведення непопулярних змін. Якщо приватні інвестори не дають коштів, то вони побоюються не отримати їх у майбутньому. А це означає, що проблеми такі є і в уряді немає політичної волі їх виправити самотужки. МВФ полегшує урядам цю задачу – вони можуть казати, що непопулярні заходи, наприклад підвищення тарифів, зроблено на вимогу МВФ, і до того ж отримують кредит.

Зобов'язання будем виконувати лише після виборів

Фонд перервав співпрацю з урядом в 2009 році через те, що останній не виконав узяті на себе зобов'язання. Один з напрямків виправлення ситуації в економіці, на якому наполягав

**Вже восени 2008
Україна отримала
1-й транш, що дозволив
НБУ збільшити
пропозицію валюти.
Фонд надав кошти у
першу чергу заради
нерозповсюдження
кризи з України на
інші держави.**

МВФ було виведення державної компанії Нафтогаз з її постійно збиткового становища. Для збільшення доходів Нафтогазу серед іншого домовилися підвищити тарифи на газ для населення. Проте, формально – через заперечення профспілок, а реально – аби не втратити голоси на виборах, рішення про підвищення тарифів було поховано.

Відновлення співпраці з Фондом відбулося лише влітку цього року, хоча розмови з українського боку про те, що країна от-от відновить співпрацю, йшли ще з весни. Основна проблема, як і у попереднього уряду, що це були саме розмови, а не дії. МВФ вже втомився від урядів, що дають багато обіцянок, а потім їх не виконують. Уряд змушений був зробити секвестр бюджету на 2010 рік, почати підвищення тарифів на газ для населення та теплокомуненерго для того аби отримати перший транш кредиту. Певною мірою окрім проблем з українською стороною на переговорах, на МВФ тиснув той факт, що за попередньою угодою Україна має починати повернення кредиту за два роки після початку програми – тобто восени 2010 року мають відбутися перші виплати. Тому Фонд частково замінює старий борг України новим.

Олександр Жолудь, Київ

Наталка Білоцерківець: „Мій перший і останній роман з романом“

» Авторка, вірші якої, мабуть, найбільше відбивають настрої кінця попереднього і початку нового тисячоліття. Вони не просто читаються, а й співаються. „Ми померем не в Парижі...“ – виспівує гурт „Мертвий півень“. Наталка Білоцерківець не визнає поділу літератури за статевою ознакою. „Найкраще, коли про літературу, яку пишуть жінки, говорять, що то просто література, а не жіноча література, бо то означає, що є трошки легший підхід“, – підкреслила пані Наталя на презентації книжки перекладів польською мовою у Варшаві. Власне з перекладів ми й розпочнемо розмову з Наталкою Білоцерківець.

Публічно ви заявляли про те, що не дуже довіряєте перекладам поезії з інших мов. А як ви оцінюєте переклади власних поезій доступними вам мовами?

Мабуть, одразу слід з'ясувати, що переклад (особливо поетичного твору) у принципі не може дорівнювати оригіналу. Іноді в іншій мові він може виглядати навіть краще, частіше – гірше за оригінальний текст. Насамперед він – інший. Коли говоримо про мистецтво перекладу, то в цій зужитій фразі для мене йдеться не просто про майстерність перекладача, а й про те, що перекладач сам постає як митець...

Мабуть, у поезії, на відміну від прози, драми чи, скажімо, наукової літератури, переклад є скоріше переспівом, а перекладач – співавтором поета, котрого відтворює.

Щодо моїх власних віршів, то... переклади англійською часом здаються мені занадто вільними: все-таки мені дуже залежить на ритміці, мелодиці, римах... Хоча от Вірляна Ткач і Ванда Фиппс цілком непогано переклали „Саксофоніста“, а Дзвіня Орловські – „Троянду“ і „Вино ангелів“. Мені подобаються переклади Богдана Задури до моєї книжки „Троянда і ніж“, котра нещодавно вийшла в Польщі. Але йому, на мій погляд, найкраще вдалися верлібри з „маленькими життєвими історіями“ – те, чому сам Богдан надає перевагу як поет. Так само російські переклади Інни Кабиш для журналу „Дружба народів“ набули деякої, сказати б, манірності і взагалі стилістичних підходів, властивих цій досить знаній поетесі.

Фахівці високо оцінюють рівень перекладів у німецькій антології української сучасної лірики (вийшла 2006 року у відомій серії „Поети перекладають поетів“). Я не знаю німецької, але чомусь охоче в це вірю. Адже серед перекладачів там були відомі німецькі автори. Та й кому, як не поетові, зрозуміти іншого поета... Хоча такі переклади можуть бути занадто „довільними“: наприклад, Герта Мюллер (минулорічна нобелівська лауреатка), котра теж була в цій перекладацькій команді, зробила своєрідні колажі з уривків текстів українських колег (моїх віршів у тому числі). Напевно це не справжні переклади – але цікаво.

Сотні запитань вам ставлять журнали про вірш, відомий під назвою „Ми померем не в Парижі“. Чи ви

бували в Парижі? Взагалі, наскільки подорожі впливають на творчість?

Я була в Парижі лиш одного разу, в 1998-му – 15 років по тому, як цей вірш був написаний. Цілими днями я блукала Парижем, відвідувала музеї, а ввечері ми з чоловіком (Миколою Рябчуком – прим. ред.), до якого власне я і приїхала під час його наукового проекту, дивилися по телевізору футбольні матчі.

Враження від „живого“, а не уявного омріяного Парижа було неоднозначним. До речі, хочу ще колись туди навідатися. І, звичайно, знову пройти мостом Мірабо, вшанувати Аполлінера на цвинтарі Пер-Лашез і Сесара Вальєхо на цвинтарі Монпарнас – зовсім подалік місця останнього спочинку Симона Петлюри. Власне, ми тоді якраз ішли „до Петлюри“, а на могилу автора славетного сонета про смерть у Парижі в четвер увечері натрапили цілком несподівано.

Поза сумнівом, мандри багато важать для творчості. Я люблю читати подорожню журналістику. Але в художній літературі, тим паче в поезії, майже не зустрінете простого поетичного опису того чи іншого місця, у центрі все одно знаходиться не місцевість як така, а особа автора, наратора, чи уявних героїв твору.

От у мене є короткий вірш „Дівчина в кав'ярні“. Я могла б пригадати місто, назву церкви, біля мурув якої власне і знаходилося те маленьке кафе. Але хіба це так важливо? Як і те, що насправді були два (чи три?) столики під липами (чи іншими старими деревами?). Була і юна кельнерка, що принесла каву „старим коханцям“. Вона справді відповідала на запитання словами „yes“ або „no“, але мала довге, а не коротко стрижене, як у моєму вірші, волосся, і не мала жодного тату на руці! Тим часом, гадаю, якраз ці вигадані деталі зробили образ більш живим і яскравим – а також більш символічним...

Те ж можу сказати й про вірш „Hotel Central“, написаний у цілком реальному готелі з такою назвою в Роттердамі. Але ж важливо не те, що цей готель є в Роттердамі, а те, що „у кожному місті є Готель Централь – для тих, хто як і ти ніхто нікому“. І те, що готель, поруч із поїздом (вокзалом) і літаком (аеропортом), давно став символом неприкаяності сучасної людини...

Які свої вірші ви хотіли б почути у вигляді пісень? Які виконавці теоретично з цим могли би справитися?

Деякі свої вірші я уявляю у джазовій версії. Зрештою, і „Саксофоніст“,

і більша поемка „Джаз“ ніби напрошуються саме на таке музичне прочитання. До того ж, сучасний джаз такий різноманітний і багатостильовий... Ну так-от, „Джаз“ міг би виконати, скажімо, квартет з обов'язковим саксофоністом, що (як і в моєму вірші) час од часу змінює саксофон на кларнет. Співаків теж могло би бути двоє – чоловіча й жіноча „партії“... У „Саксофоністі“ можу уявити і Олега Скрипку, і Тараса Чубая, і Вакарчука – але й якогось ще невідомого, зовсім молодого виконавця (чи джаз-бенд). „Жіночі“ ж версії окремих віршів могли б, напевно, заспівати Гайтана чи Джамала... або Мар'яна Садовська... Ну, але я щось розмірилася.

Які літературні журнали ви порадите читати?

Нині літературні журнали в Україні втратили ту роль і значення, яке вони мали за часів моєї молодості, коли в журналах друкувалися всі новинки, ще до виходу книжок. А у 1980-х була ще й цікава літературна критика. Також крім суто літературних ми читали й спеціалізовані журнали – наприклад, „Вопросы философии“, де я колись прочитала невідомі в СРСР притчі Камю, а також праці Сергія Аверінцева...

Потім у 90-і почала свою ді-

Яльність в Україні славетна „Сучасність“; дещо пізніше з'явився часопис „Критика“. Злеті й падіння переживав і переживає „Березіль“. Несподівано для багатьох одним з найпопулярніших літературних видань став „Кур'єр Кривбасу“. Він дещо хаотичний і не раз поряд із „високою“ літературою друкує посередню белетристику, а то й випадкові, слабенькі витвори укрусчліту. Втім, може, в цій невимушеній, свіжій, трохи наївній мішанині і є шарм „Кур'єра“? Окрім того, „обличчям“ журналу є його головний редактор, Григорій Гусейнов, людина добра, розумна і взагалі рідкісна для нашої літтусівки: він один з небагатьох, про кого ніхто не сказав жодного кривого слова... А це багато важить!

Колись я багато читала російських літжурналів, але тепер це трапляється все рідше... Хіба, час од часу, „Иностранная литература“. Читаю також „Literatura na Świecie“, наразі цей журнал дає значно краще уявлення про світову культуру, ніж наш „Всесвіт“. На жаль.

Іноді трапляють до рук англomовні видання – за кордоном, або хтось привозить. Ніяк не пристосуюся читати пресу, тим більше книжки, в Інтернеті – волю тримати річ у руках... До речі, я й не пишу одразу на комп'ютері – завжди спершу на папері, а вже потім „друкую“ й редакую...

В інтерв'ю „Україні молодій“ ви якось сказали: „Якщо я колись писатиму прозу, це буде „традиційний“ роман із кількома вигаданими героями і кількома сюжетними лініями“. І тепер ви пишете цей роман. На якому етапі він зараз? У якому видавництві він вийде?

Я пишу цей нещасний роман скоро чотири роки! Якось одразу, ще коли виник сам задум – історія життя людини з мого покоління – я собі постановила, що це має бути повнометражний „класичний“ (чи, швидше, неокласичний) роман із вигаданими героями та ситуаціями, а не якісь короткі варіанти поетично-автобіографічного „потoku свідомості“. Ще коли сюжети перших розділів існували всього лише як уявні кінокадри в моїй голові – розуміла, що це буде перший і останній мій прозовий твір. Мій перший і останній роман з романом...

У великій прозі нереально так відшліфувати форму, як у поезії:

це зайняло б занадто багато часу. Може тому навіть у найвидатніших романістів критичне око, за бажання, легко помітить то „зайві“ описи чи розмірковування, то задовгі, плутані речення, банальності, неточності. Водночас, коли прозаїк занадто переймається тим, щоб усе зробити ідеальним, за зовнішньою ефектністю фрази чи думки він може загубити живий нерв живого, „неправильного“ життя...

Пишу уривками: скажімо, останній розділ написаний одразу після першого, а четвертий – перед другим і третім. З різних обставин, що заважають зосередитися, крім власних лінощів, виокремила би банальну неможливість усамітнитися і забути про зовнішні проблеми. Щодо поезії, я не сприймаю гасла „ні дня без рядка“, але прозу, напевно, так і треба писати – щодня. Може тому більшу частину свого роману я написала у відпустках і поза Києвом...

Про видавництво ще не думала. А хотіла б закінчити роботу до нового року.

Ви пишете прозу як жінка, як чоловік чи це андрогенна проза?

У моєму романі будуть як розділи, нібито написані жінкою (однією з героїнь), так і класичне об'єктивне описове відсторонене письмо (не переконана, що таку манеру можна назвати „андрогенною прозою“). А головний герой – чоловік.

Хто ваші улюблені прозаїки?

Вже дуже давно ними залишаються два класики німецької літератури ХХ століття: Томас Манн і Герман Гессе. В інших літературах я люблю не так усю творчість окремих авторів, як окремі твори. „Кохання в час холери“ Маркеса, наприклад. В один період життя, чи й відтинок часу в цьому життєвому періоді, залежно від настрою, життєвих обставин чи й інтелектуальних пошуків можуть захоплювати одні твори, а в інший час – інші, а ті, котрі колись захоплювали, залишають байдужим. Так після „Ганьби“ Кетзее я намагалася розшукати будь-які твори цього нобелівського лауреата (читала в англійському оригіналі), дуже ними переймалася, але тепер стало чомусь нецікаво, хоч і нові твори з'явилися, й багато перекладів...

Є письменники й твори, які не те що любиш (буває навпаки – як-от Достоєвського), але які тебе вра-

жають, захоплюють, дивують, допомагають у власних творчих пошуках. Якщо говорити про сучасних авторів, для мене це, наприклад, Патрик Зюскінд і Мішель Уельбек. Або „Доктор Живаго“ Пастернака. Я раніше любила звідти лиш „додаток“ – вірші самого Пастернака, написані від імені його героя, а прозову частину вважала штучною конструкцією. А от, працюючи над власною прозою, перечитала з несподіваним інтересом.

В українській прозі, як на мене, є окремі дуже добрі, за світовими мірками, твори. „Тіні забутих предків“ та деякі оповідання Коцюбинського, „Земля“ та зо три оповідання Кобилянської, увесь Стефаник, рання творчість Юрія Яновського (оповідання, „Чотири шаблі“ і „Вершники“), „Зачарована Десна“ Довженка... Із ближчого до нас часу – окремі твори Валерія Шевчука та більшість із написаного Григором Тютюнником. (До речі, я б згадала й призабутий та недооцінений роман „Вир“ його брата Григорія Тютюнника). Взагалі ж про українську прозу якось хочеться говорити не як про цілісне літературне явище, певну книгу чи автора, а про окремі успіхи в рамках цього явища: добру мову чи цікавий сюжет, оригінальну композицію чи інтонацію, почуття гумору, філософську складову тощо. І тоді коло цікавих чи важливих для прочитання українських прозаїків значно розшириться, аж до молодих і наймолодших – Діброва й Андрухович, Забужко і Прохасько, аж до Жадана (хоч наразі як поет він значно потужніший) і Софії Андрухович.

Який вплив на вас як митця справляє родина?

...Маючи певний життєвий досвід, звісно, не скажеш, що він ніяк на тебе чи твою працю не впливає. Я люблю свою родину і ціную її, а маючи дітей, скажімо, знаю якісь дуже інтимні, сокровенні речі, варті увічнення їх у мистецтві. Але хтось, хто дітей не має, напевно може цей досвід уявити і, уявивши, пережити. Було б неправильно вважати повноцінною, зокрема у творчості, лише ту людину (жінку), яка має дітей, родину, сексуальний досвід тощо.

*Я помру в Парижі в четвер увечері.
Сесар Вальєхо*

забуваються лінії запахи барви і звуки
слабне зір гасне слух і минається радість проста
за своєю душею простягнеш обличчя і руки
але високо і недосяжно вона проліта

залишається тільки вокзал на останнім пероні
сіра піна розлуки клубочиться пухне і от
вже вона розмиває мої беззахисні долоні
і огидним солодким теплом наповзає на рот
залишилась любов але краще б її не було

в провінційній постелі я плакала доки стомила
і бридливо рум'яний бузок заглядав до вікна
поїзд рівно ішов і закохані мляво дивились
як під тілом твоїм задихалась полиця брудна
затихала стихала банальна вокзальна весна

ми помрем не в Парижі тепер я напевно це знаю
в провінційній постелі що потом кишить і слізьми
і твого коняку не подасть тобі жоден я знаю
нічий поцілунком не будемо втішені ми
під мостом Мірабо не розійдуться кола пільми

надто гірко ми плакали і ображали природу
надто сильно любили коханців соромлячи тим
надто вірші писали поетів зневаживши зроду
нам вони не дозволять померти в Парижі і воду
під мостом Мірабо окільцюють конвоєм густим

Синьо-сірий колір

Забагато мистецтва у цьому нікчемному світі.
Забагато рим у тиші, що крає серце.
Забагато червоного – пристрасть, вона не така.
Принаймні, остання пристрасть.

Ні, це не кров, що римується завжди з любов'ю.
І не вогонь, що руйнує мости за собою.
Це верлібр, коли важко звести обважнілі повіки.
Синьо-сірий костюм чоловіка,

який іде геть.

Ще хвилину тому він цілував жінку,
від котрої лишився лише поворот голови
на картині художника, що помер шістдесят років тому.
Уявляй себе ними – разом або поодинці,
уявляй себе жінкою або чоловіком,
поцілунком (так зветься фрагмент) або місячним
світлом.

Її шия напружена, але ось упокориться.
Його плечі похилені – це вже кінець.

...Синьо-сірий відтінок чорно-білих фотографій,
сіро-сині екрани чорно-білих телевізорів,
колір наркозу і операційних,

неонових рамп, театрального залу.
„Автора! Автора!“ – кричать глядачі.
„Автора! Автора!“ – кричить помираючий.

Але автор у сіро-синьому костюмі
іде геть.

Дівчина з кав'ярні

прощаючись – можливо назавжди
напевно назавжди –
старі коханці
в чужому місті забрели сюди

два столики під липами стояли
вони собі сиділи і мовчали
і дівчина їм каву принесла
і неймовірно юною була

було шовкове стрижене волосся
тату довкола ліктя обвилосся
її коліна голі і сумні
вона говорить тільки „так“ і „ні“

і за її тату у вигляді змії
за усмішку просту за кожне „yes“ її
і за останнє „no“ що їм готує Бог
ту каву як вино вони пили удвох

Русалочка

Русалочка плаче вночі під мостами Дніпра –
вже й літо минає.
Минула любов, сигарета в руці догора –
і не догорає.

Три літа, чотири – відкрию вікно на Дніпро,
опівночі встану:
горить сигарета, горить, мов підпалена кров,
вгорі над мостами.

Сто літ пролетіло, здригнулися очі мої
в підземному смерчі,
як пальці твої, що тримали мене і її,
згоріли по плечі.

За вічністю вічність пала сигарета стара,
і тоскно, неначе
вже під немостами уже не-Дніпра
русалочка плаче.

З усмішкою крізь табори Заливаха – українець self made.

➤ Майбутній художник народився у Харківській області, у голодні тридцяті разом із батьками був змушений утікати на Далекий Схід, де виріс та вчився, бурлакуючи по художнім училищам. З 1947-го навчається у Ленінградському інституті мистецтв ім. Рєпіна, однак недовго – за „поведінку, негідну радянського студента“ (не пішов на зустріч з кандидатом у депутати) був виключений, зміг поновитись аж у 1953 році. Саме у Ленінградській Академії, спілкуючись з представниками та представницями різних національностей, Заливаха вперше задумався про своє етнічне походження та зрозумів, що нічого про це не знає. Бажання дізнатися більше привело його в Україну – з 1961 року митець живе в Івано-Франківську та працює у місцевому Художньому фонді, однак часто їздить у Київ, де відбувається його соціальне життя та спілкування з однодумцями з кола Клубу творчої молоді – Аллою Горською, Іваном Світличним, Іваном Дзюбою, Євгеном Сверстюком, Іваном Дрочем, Михайлом і Богданом Горинями, В'ячеславом Чорноволом та іншими. Інкримінована Заливасі антирадянська агітація та пропаганда полягала в читанні самвидавної літератури та вивченні української мови – проживши понад тридцять

років у Росії, художник не знав багатьох слів, і охоче писав диктанти під керівництвом Надії Світличної.

Вітраж і „мала зона“

З цим інтелігентським середовищем пов'язана одна з найзначніших протестних робіт митця – разом з Аллою Горською, Людмилою Семікіною, Галиною Зубченко, Галиною Севрук до ювілею Т.Шевченка (1964) створили вітраж у Київському університеті. Партиїному керівництву цитата „возвеличу малих отих рабів німих, я на сторожі коло них поставлю слово“ видалась надто двозначною і роботу знищили до відкриття. Арешт у 1965-ому став „природним“ наслідком невластивого совку інтересу до власного коріння. Митець сприйняв його з гумором, та згодом розповідав про табір у Мордовії як про університет – стільки цікавих, розумних людей було зібрано там; про Канта, якого студіював і відчуття свободи у „малій зоні“ – вже не було сенсу боятись. Навіть у табірних умовах художник продовжував краще працювати, робив екслібриси – наприклад, для Михайла Сороки, людини непересічної вдачі та долі, який провів у таборах більше тридцяти років та користувався авторитетом серед усіх ув'язнених.

Не та тональність у „великій зоні“

Повернувшись у „велику зону“ радянської України у 1970-ому, Заливаха довго не міг знайти роботу через свою політичну неблагонадійність, жив на даху, оформлював вітрини та кафе, пізніше разом із Софією Караффою-Корбут розробляв книжкову графіку для видавництва „Каменяр“ і „Веселка“. Хоча ці сфери не надто контролювались, і тут у Заливахі трапився курйоз – у вікні художнього салону в Івано-Франківську художник виставив гуцульську кераміку на ультрамариновому тлі. Красиве кольорове поєднання привертало увагу публіки, що занепокоїло „органи“ – вітрину взяли на експертизу, встановили, що „не та тональність“, і зняли.

Всупереч обставинам митець еволюціонував у професійному плані. Привертають увагу формальні експерименти, яким залишався вірним до кінця життя, намагаючись іти в ногу зі світовим розвитком мистецтва, водночас усвідомлюючи відірваність та відсталість місцевого художнього контексту. У 1969-ому він робить Козака Мамая, використовуючи різноманітні металеві деталі, а в 1990-х створює абстрактні композиції зі складною фактурою поверхні. Площинне трактування кольору і форми

нагадує модерністичні течії, однак має інше походження – сам художник вказував на традиції образного спрощення у народному малюванні, декоративність килимарства і вишивки, своєрідне пластичне мислення писанкарства.

Україна і Совки

У Заливахи два наскрізні сюжети – трагічна Україна та „будні совка“. У „Чумацькій вечері“ чисті, насичені барви, однак погляди чумаків і їх супутників-волів напружено-задумані. Для багатьох робіт характерна вертикальна динаміка, численні лінії-потоки, що струменять вгору, членуючи тіло зображення. Художник пояснює: „Для мене вертикаль означає велике дійство: єднання неба і землі. Це і в нашій коляді зафіксовано: „Небо і земля нині торжествують...“ Єдність протиріч“. Для іншої сюжетної лінії, радянської, властивий зовсім інший колорит – тьмяні, брудні сіро-коричневі барви, гнітючі кубістичні об'єми, розкидані по затиснутій у лещата вулиці, між якими загубилася звичайна людина („Совки“). Одним із вражаючих мотивів є „Привид комунізму“ – у картині 1982 року це червоноока мавпа-потвора у формі, яка схилилась над скелетами посеред поля, у 1988-ому – це вже згорблений чоловік, який дивиться спідлоба і бреде по катастрофічному, божевільних кольорів ландшафту.

Коли Опанаса зустрічали з табору в Києві, друзі запросили його до ресторану: „там оркестр щось грав. Хтось каже: „Панасе, та станцюй! Ти ж уже у Великій зоні!“. І довелося мені трохи станцювати – не гопака, як Хрущов танцював, а просто так якось, як ото півні. Як руханку. То було колосально!“. Досвід такого життя на межі між горем та щастям художник втілює у власному автопортреті 1989 року. Заливаха зображає себе старим, з пензлями в руках, що притиснуті до обличчя, яке наче ховається у брудно-жовтих висхідних потоках – кольори світла і радості життя, властиві художникові легкої вдачі, замулені нещасливими реаліями його часу.

Тамара Злобіна, Київ

Цитати з інтерв'ю О. Заливахи, запитання В. Овсієнка.
Музей дисидентського руху,
<http://www.khpg.org/archive/index.php?id=1121197713>.

Західна Україна без австрійського присмаку

» Один з невеличких і віддалених від головних транспортних магістралей обласних центрів, Луцьк, належить до найцікавіших міст України з багатою історією та оригінальною, симпатичною архітектурою.

У це, правда, трохи важко повірити, коли приїдеш до міста залізницею чи автотранспортом – залізничний вокзал, автовокзал та інші вузли Луцька справляють враження типово-невизначної пострадянської провінції, в якій люди використовують дірки в паркані, аби скоротити собі шлях, балкони на сірих дев'ятиповерхівках аж провалюються під вагою громіздких застлених конструкцій, а підпиті діди згадують старі добрі часи. Але варто дістатись історичного центру, і столиця Волині відкріє зовсім інше своє обличчя.

Місто Луцьк під назвою Лучеськ уперше згадується в літописах за 1085 рік. Відтоді Луцьк здобував усе більшого значення, він встиг побувати столицею Галицько-Волинського князівства, а після приєднання території нинішньої України до Великого Князівства Литовського став південною резиденцією його князів. 1429 року у Луцьку відбувався великий з'їзд європейських монархів. А потім місто поступово стало втрачати свою вагу. Після поділів Речі Посполитої, на відміну від більшості західноукраїнських земель, Волинь не ввійшла до складу Австро-Угорщини, а опинилася під владою Росії. Саме через це Луцьк доволі помітно відрізняється від, наприклад, галицьких міст як зовнішнім виглядом, так і поведінкою, ментальністю мешканців. Перед тим, як стати українським обласним центром, Луцьк устиг побути повітовим містечком Волинської губернії Росії й УНР та центром воєводства у складі міжвоєнної Польщі.

Головна пам'ятка міста – Луцький замок. Зображення його в'їзної вежі є одним із символів української замкової архітектури нарівні з краєвидами Кам'янця-Подільського. Однак у житті замок

виявляється трохи не таким масштабним і величним, як це здається з фотографій і картин. Що не шкодить його красі й мальовничості. З фортечних стін відкриваються цікаві краєвиди на місто.

Неподалік замку сконцентровано й усі інші основні історичні будівлі. Наприклад, монастирі василіян, єзуїтів, бригіток, тринітаріїв і шариток. Також тут є старовинні житлові будинки, в тому числі й будинок, у якому жила в кінці XIX століття родина Лесі Українки. Найстаріша православна церква Луцька, що збереглася, – Покровська, зведена ще у XV столітті. Невеличка, але масивна і гармонійна, вона нагадує тип „церкви-фортеці“, а ще трохи схожа на Успенську церкву у Львові. Величне враження справляє кафедральний Свято-Троїцький собор. Є тут також синагога і лютеранська кірха. А новітня архітектурна пам'ятка Луцька – зовсім сучасний будинок скульптора Миколи Голованя на березі річки Стир, химерне поєднання типового сьогочасного великого приватного дому з грайливим постсесійним оформленням.

І, звичайно, Луцьк чудово підходить для того, щоб почати звідси подорож іншими цікавинками північно-західної частини країни.

Олег Коцарев, Київ

Фото: архів автора

Вся ця любов

➤ Мені завжди було дивно (хоча знаю, що це слово не найкраще тут пасує, але не знаю того, найвідповіднішого), звідки в світі береться вся ця любов. Звідки її так багато, скажімо, в мистецтві. Як стається, що, знаючи тільки художній твір: книжку, картину, мелодію, пісню, – ми часто говоримо, що любимо тих, хто їх створив. Говоримо про своїх улюблених письменників, художників, композиторів, філософів.. Або ще інакше: часом навіть немає твору, знаємо тільки життя особи – і також за нього любимо. Ніколи не бачивши особи, починаємо нею цікавитись. Хочемо знати про неї більше. Як вона жила. Що на щодень любила й чого не любила. Що її смутило, а що тішило. Ми радіємо, коли наші вподобання збігаються, і не раз засмучуємось, коли натрапляємо в її біографії на щось, за що нам самим стає прикро. Нам приємно цією нашою любов'ю ділитися. Вона не ревнива. Вона щедра й усміхнена. Ми би тішились, якби вона розцвіла в ще комусь, крім нас...

Дивно, як завдяки цій нашій любові – хоч правильніше було би сказати це в множині: завдяки нашим любовям – ми впізнаємо інших. Як знаходимося із тими, хто називає ті самі імена, що й ми. Хто любить тих, кого ми любимо. Часто запитую себе, що ці імена, котрі ми називаємо, мають спільного? Що спільного маємо між собою ми – ті, хто цих осіб любить?

І що – з тих імен, які назвемо, – можна сказати про нас?..

Я впізнаю тих, хто каже: Нікіфор, св. Франциск із Асичу, Селінджер, Грабал, Прохасько. Я впізнаю багатьох інших, але цієї миті мені називаються саме такі перші п'ять імен. Що між ними спільного? Що спільного між нами, що любимо їх? Що найперше згадую, коли вимовляю ці імена?

Згадую барви малюнків Нікіфора. Багато зеленого й коричневого – як і на тій землі, де він жив. Також – оповідь про його подорож літаком до Болгарії, під час якої він, коли літак піднявся високо в небо, запитав, чи справді це вже небо і, якщо це воно, то чому не видно ангелів.. У музеї Нікіфора є фото з цієї мандрівки. Нікіфор сидить біля ілюмінатора, на грудях у нього великий бінокль, певно, військовий, а обличчя його дуже засмучене, майже скривджене – як у дитини. Справді не бачила в дорослих таких облич.

Думаю про Франциска, який мав мужність залишити все, що мав, навіть батьківський одяг, і піти на Божий поклик між тих, хто не мав нічого й не був ніким. Про те, яка міцна була його довіра, його любов до цілого світу, його велика лагідність.

Селінджер, Грабал і Прохасько – ці троє письменників із-поміж багатьох інших, котрих теж люблю. Селінджер і його мовчання тривалістю в півстоліття. Відсутність нових кни-

жок і такі добрі ті, написані давніше. Оповідання „Френні“, яке найдужче люблю. Грабал, який дуже багато страждав. Кажуть, був період, коли він колами їздив трамваем Прагою, дивився на лебедів на Влтаві, і сила й краса цих птахів відганяли його думки про самогубство.. А ще була ціла армія котів, які жили в його будинку, і голуби за лікарняним вікном – ті, останні.. Прохасько – світлий, простий і радісний. Невибagliвий і вдячний за те, що має, і тому світ до нього відкритий і лагідний. Думаю, що вже з самої його присутності українській літературі неймовірно пощастило. І гарно, що не минає ні радість, ні вдячність за те, як він є.

Не знати, якби ми мали нагоду зустрітись зі всіма, кого любимо, чи нам би вдалося з ними говорити. Чи ми би мали що їм сказати і чи нас не розчарувала би їхня щоденність, котрісь звички, поведінка, зрештою, навіть жести чи голос. Або ще інакше: чи не розчарувало би нас те, як на них – може, не раз зовсім невміло – реагуємо ми..

Не маю відповіді на це запитання. Та, зрештою, знаю, що будь-яке із запитань не є підставою припинити любити. Тим більше, що ці любові справді добрі. І завдяки їм ми ніколи не припинимо впізнавати тих, хто, як і ми, готовий вимовити наші улюблені імена.

Богдана Матіяш, Київ

ХТО ТУТ

Мені набридла ця земля.

Раніше я б сказав: „Мене дістала ця країна“, – проте батьківщина вже давно не викликає в мене аж так сильних емоцій. Вона просто набридла. Набридли їй загиджені ріки, засмічені узбіччя, просякнуте потом повітря і сиве молоко без ГМО. Набридли їй бездарні бандити, злодійкуваті генії і полохливі вожді. Втім, вожді тут ні до чого. Не знаю, що такого міг би вчинити чинний президент, скажімо, аби викликати в мені бодай цікавість чи принаймні бажання подивитися в його безтямні очі й спробувати розібрати його вокабулярні виділення. Він навіть набридли не може – його просто нема. Натомість обридли – до гикавки, до нудоти, до всирачки – ті кілька десятків мільйонів, що вважають, ніби керувати країною може неосвічений злодюжка з попсутою кармою. Ну, бо які ж тоді вимоги вони можуть мати самі до себе – мої милі, простуваті, але, мабуть, трохи дурнуваті співвітчизники?

„Граждане України! Прослушайте важное правительственное сообщение! Граждане Украины, вы сошли с ума!“ – каже вічно актуальний анекдот.

„Та то нічо... та якось буде... та щось замутимо... та якось розрулимо... та якби ж знаття... та тут такі розклади...“, – відповідають співвітчизники, спльовуючи соняшникові лушпайки та заодно розглядаючись довкола, що би такого ще десь вкрасти.

Втім, набридло й оце розмішування смердючого варива під назвою „національна ментальність“. З якого дива фекальні завали в мізках називати ментальністю? І що можна визнати національним? Навіть всенародна звичка лускати насіння прийшла з неозорих російських просторів. А з „озорих“ полів євроспільноти чомусь проникають лише різного роду „цивілізаційні“ обмеження та згубна звичка жити в кредит.

Отож, громадяни України, ви можете не слухати цього повідомлення, але мені набридло спостерігати вашу рідкісну заангажованість у колообіг соняшникової біомаси. Особливості вашого харчування й побуту можуть зацікавити хіба якого-небудь Девіза Кроненберга, з його потягом до паскудства й бандажу.

Набридли спостерігати й за колообігом біомаси самих співвітчизників, що його так і хочеться назвати калообігом. Ну, то й назву. Бо все, що відбувається в цій країні, на цій землі, має стійкий запах нечистот. І від того, що на кожному лайні тепер красується наліпка „без ГМО“, смороду не робиться менше. І я, щиро кажучи, не бачу жодного сенсу в тому, аби дороблятися тут якихось статків (що нереально без кримінального бекграунду), бо навіть укравши пару сотень баксів і купивши собі омріяного українцями Лексуса, я за ті самі бабки отримую як бонус роздовбані українські дороги, розбодяжений бензин, лиснючих інспекторів, яким доведеться відбашлювати стільки часу, допоки в люксового Лексуса не відпаде останнє колесо. Так, укравши один раз, я змушений буду красти довічно.

На щастя, мені не потрібен Лексус. Проте, як і кожній людині, мені потрібні повітря, вода, хліб

і віра. Віра в те, що я вмію робити щось, потрібне людям, а люди вміють це взяти, знають, як цим скористатись.

Однак якось уже не надто хочеться щось давати людям, які не вміють взяти навіть дароване Богом – територію, ресурси, свободу, життя. Таким людям не те що вірити, довіряти не хочеться. І давати, відповідно, теж. Люди, нездатні загосподарювати на цій, щонайменше плідючій землі, навряд чи виколупуватимуть зерна істини з моїх недорікуватих книжок. Вони навіть не здогадаються пустити ці книги на самокрутки чи бодай спалити з ідейних міркувань. Дехто намагатиметься читати – і це найгірше.

Громадяни України! Не читайте книжок! Не купуйте авто, не їздіть на море, не дзвоніть батькам, не ходіть на вибори. Не вбивайте, не крадіть, не наступайте одне одному на ноги і не плюйте на підлогу. Віддайте операторам їхні мобіли. Навчіться слова „дякую“. Навчіться слова „вибачте“. Викресліть з абетки літери Р, Р. Сходіть до лікаря. Зніміть чорні окуляри. Перестаньте виховувати дітей – спробуйте їх просто любити. Не переймайтеся завтрашнім днем – подумайте про післязавтра. Згадайте, що ви вмієте робити. Зробіть щось. Або ні. Краще не треба. Не треба нічого робити. Ви вже оно наробили, скільки змогли. Не робіть нічого. Може, покайтеся, хто вміє. Або помоліться, хто знає. Або просто підіть та й умийтеся. Знайдіть собі якесь чисте джерельце. Промийте очі, вуха і рот. Напийтеся. Почистьте карму, порозгрібайте identity. А раптом допоможе?

Тільки ж пам'ятайте, мої обридлі до нудоти співвітчизники, пам'ятайте, що там, де п'єш, там не справляєш нужду, не миєш авта, не переш брудне шмаття і не спльовуєш соняшникові лушпайки. Сонях, може, й символ України, але не тому, що з нього маємо олію і „сємки“, а тому, що він крутить голівкою за сонцем. Не так зле придумано. Може, й вам, замість розглядатися за черговим „ласим шматком“, який „погано лежить“, варто замислитися, де знаходиться джерело світла? Поворухіть мізками, повертіть головою. В темряві, воно, звісно, легше „розрулювати й мутити“, але лише на світлі виростають нормальні діти, сита трава і любов без ГМО.

Втім, любов, вона і з ГМО – любов. А коли її нема, то кожен скаже: „Мені набридла ця земля“. І що, думаєте, земля безконечно мовчатиме? Може, й мовчатиме. Але думатиме подібно: „Мені набридли ці...“

Хто тут?

Музика землі козацької

Горгішелі
„Ромбамбар“, 2010

» Часто в різноманітних анонсах та інформаційних статтях „Горгішелі“ називають грузинським гуртом. Та це не зовсім так. Адже Тамара та Етері Горгішелі – „ядро“ гурту, народилися і все життя мешкають у Львові. Втім, у репертуарі музикантів, і зокрема у новому альбомі „Ромбамбар“ є пісні і грузинською. До того ж цього разу – їх рекордна кількість (майже половина альбому, 5 із 12).

Твердження „у своїй творчості гурт вдало поєднує елементи року та фольку“ сьогодні є справедливим відносно доброї половини українських музичних формацій. Тому таке спрямування творчості, не будучи вже особливо оригінальним, передбачає створення власного унікального стилю, упізнаного здалеку бажано неозброєним оком.

Тож виразною ознакою, яка викремлює „Горгішелі“ є, як би це не здавалося на перший погляд банально, саме двомовність у найширшому значенні. Адже поєднання двох елементів це завжди більше ніж проста їхня сума. Так само поєднання елементів грузинського та українського фольклору у загальному ключі рок-музики привносить не лише „різноманіття“ та „цікаве звучання“.

Справді, експерименти поєднання у сучасній музиці елементів традиційної музики двох народів нерідко закінчуються видатними записами. Тим цікавіші такі експерименти, коли обидві традиції є однаково рідними для музикантів.

Звісно, нам важко судити про те, наскільки оригінальним є варіанти грузинських народних пісень у виконанні Горгішелі, проте неможливо не зауважити, якого легкого танцювального драйву набуває у виконанні гурту українська народна „Ой, місяцю“, і як до невпізнанності трансформується пісня-молитва до святого Миколая, причому жодного слова у ній не змінено.

Якщо вже зайшлося про слова, не можна оминати увагою і незвичну назву альбому: ромбамбар – це не що інше, як ревінь. (І слово це українське, щоправда, діалектне). Отже, ціле поле саме цієї рослини прагне посадити лірична героїня однойменної пісні. А потім назбирати „багато ягід“. І це бажання, хоч спершу воно і дещо спантеличує слухача, служить гарним зразком того, наскільки не зв'язаний сумнівними стереотипами підхід до створення популярної якісної музики сповідують „Горгішелі“.

Гуляйгород та Хорея
Козацька
„Тера Козацька“,
2010

» Певно, широкому колу українських меломанів гурт „Гуляйгород“ запам'ятався передусім своїм спільним альбомом із „Тартаком“. Ліричні народні пісні у сучасному аранжуванні багато в кого викликали захват і... бажання почути їх у виконанні традиційному.

Спільний проект „Гуляйгорода“ і „Хореї Козацької“ якраз покликаний здійснити ці мрії. Адже „Тера Козацька“ – це підкреслено традиційний запис, навіть більше – спроба відтворення минулого у музиці, у звучанні.

„UKRAINA quo est TERRA COSSACORUM“ було написано на карті Іоана Батіста Гоманно, надрукованій у 1712 році в Нюрнберзі – читаємо в буклеті до диску, музику козацької землі на якому представлено не лише ліричними піснями (зокрема, відомою за записом із тим-таки „Тартаком“ „Тиха-тиха на

дворі погода“), а й гімнами-кантами, інструментальною музикою, історичними піснями, та навіть бароковим духовним концертом „Оле, але, окаянная душе“.

Таке розмаїття жанрів пояснюється цікавою особливістю тандему „Гуляйгорода“ та „Хореї Козацької“: перший гурт спрямований передусім на відшукування, дослідження та відтворення народних співів і танців, тоді як другий має за мету відтворення давньої аристократичної музики.

Безсумнівно, „Тера Козацька“ – це сувенірне видання не в останню чергу для іноземців, які цікавляться минулим козацької землі. І великий буклет до диску, у якому надруковано розлогий коментар Тараса Компанійченка про всі фольклорні пам'ятки, зібрані в альбомі, з перекладом німецькою – красномовне тому свідчення.

Втім, із відстані часу для дивної та загадкової землі „TERRA COSSACORUM“ усі ми вже чужинці тією чи іншою мірою. Тому зовсім незайвим буде мати „звідти“ такий сувенір.

Прослуховування цього альбому, як і будь яка спроба пізнати, а надто – відчувати історію не стільки розвага, як зосереджена робота. Яка, втім, передбачає також і насолоду.

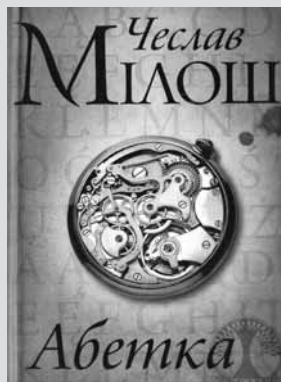
Галина Романенко, Київ

Приватний словник XX століття Чеслава Мілоша

Мілош Чеслав. Абетка / Пер.
з польської Наталки Сняданко,
Харків, Треант, 2010, 384 с.

У молодому харківському видавництві „Треант” з’явився друком український переклад „Абетки” видатного польського літератора Чеслава Мілоша. Це своєрідний „словник в есеях”, у якому Мілош розповів про різних людей, географічні місцевості та інші явища, розташовані в алфавітному порядку.

Важко перебільшити важливість цієї книги, а особливо українського видання. Його переклад – велика заслуга Наталки Сняданко. Адже рідко яка книга настільки цікаво, легко і разом ерудовано дозволяє зануритись у контекст інших, але зовсім не чужих Україні культур – передусім польської та меншою мірою американської й західноєвропейської. Письменники, художники, композитори, історики, журналісти, стосунки між ними, анекдоти, особисті враження, краєвиди й спогади. Все те, що створює атмосферу доби і культури, а також дає орієнтири, за якими можна рухатися далі.

Чеслав Мілош зростав на польсько-литовсько-єврейсько-російсько-білоруському культурному пограниччі, і це особливо актуалізує його досвід і його бачення для нашої країни, значна частина якої також перебуває в аналогічних межових просторах. Власне, стосунки між різними громадами на півночі колишнього Великого Князівства Литовського постають ніби конструктивною альтернативою тим, які мали місце на українсько-польсько-єврейських перетинах.

Принаймні так вони виглядають у трактуванні Мілоша, що бачить і показує читачам переважно дружні взаємини різномовних вільнолюбних письменників, міжетнічні шлюби і більш-менш філософське ставлення мешканців до регулярних змін кордонів, а також подив місцевих поляків з приводу радикально націоналістичних поглядів своїх одноплеменників з інших регіонів приреченої міжвоєнної Польщі. А може, це просто толерантна суть самого Мілоша, який навіть окремі дуже вже категоричні й нетерпимі судження вміє висловлювати м’яко і самоіронічно.

Окрім досвіду толерантності й творчих пошуків, важлива частина „Абетки” розповідає про досвід виживання у війні й тоталітаризмі. Обходячись без надміру пафосу і багатослів’я, Мілош зображує людей, які пройшли надзвичайні військові пригоди і вижили або загинули, про тих, хто мусив так чи інакше пристосовуватись до нацистського і більшовицького режимів, дозволяючи собі більші або менші моральні компроміси, про жертв кривавого Варшавського повстання, ГУЛАГу, Монте Кассіно або, наприклад, менш відомих жертв такого ката, як бідність. Взагалі, проблема залежності людини від економіки доволі часто виринає в роздумах Мілоша. І, будучи виразним антикомуністом та антифашистом, він не забував і про недоліки західної демократії, тобто не дозволяв собі сповзти до рівня ідеологічної пропаганди. Можна навіть назвати це одним зі своєрідних „духовних заповітів” книги: заклик зберігати особисте автентичне розуміння речей і здоровий глузд, як би сильно і переконливо й з якого боку не йшов на людину буревій агітації.

І, звичайно, пізнавальні суто культурологічні міркування Чеслава Мілоша. Від Вітмена чи Достоевського до духоборів і ролі образу двору в польській літературі – часом особисті й курйозні, часом у пошуку філософської концептуалізації, інколи на рівні естетичного чуття, розчленувати й раціонально проаналізувати яке не завжди вдається, як, приміром, у випадку з Міцкевичем. А в інших випадках вони додають якусь дрібну, але вкрай виразну рису до портретів нібито цілком знайомих речей – наприклад, згадка про те, як Сен-Жон Перс пояснював різні авангардні

„перевороты” у французькій поезії боротьбою з обридлим багатовіковим пануванням александрійського вірша і не міг збагнути, навіщо проводити в себе аналогічні експерименти поетам інших країн.

Іще раз наголосивши на важливості цієї книги, відзначивши добрий і органічний переклад, не можна не помітити й непорозуміння. Передусім, як і слід було чекати від „пограничної” книжки, вони пов’язані з географічними назвами. Перекладачка з редакторами й коректорами так і не визначили, називати Вільнюс нинішньою загальновідомою для українців назвою, чи використовувати актуальнішу для поляків і білорусів форму „Вільно” – тож у тексті за незрозумілим принципом співіснують обидва варіанти. Співіснують вони також зі зворушливою „Білорусією”, з Кестлером, який часом обертається на Кьостлера, та іншими прикрими дрібницями. Котрі, хочеться сподіватися, не зашкодять читачеві насолодитися більш чистими перевагами цієї книги.

Олег Коцарев, Київ

Приватна мозаїка Анатолія Дністрового

Анатолій Дністровий. Письмо
з околиці: статті та есеї, Київ,
Грані-Т, 2010, 240 с. (серія
De Profundis).

Широкому колу читачів Анатолій Дністровий відомий передовсім як автор гостросоціальних ретроспективних романів на кшталт „Пациків” та „Міста уповільненої дії”. Прихильникам жанру нон-фікшн вже припала до душі одна з останніх його книжок – „Автономія Орфея”. „Письмо з околиці” – книга зовсім іншого стилю, аніж усі, досі видавані з маркуванням „Анатолій Дністровий” на обкладинці: вона водночас є і всежанровою, і еклектичною, і гранично суб’єктивною – і напрощуд свіжою як для українського літературного процесу.

Ідея, здавалося би, не нова – зібрати під однією обкладинкою розрізнений доробок автора за певний часовий відтинок (в цьому випадку – від 2000 до 2009 року),

та анотації

» розфасувати за хронометражем, придумати ефектну назву, долучити до авторитетної серії... Проте якщо копнути глибше, побачимо, що бездумним компілюванням власних раритетів, що завалилися по шухлядах, старих номерах журналів і давніх закутках блогосфери Дністровий не займався. «Я давно мріяв про книгу, яка б не мала ,постановочного' початку й ,резольюційного' завершення, яка була б настільки ж обов'язковою, наскільки й принагідною, в якій би довільно зустрічалися та розходилися різні почуття, теми, ідеї». Тобто якщо про глобальну концепцію тут і не йдеться, то її місце посідає спонтанність, свобода від законів жанру, такий собі авторський експеримент гри у приватну мозаїку із есеїв та мікроесеїв, статей, блогпостів, коротеньких нарисів та рецензій.

З усього цього масиву інформації перед нами постає герой – самоіронічний інтелектуал, який з ностальгією згадує юнацькі та студентські голодні роки, коли кохання, вино та література цілком заповнювали його увагу, а тепер мусить жити «дорослим життям» (три останні роки – найганебніші, бо я працював коло політики, щодня труївся нею...», – писав Дністровий у 2008-ому), щоб утримувати

та 2008-го), творчість улюблених і просто цікавих поетів, письменників, режисерів, філософів тощо.

У передмові Дністровий декларує ідею своєї книги як «неприховано суб'єктивної, необов'язкової, позбавленої установки на суспільний запит». На рівні книги реалізувати її вдалося, суб'єктивізму тут вистачає, проте на рівні окремих епізодів – статей та есеїв – текст зацікавлює читача якраз власною доречністю та актуальністю. Так статті за 2009 рік – «Адреналінове море», «Катакомби "тіньового" інтелекту» та «Янголи й демони етнічності» є просто-таки блискучими, як, власне, і чимало авторських знахідок та спостережень, розкиданих по усій книзі. А мікрорецензії на завжди актуальні кінофільми, романи, філософські твори або поетичні збірки роблять із «Письма з околиці» не лише «авторську ретроспективу», але і «читацьку перспективу» – довірившись їм, можна відкрити для себе багато нового й цікавого у світі високої культури.

Богдан-Олег Горобчук, Київ

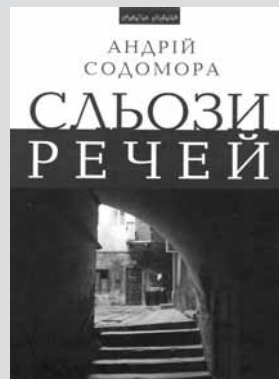
Устами старого міста

Содомора Андрій. Сльози речей: Новели, образки, медитації, Львів, ЛА „Піраміда“, 2010, 172 с.

» Літературна агенція «Піраміда» зробила читачам по-справжньому розкішний подарунок. Естети від літератури, безперечно, оцінять збірник ліричних нарисів перекладача, славетного львів'янина і львоволюба Андрія Содомори. Сам автор широко визначив жанрову природу своїх текстів, згадавши і традиційну новелу, і більш екзотичні образки і медитації. Ошатна книжка, мистецьки оформлена Андрієм Кісем, порадує око і серце вибагливих бібліофілів.

Попри те, що в різних текстах голос оповідача час від часу ховається за ширмою безособової розповіді про події чи долю персонажів, єдність окремих замальовок забезпечено спільними стилістичними виправами, на які можна натрапити в усіх частинах збірки. Цікаво, що автор не приховується за лаштунками слів, а демонструє свій досвід перекладача, мовознавця.

Бавиться синонімією, не гребуючи діалектними особливостями львівського койне: силует господаря, а поряд невиразні силуетки ляльок. Залучає, намішує різні мови: латину, польську, російську. Змушує тексти залунати на всі лади, чи то коментуючи Рільке, чи то згадуючи Буніна. Але, попри велику інтертекстуальну та інтелектуальну насиченість збірки, вона не створює

враження строкатого безладу, що його важко перетравити за першим разом, не озброївшись довідниковими виданнями. Андрій Содомора створює не твір-загадку, складну для розуміння, а відштовхується від факту, що на перший погляд може здатися випадковим, але далі розвиває думку, інтерпретуючи чергову філологічну родзинку. Зокрема, це стається тоді, коли автор згадує рядок із Вергілієвої «Енеїди». «Є так сльози речей, і що смертне – торкається серця», – цитата класика супроводжується авторськими спостереженнями про існування людини у світі речей, про зв'язок, що снується між нами і тими часточками природної матерії, яких ми наділяємо своїм духом – індивідуалізуємо.

Загалом тексти писані ясною, але добірною мовою. Звісно, залежно від жанру, змінюється тональність, а звідси – і ритм мови: де пульсують короткі насичені оповідні структури, а де розтікається потік авторських роздумів, пригадувань, звир'янь, асоціацій. Втім, годі шукати в текстах Андрія Содомори однорідності. Як міниться внутрішній світ оповідача, грає настроєвими нюансами, так метаморфозує і тканина мови. Проза Содомори насичена поетичними засобами звукопису. Увага до зовнішньої форми слова, реалізованої у промовлянні – це не чергова «смаковинка» тексту, демонстрація авторської

родину. Раз-по-раз у цьому сюжеті згадувань і вражень впливають наскрізні мотиви: ставлення до літератури («Із Дзвінкою Матіаш дуже багато говорили про відразу до літератури і водночас про неможливість жити свідомістю без неї» (2004), «Багато думаю про свою нецікавість до літератури» (2005)), особливості літературних поколінь 80-х (адвокатом якого виступав у розмовах із Дністровим В.Герасим'юк), 90-х та 2000-х, графоманія (про яку писав 2003-го

вправності. Слова оживлено задля певної мети. Їхнє звучання повинне ввести читача до „простору літератури“, у якому відбувається тайнодійство перетину кордонів: між текстом і світом, між авторським „я“ і тисячами окремих „я“, тих, хто щоразу народжує книжку заново – для себе. Ось оповідач мандрує вересневим містом, насолоджуючись товариством осіннього вітровію. Він чує її розмову, але як її пришпилити до мертвої площини аркуша або комп’ютерного екрану? „Хтось до мене промовляє, бесідує зі мною – про самотність сивого вітру“ („Сивий вітер“). Навіть у цих кількох фразах впадає у вічі алітерація – повтор свистячого с, – яка покликана, схоже, дати читачу можливість таки почути музику львівських вітряних вулиць. Недарма Содомора кількаразово згадує Поля Верлена: шепіт дощу над містом, луна осіннього повію, з великою майстерністю оспівана французьким поетом, котрий максимально наблизив вірші до багатоголосого лопотіння природи.

Важко визначити, що є головним тематичним струменем збірки. Тут є місто, на вулицях і у помешканнях якого трапляються пригоди з внутрішнього світу персонажів. Читач має змогу поринути у химерну топографію Львова, підглянути таємниці Староєврейської, дізнатися про місцини з незвичними назвами Індія, Мадера, Сахара, прошпацерувати малоходженою доріжкою до Замкової алеї. Однак це книга не про місто, а радше про людей, що в ньому живуть. Або й взагалі про людей та про віхи їхнього буття: життя, смерть, пам’ять минулого, натхнення, любов до світу, відповідальність за своїх ближніх, а також – про самотність, ненавмисну провину, недбалство.

І починає здаватися, що десь уже про це йшлося, хтось колись таке оповідав, відчувається знайомий подих і знайомий ритм. Автора чи його міста? Снігопаду Кафки, лабіринтів Майрінка, крамниць Болеслава Пруса чи Бруно Шульца? Старі міста вміють говорити, треба лише навчитися їх слухати.

Ольга Максимчук, Київ

Фільм „Чужа“ Адольфича: зразок маркетингу 2.0

» „Чужа“ – повість київського письменника Володимира „Адольфича“ Нестеренка набула визнання ще до друку. Її розповсюдження та популяризація майбутнього фільму є зразком вдалого використання „новітніх технологій“.

Гангстерська балада з кривавих 90-х припала до вподоби передусім „просунутим користувачам“ Інтернету. Бо Адольфич – визнаний блогер, його винахідлива лайка та брутальна поведінка відомі всім, хто певний час приділив Живому Журналу (Live Journal). Адольфич залишив слід у будь-якому інтернет-скандалі останнього десятиріччя. Маючи талант піарника, він усвідомлює, що, де і коли треба сказати. Адольфич створив, можна сказати, неповторний імідж – він ніколи не дає фотографувати своє обличчя, знімається в спецназівській масці. Приймаючи журналістів у Києві, Адольфич може зробити екскурсійну прогулянку по спальних районах, розказати бандитські байки, запросити до генделика, пригостити марихуаною. Тобто це персонаж, безумовно, цікавий для журналістів.

Отже, фільм „Чужа“, про зйомки якого росіяни оголосили ще зо три роки тому, можна сміливо назвати найбільш очікуваним серед інтелігенції кінопроектом. Право на екранізацію „Чужої“ Адольфич, за його словами, продав за 100 000 доларів – це надихало прихильників і дратувало заздрісників. Процес гальмувався, бо невдовзі почалася світова криза, проте фільм таки завершили і народ кинувся на прем’єру.

Сюжет фільму такий: чотири київські бандити (у фільмі їх чомусь пересунули до Севастополя) їдуть до Праги, щоб звільнити з сексуального рабства бандитку Анжелу на прізвисько „Чужа“. Чужа знадобилася, щоб шантажувати її брата, який потрапив в буцегарню і може всіх здати. Розуміючи, що повернення на батьківщину нічим хорошим їй не загрожує, Чужа зваблює одного з бандитів, той убиває своїх

„колег“, потім пара повертається в Україну, де все знову омивається кров’ю – і так далі...

Переповідання сюжету мало що дає для розуміння книги Адольфича або її кіноваріанту. Надзавданням же перед фільмом було таке – зіграти на полі, де впродовж останнього десятиріччя народилося кілька видатних фільмів „про братву“: „Мама, не горюй!“, „Бумер“, „Апрель“, „Рекетир“. І якщо у цих фільмах образи гангстерів у тій чи іншій мірі були прикриті флером зонівської романтики, яку так полюбляють громадяни колишнього Союзу, то Адольфич вирішив іти шляхом максимальної чесності. Якщо кримінали огидні – такими їх і мають усі побачити. Герої „Чужої“ не лише розмовляють своєю бандитською мовою, але й свої брудні бандитські справи роблять не за кадром, як герої „Бумера“, а саме в режимі реального часу. Приміром, вони натхненно катують повію чи сутенера, який щойно вколовся, тому майже не відчуває болю. Герої – відморозки, що не викликають ні симпатії, ні співчуття, ні жалю за їхні зіпсовані життя. Сама Анжела Чужа, на думку »

м.в.ф.і.ф.

» Адольфича, уособлення зла, ще й прізвисько вона отримала від потвори з фантастичного фільму Рідлі Скотта „Чужий“.

Можливо, цей брудний реалізм Адольфичу вдалося передати в книзі. Ніхто не сумнівається в його фаховості. У 90-х він сам був у „бригаді“, займався рекетом, потім за це відсидів термін, а згодом вирішив взятися за красне пись-

рого міста. Вдалою вийшла сцена в празькій кав'ярні, де бандити зну-щаються з офіціанта та регочуть, перекинувши чеські слова (ця гра й досі до вподоби гопникам, які потрапляють до Чехії). І крижана лють пражан, які змушені терпіти поряд присутність „руського бидла“...

... Сам же Адольфич, відповідаючи на запитання: „Чи перевершила „Чужа“ „Бумера“?“, чесно відповів:

і чекав на фільм три-чотири роки, звісно, варто.

Хоча б для того, щоб усвідомити – сумнівну (проте бодай якусь) касу фільму зробила не традиційна реклама. І підігрів очікування, і вагання – чи спроможний невідомий режисер впоратися з „шедевром“, і брутальні сварки з рецензентами, що підживлювали цікавість, і радість від того, що твір „нашого письменника“ нарешті екранізовано – все це зробила одна людина – сам автор Адольфич.

Принаймні за це йому – іспопать. Наразі готується до виходу український переклад „Чужої“.

Ярослав Гребенюк, Луганськ

менство та журналістику. Те, що вийшло з його „Чужої“ – вже не вина автора, він сам писав, що кілька разів давав поради щодо зйомок, але до них не дослухалися.

Фільм виявився непереконливим. Проте деякі моменти несуть колорит тих страшних часів – по телику пятає Жириновський, бандит викидає ТВ дулом пістолета. Фільм знімався в Криму, у Чехії. Здається, в Празі групі треба було відзнятися терміново, тому оператор обмежився заїждженими, відомими кожному туристові краєвидами Ста-

» Ні. Хоча б могла. Чи вдало зіграла головну героїню Наталія Романичева, акторка Севастопольського театру російської драми? У цьому питанні також краще за все покластися на думку письменника: „Справжня Анжела послала б цю героїню за горілкою. І та б пішла“.

Коротше кажучи, фільм не став подією в середовищі кіноманів і не припав до вподоби „пересічному глядачеві“, себто не окупився, касу не зібрав.

Отже, чи варто дивитися цей фільм? Тим, хто штудіював книжку

маліф

Динаміка двосторонніх контактів між керівництвом України й Росії впродовж останніх півроку дала привід українським медіа говорити як про „медовий місяць“ українсько-російських стосунків, так і про „здачу національних інтересів“. Проте пролонгація базування Чорноморського флоту РФ у Криму до 2042 року при всій внутрішній суперечливості дозволили на певний час зняти з порядку денного загрозу безпеці, яку являють собою російські військові в Криму, і дати перепочинок промисловості.

Віталій Кулик